2nd Edition

THE
WILLIAM R. PERKINS
LIBRARY
OF
DUKE UNIVERSITY

Rare Books

J. CATS
NUTTELYCK
HUYS-BOECK;
Beneevens alle de
OVERGEBLEVEN
GEDICHTEN,
LOF-EN
ROUW-GEDICHTEN
EN
GRAFT-SCHRIFTEN;
Op den Heere
J. CATS.

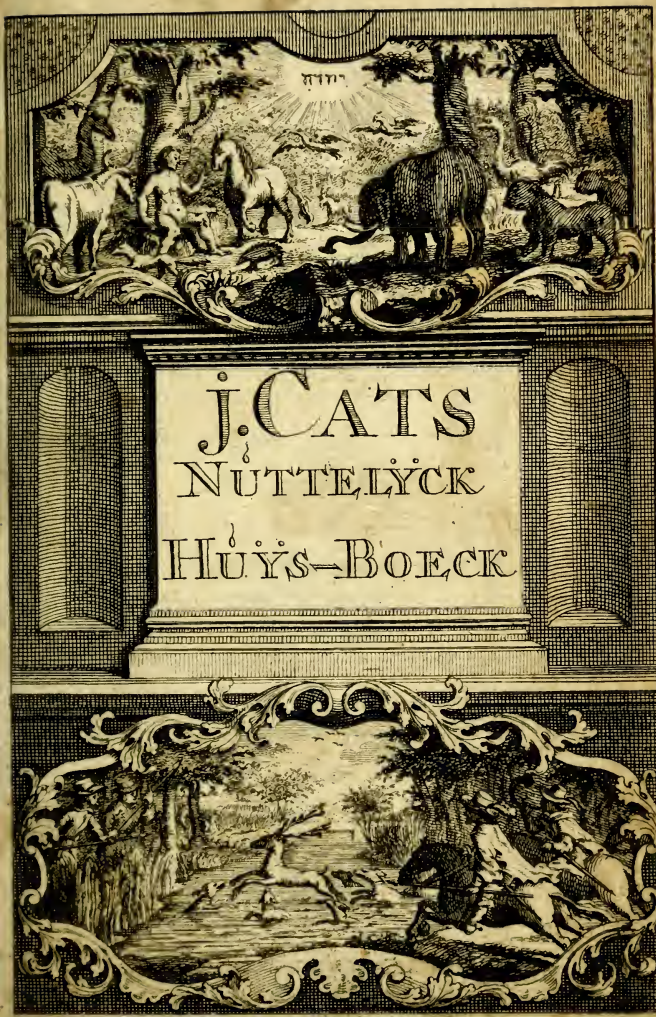
J. CATS
NUTTELYCK
HUYS-BOECK

J. CATS
NUTTELYCK
HUYS-BOECK.

Behelsende eene

BESPIEGELING DES 'S MENSCHE;

Waer in het Leeven bestaet; Waer door de Doot onderworpen is geworden;

DE OPVOEDING DER KINDEREN;

En wat het nuttigste is, om lang Gesont te Leeven &c. Van

'T BEGIN, MIDDEN, TOT DEN EYNDE.

Met Koopere Plaaten verciert.

Benevens alle de

OVERGEBLEVEN GEDICHTEN

Die in geen van Zyn andere Werken gevonden worden.

Als mede:

DE LOF- EN ROUW-GEDICHTEN EN GRAFT-SCHRIFTEN,

Op den Heere

J. CATS.

Tweede Druk.

TE LEYDEN,

By HENDRIK VAN DER DEYSTER, 1769.

MET PREVILEGIE.

DC 12mo C367N

PREVILEGIE.

DE STAATEN VAN HOLLAND en WEST-VRIES-LAND doen te weeten: Alzo Ons te kennen is gegeven by Hendrik van der Dyke, burger en Boekverkoper te Leyden, hoe dat wyle zyn Moeder benevens den Suppliant, zeer gedistingeyk hadden gesbtineerd op den Eersten Mey in den Jaare zeeventienhonderd vier en veertig, Octroy, omme alleen te mogen drukken, uitgeeven en verkoopen in alle Formaaten, uitgezonderd in Folio, de Overgebleevene Gedichten van den Heere JACOB CATS, voor zoo verre die in de Werken van Jacob Cats, reeds in Folio gedrukt, niet gevonden wierden, benevens alle de Loff- en Rouw-Dichten, mitsgaders Graft-Schriften op den zelven Jacob Cats: Als mede JACOB CATS Zinne- en Minne-beelden, Zelfs Stryd, en Mannelyke Agtbaarheid. in Octavo en Twaalve: Gelyk ook nog, JACOB CATS Gedagten op Slaapeloze Nagten, en Twee-en-tachtig Jaarig-Leven, mede in Octavo en Twaalve: Welk Octroy na het overlyden van den Suppliants Moeder was komen te expireeren, en de voorn. Werkjes in vollen eigendom aan den Suppliant gekomen waren: Met welke Werkjes de Suppliant nu beezig zynde dezelve te herdrukken, en ten opzigte van 't eedigenden de eenige meerdere byvoeging gebragt wierd, waar toe reeds groote kosten waren aangelegd, en beducht, dat eenige baatzuchtigen dezelve of eenige van dien, mogte komen na te drukken, of elders nagedrukt werdende, binnen deeze Landen te brengen, te verhandelen of te verkoopen, tot merkelyke schaade van den Suppliant:

Zoo keede hy zich tot Ons, met een onderdanigst verzoek en beede; dat het Ons behaagen mogte hem te verleenen Octroy voor den tyd van vyftien eerst aan een volgende Jaaren op de naj volgende Werkjes van den Heere JACOB CATS, in alle Formaaten, uitgesonderd in Folio, namentlyk: De Overgebleeven Gedichten van JACOB CATS, die in de Werken reeds in Folio gedrukt niet gevonden wierden, waar voor nu wierd gedrukt Nutteslyk Huysboek, benevens agter aan alle de Loff- en Rouw-Dichten; mitsgaders Graft-Schriften op den zelven JACOB CATS; Als mede, JACOB CATS Zinne- en Minne-beelden, Zelfs Stryd, en Mannelyke Agtbaarheid, gelyk ook nog, JACOB CATS Gedagten op Slaapelooze Nagten, en twee-en-tachtig Jaarig-Leven: Met verbod en penaliteit als Wy gewoonlyk waren statueerende:

ZOO IS 'T, dat Wy de zaake ende net voorsz. verzoek overgemerkt hebbende ende geneegen wezende ter beede van den Suppliant uit Onze regtte weetenschap Souvereine Magt ende Authoriteyt: denzelven Suppliant geconsenteerd, geaccordeerd en geoctroyeerd hebben, consenteeren, accordeeren en octroyeeren hem by deezen, dat hy gedurende den tyd van nog vyftien eerst agter een volgende Jaaren de voorsz Werkjes, in dictoegen als zulks by den Suppliant is verzagt, en hier vooren nitgedrukt staan, binnen den voorsz. Onzen Lande alleen zal mogen Drukken, doen Drukken, Uitgeven ende Verkoopen; verbiedende daaromme allen en een ieedlyken dezelve Werkjes in 't geheel ofte ten deelen te drukken, raar te drukken, te doen naar drukken, te verhandelen of te verkoopen, ofte elders naar gedrukt binnen denzelven Onzen Lande te brengen, uit te geven ofte verhandelen en verkoopen, op verbeurte van alle de naar gedrukte, ingebrigte, verhandelde ofte verkogte Exemplaaren, ende een boete van Drie Duyzend Guldens daar en boven te verbeuren, te appliceeren een derda part voor den Officier die de Calange doen zal, een derde part voor den Armen der Plaatse daar het Casus vorvallen zal, ende het resteereede derde part voor den Suppliant, ende dit t'elkens zoo meen gnaal als dezelven zullen werden agterhaald: Alles in dien verstande, dat Wy den Suppliant met deezen Onzen Octroye alleen willende gratificeeren tot verboeding van zyne schaade door het nadrukten van de voorsz Werkjes, daar door in geenen deelen verstaan den innehouden van dieu te authoriseeren ofte te advoneeren, ende veel min dezelven onder onze pretectie ende beschermingе eenig meerder credit, aanzien ofte reputatie te geeven, nemaar den Suppliant in cas daar inne iets onbehoorlyks zoude Influeeren alle het zelve tot zynen laste zal gehouden wezen te verantwoorden, tot dien einde wel expresselyk begeerende, dat by aldien hy deezen Onzen Octroye voor dezelve Werkjes zal willen stellen, daar van geene gedrevieerde, of gecontraheerde mentie zal mogen maken, nemaar gehouden wezen het zelve Octroy in 't geheel en zunder eenige Omissie daar voor te drukken of te doen drukken, ende dat hy gehouden zal zyn een Exemplaar van de voorsz. Werkjes op groot Papier, gebonden en wel geconditioneerd, te brengen in de Bibliotheecq van Onze Universiteit te Leyden, binnen den tyd van twee Weeken, na dat hy Suppliant dezelve Werkjes zal hebben beginnen nit te geeven, op een boete van Zes Honderd Guldens na expiratie der voorsz. Zes Weeken by den Suppliant te verbeuren, ten behoeven van de Nederduitse Armen van de Plaats alwaar de Suppliant woond, en voorts op poene, van nietter daad verstreken te zyn van het effect van dit Octroy: Dat ook den Suppliant, schoon by het inkaan van dit Octroy een Exemplaar geleeverd hebbende, aan de voorsz. onze Bibliotheecq, by zoo verre ny gedurende den tyd van dit Octroy dezelve Werkjes zoude willen herdrukken met eenige obsevation, poenen, vermeerderingen, veranderingen, correctien of anders, hoe genaamd, of dus in een ander Formaat, gehouden zal zyn wederom een ander Exemplaar van dezelve Werkjes,

PREVILEGIE.

geconditioneerd als vooren, te brengen in de voorsz. Bibliotheecq binnen dezelven tyd en op de boeten en pœnaliteit als voorsz. : Ende ten einde de Suppliant deezen Onzen Consente ende Octroye moge genieten als naar behooren, lasten Wy allen ende eenen yegelyken dien het aangaan mag, dat zy den Suppliant van den inhouden van deezen doen, laaten ende gedoogen rustelyk, vreedelyk ende volkomentlyk genieten ende gebruiken, cesseerende alle belet ter contrarie. Gegeeven in den Hage, onder Onzen Grooten Zeegele hier aan doen hangen op den derrigsten January in 't Jaar Onzes Heere ende Zaligmakers Duizend Zeeven Honderd Zes en Zestig.

P. STYN,

Ter Ordonnantie van de Staaten,

A. V. D. MIEDEN.

Aan den Suppliant zyn neevens dit Octroy ter hand gesteld by Extract authenticq Haar Ed. Groot-Mog. Resolutien van den 28. Juny 1715. en 30. April 1728. ten einde om zig daar na te reguleeren.

VOOR-

VOORBERIGT.

De Heer J. CATS, aan het Werck van een der vermaarſte Geleerden van zyn Eeuw; met zyn Dichtkunſt eene grote luiſter hebbende bygeſet, 't geen in groote achting by meest alle Huysgeſinnen wierd gehouden; waar door het veel geſogt en meest weinig te bekomen, en het ſelve van groote nuttigheid werdende bevonden, dachten we het wederom, zo als 't in zyn geheel is, op nieuws met den Druk gemeen te maaken, waar toe reets, als het recht hebben, veele kosten waaren aangelegt; Edog onder allen deze, de Eer hebbende, van eene der voornaamſte Liefhebbers der Dichtkunde, die deze Eeuw met zyne Zeedige Werken een groote Luiſter heeft bygezet, daar van kennisſe te geven, zo had zyn Wel-Ed. de goedheid van aan te bieden Eene Bondel van Verzameling der Gedichten van den Heere J. CATS, die in geene van zyne Werken gevonden werden. Boven dien door inkoop, uit eene der vermaardſte Bibliotheeken, magtig geworden zynde, Alle de Rouw-Gedichten en Graft-Schriften, die ten tyden van 't overlyden van den Heere CATS, op zyn Afſterven in 't licht gekomen zyn. Zo dachten we niet onnut te zyn 't voorn. Werk, niet in 't geheel, maar in een kort begrip, benevens de Verſen van den Heer CATS, zo als die daar in gevonden worden, ſchoon die elders gedeeltelyk in zyne Werken te vinden

den zyn, met den Druck gemeen te maken, als zynde een zamenhang van nutte Lesſen; Waar agter te laten volgen de OVERGEBLEVEN GEDICHTEN, die in geen van zyn andere Werken te vinden zyn; Beneevens de LOF- en Alle de ROUW-GEDICHTEN en GRAFT-SCHRIFTEN, makende te zamen een Werkje, om het zelve by de kleine Gedeeltens van de Heer CATS te kunnen werden gevoegt, waar door nu in de kleine Boekgedeeltens van voorn. Heer CATS, meer dan in eenige grooter Werken te vinden is.

Wy achten den Beminnaars hier mede geen ondienſt te hebbe gedaan, en verwagten, door een goet vertier, als alle zyne andere Werken, moeyten en kosten niet vruchteloos aangelegt te zyn.

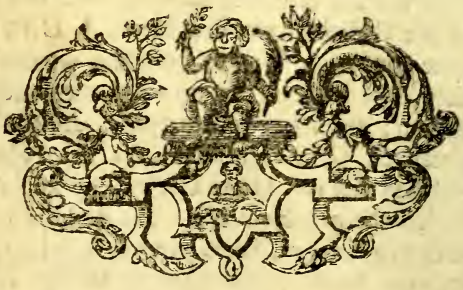

KOR-

KORTE INHOUD.

De Verdorventheyt des Menſche, waer door de Sieckte en de Doot onderworpen is geworden. Pag. 1
De waerdigheyt des Menſche na Ziel en Ligbaem, en waer door de Geſontheyt lang onderbouden wort. 12
Redenen, waerom de Menſche in de eerſte tyden langer leefden. 15
Of het Leven door de Konſte, ofte eenig ander Middel verlengt kan worden 18
Het ſchryven van de bewaring der Geſontheyt is noodzakelyck. 23
Op de Geſontheyt en de waerdigheyt der zelven. 25
De Droefheyt. 31
De Nydt. 37
De Liefde. 43
De Eergierigheyt. 61
De Gierigheyt. 67
De Jalouſie. 75
De Blydſchap. 83
De Gramſchap. 89
De Vreeſe. 97
De Lucht. 102
De Vier Getyden des Jaers. 106
Van de Winden. 110
Onderſcheyt der Landen en Steeden. 112
De Spys en Dranck. 114
Van de Graanen. 119
De Moes-kruyden. 123
De eetbare Wortelen en Knollen. 127
De Aert-vruchten. 130
De Heeſter vruchten. 132
De Boom-vruchten met harde ſchelpe. 134
Appelen en Peeren, en andere Boom-vruchten. 137

Van

KORTE INHOUD.

Van Suycker en andere Specerijen. 142
De Oorſpronck van het Slachten der Beeſten. 147
Onderſcheyt van 't Vleeſch. 150
Het Vleeſch der Tamme en Viervoetige Dieren. 154
Het Wildt-Braedt. 161
De Vogbelen. 165
De Vruchten der Dieren. 173
De Viſſchen. 177
De Dranck. 183
De Wyn. 187
Het Bier. 193
De Tabaek. 295
De Beweeginge en Ruste van 't Lighaem. 199
Het Slaapen en waecken. 201
Reguelen des Levens voor gebuuwde Perſoonen. 208
— — — waar na een bevruchte vrouw zig dient te gedragen. 213
Het Opvoeden der Kinderen. 220
't Voedſel tot s' Menſchen nootdruft. 223
De matigheyt der Spyſe. 224
Den Dranck, en derſelver maate. 128
Reguelen des Levens, om lange van veel ongemacken bevrydt te zyn. 230
— — — Voor die een ongeſtelt lighaem hebben. ibid
— — — Die van eniege Siecktens gedrygt worden. 231
— — — Die uyt een Sieckte opſtaan. 232
— — — Voor Oude luyden. 233
't Beſluyt des Boecks. 234
Overgebleven Gedichten van J. CATS, die in geen andere van zyn Wercken gevonde worden. 235
Lof- en alle de Rouw-Gedichten, en Graft-Schriften, op den Heere J. Cats. 285-293

J. CATS.

NUTTELYCK HUYS-BOECK.

Vervattende eene

BESPIEGELINGE des 'sMENSCHE.

De Verdorvenheyt des Menſche, waer door de Sieckte en de Doodt onderworpen is geworden.

DE menſch, het edel Dier, by Godes hant geſchapen,
Was om in ſtage jeught zyn luſt te mogen rapen;

Was

Was in het schoon Prieel: en waar hy immers ging,
Daar was hy aengesien als Heer van alle ding.
Hy vont een schoon gezigt alwaar de Bomen groeiden,
Hy vont een soet geluyt alwaer de Beken vloeiden:
Hy vont een soeten reuck alwaer hy neder zat,
Hy vont een soeten smaeck alwaer hy fruyten at.
Waer dat hy quam gegaen de zoeten Vogels songen,
De Vissen waren bly, de wilde Dieren Sprongen,
Het Schaepjen met den Wolf gingh spelen in het groen,
En ook het felste beest dat quam hem hulde doen.
Hy word aan alle kant getroetelt van de winden,
En geen onguere lucht en wasser oyt te vinden;
Daer quam geen felle Vorst die in de leden sneet,
Daer blies geen Noortsche buy die in de wangen beet.
Geen koorts, geen vierig zeer, geen pest of peper koren,
Geen gicht, geen lelyck Schurft, en wasser noch geboren:
Geen damp, geen vuyle mist, en vielder op den Mensch;
Men vont aen alle kant zyn volle herten-Wensch.
Maer na dat hem de Slang met liegen had bedrogen,
En van het hoogste goedt door listen afgetogen;
Doe was dat hy terstont in alle qualen viel,
Niet met het lyf alleen, maer even met de Ziel.
Eylaes! het was verbeurt, al wat hy had verworven,
En hy vol slim bejagh, en in den gront bedorven,
In hem en is geen deel tot aen het slimste lit,
Daer in geen slim verderf en stage kanker zit.
Soo is dan uyter aert geen doodt in ons gezonden:
Maer zy is in den Mensch een Straffe van de Sonden.
Van daer komt ons het quaet, en al het swaer verdriet,
Dat ieder menschen kindt hier op der aerde ziet.

Wilt

Wilt ghy daerom een koorts of ander quael, geneſen,
Of ſoekje langen tydt in goeden ſtant te weſen,
Gaet eerſt tot uwen Godt, en klaeght daer uwe pyn,
Zo kan het heylſaem kruyt u leden dienſtig zyn.

Den Menſch, na Gods Beelt geſchapen, en in het Hof van Eeden geſteld, heeft hem zelve, door de liſtige verleydinge des Duyvels en het ſchandelyk overtreden van Gods gebot, alle elende en de doodt onderhevig gemaekt, gelyk den Apoſtel Paulus in zyn Brief aen de Romeynen, Cap. V. vers 12 zegt: *De beſoldinge der Sonde is de Doodt, en door de Sonde is de Doodt in de wereldt gekomen.* Dit wordt ſeer aerdig door den Here *Bartas* afgebeeldt, in de Eerſte dagh van de Twede-weeke, uyt het Franſch overgezet:

Waer Adam niet verruckt tot ongeregelt mallen,
Den Schepper af-gegaen, den duyvel toegevallen,
Zyn af-komſt, zyn geſlacht, zyn bloedt en edel zaet
Dat ware noch geſont, en in een blyden ſtaet.
Maer nu het eerſte paer heeft buyten alle reden
Veracht den grooten Godt, zyn Wetten overtreden,
Zoo is de bleecke Doodt en alderley gevaer
Getreden in het perck, gekomen over haer.
De Sond, het leelyck ſpoock, die heeft 'et al bedorven,
En om dit ongeval zoo is de menſch geſtorven.
Van daer komt ons het quaet, van daer geſtagen druck,
Van daer komt alle vleeſch en gront van ongeluck.

De Sonde, de oorſaeck zynde dat den Menſche vervallen is van zyn vorige heerlyke ſtaat, en niet alleen verduyſtert, maer met ſo veel quaelen en ſiektens beſmet, en als eene gehele onrynigheyt geworden; daerenboven alle Elementen om des menſche wille vervloeckt, daer het te voren niet dan enkel goets, nu niet al wat nadelig is voortbrengt, 't welk mede op voorn. plaetſe door den Heere *Bartas* aldus is afgemaelt:

Met dat de menſch begon hem tegen Godt te ſtellen,
Soo voeght ſich alle ding om hem te mogen quellen:
Want een die uyt de gunſt van zynen Schepper raeckt,
Die heeft ſtracks tegen hem al watter is gemaeckt.
De lucht gaf felle wint, het water ſtuere vlagen,
Het aertryck giftig kruyt, den Hemel donderſlagen;
Een yeder ſpout den menſch als in het aengeſicht,
En denckt voortaen niet meer aen hem te zyn verplicht.
De ſterren zyn vergramt, en laten droeve ſtralen,
Door vreemt en naer beleyt hem in de leden dalen;
De maen verkout zyn breyn door vuyl en ſelſaem vocht,
En ſchiet hem in het lyf een ongeſonde locht.
Hier ryſt een harde ſtorm en treft verheve wallen,
Daer ſchiet een blixem uyt, en doet de torens vallen,
En ginder blaeckt een vuur dat uytter aerden koomt,
Daer voor dat yeder landt en al de werelt ſchroomt.
Ach hoe was eens de menſch in hogen ſtaet verheven,
Doen hy mocht over-al geſtrenge wetten geven!

Doch

Doen kond hy met een wenck of met een kleyne ſtem,
Al wat zyn ooge ſagh, doen buygen onder hem.
Het ſwyn, den oliphant, de leeu, en felle beeren,
Die ſtilde haer gewoel alleen op zyn begeeren,
En waeren ſtaeg bereydt om hem ten dienſt te ſtaen;
Nu komt een kleyne mug en doet hem oorlog aen.

Den Boom des levens moetende miſſen, zo ſtondt geſtadig alle ellende en de doodt te wagten. Dit wort by *Heſiodus* onder de *Fabulen*, van den val van *Adam*, in zyn Griexedichten verhaelt: De Goden het Vuur ontſtolen zynde, is *Pandora* met een dooſe vol alderhande quaet in de werelt geſonden, en die opdoende, menigerley Elende over den aertbodem verſpreyt:

Na dat het grillig wyf een misſlag had bedreven,
Soo waſſer al verdriet in dit ellendig leven;
Want daer het eerſte volck mocht ruſtig henen gaen,
Soo nam het aertſche dal een ander weſen aen:
Want ſieckte, moeyte, ſorg en duyſent ongemacken,
Die quamen uyt de lucht op aerden neder-ſacken;
Siet daer, eylaes! den menſch in druck en ſtagen noot,
En voor het leſte ſpoock ſoo quam de bleecke doot.

Om deſe reden plegen die van *Tracien*, gelyck veel ſchryvers getuygen, dat, wanneer een kindt geboren was, het ſelve, rondtom ſittende, te beſchreyen, en te beredeneren wat Elende het ſtondt over te komen; maer

geſtorven zynde, bedreven ze groote vreugde, daer mede willen te kenne geven, door de doodt van veel elende verloſt te zyn. Dit wert by *Plutarchus*, uyt *Euripides*, in de trooſt-redenen aldus aan geweſen:

Soo haeſt als eenig menſch op aerden was geboren,
Soo ſcheen by al het volck de vreught te zyn verloren;
Een yeder was bedroeft, en maeckte groot geklag,
Om dat men voor het kint niet als verdriet en ſag;
Maer als de bleecke doot had yemant wech-genomen,
Dan ſagmen enckel vreugt als van den Hemel komen.
Men nam het voor geluck, men is geheel verblydt,
Een menſch te mogen ſien van alle druck bevrydt.

De Elende van den menſch wort van *Plinius* in zyn *Sevende-Boeck* der *Natuerleycke Hiſtorie*, wytlopig beſchreven, en ſegt, dat 'er veel zyn geweeſt, die voor den menſch 't beſt achte, niet geboren te zyn, of geboren zynde, ſchielyck te ſterven; het welck door den Griecxe Poëet *Crantor* is aengeweſen:

Wat leve dat de menſch oyt ſtelt in zyn gedachten,
Daer is maer enckel druck en onluſt in te wachten;
Het gaet ſoo wonder vremt hier in dit jammer dal,
Men vint ſchier anders niet als druck en ongeval.
Is yemant hoogh in geeſt, en deftigh in verſtande,
Soo wordt hy metter daet een ſlave van den lande;
Doet hy gelyck een dwaes zyn dingen ſonder ſlot,
Soo is hy ſtaegh veracht en aller menſchen ſpot.

Is

Is hy van kloecken aert, en van geſonde leden,
Soo wil hy ſtaegh het vleeſch in vuylen luſt beſteden;
En is hy veeltyts ſieck, hy lydt een ſtage doot,
En is een arrem menſch, al is zyn ryckdom groot;
Leeft hy ontrent een Prins, of krygt hy groote ſtaten.
Hy moet van ſtonden aen zyn oude vryheyt laten.
Wie zich in 't hof geneert die ſtelle deſen voet,
Dat hy geringelt wort, en efter dancken moet.
Indien hy ſich bemoeyt alleen met eygen ſaken,
Dat is een ſlecht bedryf, hoe kan hem dat vermaken?
Is hy een acker-man die koren-landen bout,
Dat is een ſtage ſorgh die nimmer op en hout.
Indien hy krygſman wort, ſoo moet hy dickmael moorden,
Oock daer hy wort onthaelt met gunſt en ſoete woorden;
En ſoo hy noyt en vecht, maer lieft de ſoete ruſt,
Soo is hy maer een roof van die het maer en luſt.
Indien hy over zee verhandelt rycke waren,
Soo lydt hy ſtagen angſt oock van de minſte baren;
Indien hy binnen 's landts een ſtillen handel doet,
Die geeft hem ſtaeg beſlag, maer nimmer machtig goet.
Indien hy voorſpoet heeft, ſoo wort zyn hert verheven;
Hy wort door ſotte waen en hoogmoet aangedreeven;
En wort hy heel beſwaert met druck en tegenſpoet,
Wat is hy als een worm die in der aerden wroet?
Indien hy ſonder gelt beſoekt de vreemde landen,
Soo treckt hem niemant aen door feyl van rycke panden;
En reyſt hy buyten 's lants en heeft hy machtig gelt,
Hy ſal met groote vrees gedurig zyn gequelt.
Indien hy is geſint om noyt te willen paren,
Gedurig eenſaem zyn dat noem ick droeve jaren;

Indien hy trouwen wilt, hy wort voor eeuwig vaſt;
En 't wyf, met haer gevolg dat is een ſtage laſt.
Indien hy vruchtbaer is en kinders komt te winnen,
Al was hy eertyds bly, hy krygt bedroefde ſinnen,
En ſoo hy ſonder vrucht den echten acker bout,
Syn huys dat gaet te niet. Wat doet de man getrouwt?
Trout hy een ſchoone vrou, zy baert hem duyſent plagen,
Hoe licht kan haer gelaet een ydel oog behagen?
En dat is ſtage ſorg. Neemt hy een leelyck wyf,
Soo heeft hy nimmermeer een eerlyck tyt verdryf.
Is 't wyf van machtig goet, de man van kleyne renten,
Het wyf ſal ſtaegh verwyt hem in den boeſem prenten:
En iſſe ſonder gelt, ſie daer een ſtaegen laſt,
Want goet van eene zy is veerdig opgebraſt.
Is zy van ſnegen aert, en leeſtſe wyſe boeken,
Soo wilſe meeſter zyn en haren man verkloecken,
Siet daer een twiſtig huys. Indienſe niet en weet,
't Is ſpyſe ſonder zout, en niet een ſoeten beet.
Ten leſten, is men jong, de jeugt is onbedreven,
En woelt als in een zee van dit ellendig leven;
En worter yemant out, ſoo naeckt zyn hoogſten noot,
Eylaes! zyn kranck geſtelt dat wortelt met de doot.
Wat dienter meer geſeyt? wie kan hem nederſtellen,
Of hem ſal eenig ding in geeſt of leden quellen:
Geen menſch is ſonder druck, hoe vrolyck dat hy leeft,
Dewyl oock even ſelfs een roosjen priekels heeft.
De blydſchap even ſelfs die heeft een droevig weſen:
Want van geſtage vreugt en heeft men noyt geleſen.
Het is dan alderbeſt en ver de minſte pyn,
Of noyt te zyn geteelt of haeſt een lyck te zyn.

Mi-

Midas aen *Silenus* vragende: *wat voor den menſche 't beſt was*, antwoorde: *niet geboren; of haeſtig te ſterven.* De Philoſooph *Epicurus* met hem ſpottende, wat reden dat hy zig zelf dan terſtont niet ombragt; waarom de voorgaende verſen van *Metrodorus* dus zyn verandert:

Wat ſtaet kan eenig menſch op aerden overkomen,
Daer niet een ſoet vermaeck kan werden uytgenomen?
Noyt ſoo verboſten tydt of ſoo bedroefden jaer,
Of een die leven kan die worter vreugt gewaer.
Heeft yemant kloeck verſtant, ſoo wort hy ſtaeg gepreſen,
En voor een landt-juweel met vingers aengeweſen:
En is hy ſonder breyn, ſoo is hy ſonder laſt;
Men ſiet oock Princen ſelfs met gecken wel gepaſt.
Is hy gedurig wel en ſonder krancke dagen,
Soo is hy recht bequaam zyn luſten na te jagen;
En is hy ſwack van aert, en dickmael niet te wel,
Schoon hem de doot genaeckt; ten is hem geen gequel.
Indien hy in het Hof met Vorſten wil verkeeren,
Hy kan zyn lagen naem en duyſter huys vereeren:
Indien hy ſtilheyt ſoeckt, en maer het zyne doet,
Zyn eygen vooght te zyn dat is geweldig ſoet.
Staen hem de velden aen, en gaet hy landen telen,
Dat is een ſoet bedryf wie kan het oyt vervelen?
Wil hy een kooplman zyn, en zeylen van de ree,
O wat een machtig goet ontſtaet 'er uyt de zee!
Indien hy winſte doet, ſoo mach hy vrolyck leven,
Hy krygt dan menig vrient en meer als hondert neven;

En lydt hy ſtaegh verlies hy wordt een deſtig man,
Die, al dat werelt hiet, met voeten treden kan.
Wil hy een krygsman zyn, ſoo kan hy dickwils mayen
Daer hy noyt ploeg en ſondt, en noyt en dede zayen;
En ſoo hy d'oorlogh haet en lieft een ſtillen geeſt,
Soo is hy wel getrooſt, oock als een ander vreeſt.
Verreyſt hy buyten 's landts, en kan hy wel betalen,
Waer dat hy komen mach, men ſal hem wel onthalen;
Of is zyn beurſe licht, hy draeght te minder laſt,
Soo dat hy luſtig is en op geen roover paſt.
Indien zyn jeugdigh hert genegen is te trouwen,
Waer vint men ſoeter vreught als by de jonge vrouwen?
Of is hy meer geneygt om niet te zyn gepaert,
Soo is hy ſonder ſorg waer dat hy henen vaert.
Indien het echte bed hem kinders heeft gegeven,
Hy ſiet, in hare jeught, gelyck een ander leven;
Indien hem uyt het bedt geen echte vrucht en waſt,
Soo heeft hy vrouwen luſt, en efter geenen laſt.
Trout hy een ſchoone vrou, wat kander ſoeter weſen?
Zy kan zyn gulle jeught, en heeten brandt geneſen:
Of iſſe niet te moy, ey keurt haer niet te naeu,
By nachte, lieve vrient, zyn alle katten graeu.
Kryght hy een geldigh Wyf, wat kan hy meer begeeren;
Op Vrouwen machtig goet daer kan men luſtig teeren.
Heeft zy in tegendeel maer weynigh bygebracht,
't Is ſeecker dat het wyf hem des te meerder acht,
Indien zy geeſtigh is, of heeftſe veel geleſen,
Zy kan, voor al het huys, gelyck een Raets-Heer weſen.
Of heeftſe geen verrſtant als van haer doecken-huyf,
De man leeft ſonder twiſt by ſoo een ſoete duyf.

Wat

Wat meer? is yemand jonck, dat zyn de beſte tyden,
De jeught is enckel vreugt en luſt aen alle zyden:
Indien den ouden dag tot zynen heert genaeckt,
Siet daer de rechte tydt die hem eerwaardig maeckt:
Het is dan ſonder gront dat veel onſoete menſchen,
Of noyt te zyn geweeſt, of korte dagen wenſchen,
Treet ghy in u beroep met onbedachten ſin,
In wan genoegen ſelfs daer is vernoegen in.

Al is den menſche door den val in den ſtaet der verdorvenheyt gekomen, waer door ze alle wederwaerdigheden onderworpen zyn geworden, ſo is 't nogtans ſo niet, of het leven is voor de doot te kieſen.

In verſchyde Oudvaders zyn merkwaerdige gevallen, 't welk dit beveſtigt, dat het leven ſoet, maer de doot bitter is, 't geen ook daag'lyks ondervonden wort aen die geen, die verlangen uyt het leven geruckt te worden; maer wanneer het op ſterven aenkomt, wederom wenſche van de doot verloſt te zyn.

De Waerdigheyt des Menſche na Ziel en Lichaem, en waer door de Geſontheyt langh onderhouden wort.

MAer ſchoon al is de menſch door onverſichtig mallen,
Uyt zyn geduerig heyl in ſwaren noot gevallen;
Noch is des niet te min het edel menſchen kindt,
Het ſchoonſte dat men weet, en op der aerden vindt.
Hy gaet des niet te min met op-gerechte leden,
Is deftig in vernuft, en machtig in de reden;
Hy ſiet den Hemel aen met opgetogen geeſt,
Dat niet en werdt geſien in eenig ander beeſt.
En Godt de rechte born van alderley genade,
Noch gunſtig aen den menſch en zyn gebeele zade,
En heeft niet al-te-mael de krachten wech-geruckt,
Die hy in alle dingh te voren had gedruckt;
Daer is, uyt enckel gunſt, noch zegen ingelaten,
Die aen het ſwackſte vleys zou namaels mogen baten:
Ja waer een nieuwen quael in eenig landt ontſtaet,
Daer geeft de goeden Godt al weder nieuwen raet;
Maer niet als door verſtant, door vlyt, en kloecke ſinnen,
En laet de wyſe Godt ons eenigh voordeel winnen:
Tot ſweet zyn wy gedoemt, mits Adam qualyck gingh,
En dat is heden noch de prys van alle dingh.
Soo is dan by den menſch met volle vlyt te trachten
Hoe dat hy, door de kunſt zyn qualen kan verſachten;
Hoe dat hy, door de kunſt, mocht weren uytet bloet,
Al wat hem ongemack of eenigh hinder doet.

't Is

't Is vry een nutter ſaeck geſont te mogen blyven,
Als door een machtig kruyt de ſieckte wech te dryven,
't Is beter 's vyants heyr te weren uyt de ſchans,
Als binnen aen te gaen een ongewiſſe kans.
Men kan een linnen kleet, met looge, zeep, en aſſen,
Al waſſet vuyl begact, wel net en ſuyver waſſen;
Maer denkt vry dat het werk niet in zyn ſtant en blyft,
Wanneer men in de waſch al vry wat harde wryft.
't Is even met den menſch hier in aldus gelegen,
Want ſchoon hy door de kunſt verlichtmg heeft gekregen,
Hy wort 'er door verſwackt, hy wort 'er door ontſet,
En ſtaeg ſoo blyfter yet dat hem van binnen let.
Wel aen dan Hollants volck, leert na den regel leven,
Hier is dat u ontbrack, in onſe Tael geſchreven,
De Maeght van onſe Stadt, die gy hier voren ſiet,
Die is die u kunſt uyt enckel gunſte biet.

De Menſche na den val, van zyn luyſter en heerlyckheyt vervallen en afgeweken zynde, is evenwel door Gods goedertierenheyt gebleven 't heerlykſte Creatuur des aerdryks, alles wat daer op is tot zyn luſt genietende. De Profeet *David*, Pſalm VIII. 5, 7-9. zig tot God verheffende, zegt: *Wat is de menſch, dat gy zyner gedenckt? Gy doet hem heerſchen over de wercken uwer handen; gy hebt alles onder zyne voeten geſet. Schapen ende Oſſen, alle die; oock mede de dieren des velts. Het gevogelten des hemels, ende de viſſen der zeën.* Den ou-

ouden *Zoroaſter*, na zig zelfs lang over 't konſtig maeckſel van den Menſch te hebben overdagt, berſte eyndelyck in deſer voegen uyt: *O menſche gy zyt een heerlyck werck van de ſtoute en alles dervende nature!*

Ovidius, ſprekende van de Schepping, ſegt van den Menſch, in vergelyckinge der Beeſten:

De beeſten van het Wout die kyken na der eerden
Vry ſlegter als de menſch, en van geringer weerden;
Maer hy, een edel dier, en van een hooger aert,
Siet na den hemel toe, waer uyt hy is gebaert.

Het aertryck is, door de goedertierenheyt Gods, voor de gebreken en ſiecktens van den menſch, nog vruchtbaer gebleven, dat het ſelve, ſo wel goede kruyden als diſtelen voortbrengt, waer van *Ovidius* ſegt:

Het velt dat geeft ons heylſaem groen,
Oock veel dat hinder plach te doen;
En wie doch heefter noyt gegaen,
Daer roſen by de diſtels ſtaen?

So dra yemant dan iets ontbreeckt, kan hy ſig begeven tot de hulpe, om het verlorene te herſtellen; Maer hoe weynige zyn 'er die, wanneer hy ſonder gebreken is, daer van de rechte waerde kent, en ligtelyck onbeſonne ſig in een poel van elende werpt. Daerom

het

het van de uyterſte nootſaeke is, de geſontheyt, als een der grootſte ſchatten, ſorgvuldig in agt te nemen, en ſo veel mooglyck is, te bewaren.

Redenen waerom de Menſchen in de eerſte tyden langer leefden.

De menſchen die wel eer hier op der aerden waren,
Beleefden menichmael de negen-hondert jaren,
Vol kracht en groene jeugt: men vont geen droeve pyn,
Geen peſt, geen heete koorts, geen wreeden flereçyn;
Maer nu de gryſe tydt is hoger opgekomen,
So heeft de ſnelle doodt de werelt in-genomen,
Gicht, ſcheurbuyck, kugh, graveel, en andere ongeval,
Die vielen uyt de lucht, en vlogen over al.
Geef reden, Sang-godin. De werelt eerſt geſchapen,
Liet uyt haer gulle ſchoot een machtig voedſel rapen,
Het was of edel zaedt, of wonder ſchoon gewas,
Al wat men uyt het velt of van de boomen las,
Geen menſch en werd geſwackt door luſt of gulſigheden,
Maer yeder ſpit het landt, en oeffent ſoo de leden:
Men at geen leckerny, maer ſlechts gemeene koſt,
En water uyt de beeck dat was hun ſoete moſt.
De ſterren niet vergift met ongeſonde qualen,
Die gaven enckel heyl, en niet als ſoete ſtralen:

Maer

Maer dat ick hooger acht de menſche nu geplant,
Quam eerſt als uyt de vorm van Godes eygen hant.
Dat van den Schepper komt, hoe kan het licht bederven?
Dat uyt het leven ryſt, hoe kan het haeſtig ſterven?
O groote Levens-vorſt! O 's menſchen hoogſte goet!
Koom woon doch binnen ons, doch meeſt in ons gemoet.

De H. man Job, *Cap* XIV. 1. zegt: *De menſche van een vrouwe geboren is, kort van dagen, ende zadt van onruſte. Hy komt voort als een bloeme, ende wort afgeſneden, oock vlucht hy, als eene ſchaduwe, ende en verſtaet niet.* Met deſe gelyckenis komen over een de oude Griecxe Poëten. *Pindarus* zegt den menſch niet anders te zyn, als een droom van een ſchaduwe. *Glaucus* geeft by *Homerus* zyn geſlagt by deſe gelyckenis te kennen:

De dochter van het wout, de friſſe boom gewaſſen,
Zyn op bequamen gront de menſchen toe te paſſen:
Haer groen, des ſomers kroon, dat wort des winters roof,
En ſiet een jonger blat verdryft het oude loof.
Wy groenen in der jeught en hebben blyde dagen;
Maer worden van de doot allencxkens weg-gedragen;
En 't wyl de tyt verloopt, en onſe vruchten leeſt,
So wort een nieu geſlacht dat wy eens zyn geweeſt.

Dat de menſche in vorige eeuwe langer leefde, zyn de redenen by eenige Schryvers ver-

verſcheydelyck. De meeſte komen over een, dat de menſche een veel beter regel van leven en van geſtelder gematigheyt waren. Ten anderen dat de ſoberheyt in ſpys en dranck daer van de oorſaeck ſoude kunnen zyn. Wat ſiet men niet na verloop van die tyden en heden ten dagen, dat door overvloet van ſpys en dranck, en veele leckernyen aen te rechten, zig ſelfs ſoo overladen, dat 'er gevaerlycke ſiecktens, ja de doot door veroorſaeckt wort?

Of het Leven door de Konſte ofte eenig middel verlengt kan worden.

Het is een hart geſchil, en over lang gedreven,
Hoe ons de gronden ſtaen van dit ellendig leven,
En of Godt aen den menſch, als door een ſtale wet,
Zyn dagen heeft beſcheert, zyn palen heeft geſet;
En of hy met beleydt, en door beſette reden
Een vaſter leven kracht kan brengen in de leden;

Dan

Dan of een yders tydt ſoo vaſt verzegelt ſtaet,
Dat hem geen kunſt en helpt, geen hinder oyt en ſchaet;
Hy die van al het ſtuck de gronden ſoeckt te kennen,
Die tale na het werck van al de ſoete pennen
Die onſe Beverwyck te ſamen heeft gebracht,
Daer wert het diep geheym getogen uytter nacht.
't Is dan myn voorſtel niet hier dieper in te treden,
Want tot ſoo grooten werck behoeft een langer reden;
Maer om hier kort te zyn, ſoo ſeg ick heden dit,
Een yder nemet op tot zyn beſcheyden wit.
Het eynde van de menſch is aen den menſch verholen,
De middels evenwel zyn yder een bevolen:
Ghy doet wat u betaemt in ſieckt' en ongeval,
En weeſt dan voort getrooſt hoe Godt het ſchicken ſal.

Dat ons leven door geenderhande konſte of wetenſchappen verlengt kan werden, ſegt de H. man *Job Cap.* XIV. 5 *Dewyle zyne dagen beſtemt zyn, het getal zyner maenden by u is: [ende] gy zyne bepalingen gemaeckt hebt, die hy niet overgaen en ſal.* De verſtandigſte onder de Heydenen zyn van 't ſelve gevoelen geweeſt. *Hector*, wanneer hy ten ſtryde zoude gaen, en zyn Huysvrouw voor ongeval beducht zynde, gaf haer tot antwoort:

Lief weeſt voor my doch niet beſwaert,
Want niemant in het graf en vaert,
Dan als op hem de Nood-dwanck druckt,
En hem ten grave neder ruckt;

Dat is van ouds een ſtale wet,
Die alle menſchen is geſet:
Geen jong, of kloeck, of handig man,
Die dit geweldt ontwycken kan.

En by *Virgilius* zegt *Jupiter:*

Gaet ſtelt dat voor een vaſten gront,
Een yeder heeft zyn Wiſſen ſtont,
Een yeder zyn geſetten dag,
Die niemant oyt voor-by-en mag;
En Turnus die nu deftig ſtrydt,
Die heeft al mede zynen tydt,
En na de ſaken heden ſtaen,
Soo is het nu met hem gedaen.

Het ſoude veel te wyt loopig zyn indien we 't geen eertyds voor en tegen bygebragt is, aenhaelde. Sommige meenen dat door de konſt eenige verlenging ſoude kunnen te weeg gebragt werden, en nogtans, gelyck hier vooren wert geſegt de dagen bepaelt te zyn. *Virgilius*, die eertyds yeders tyd vaſt ſtelde, ſegt van *Dido*, die ſig ſelve uyt onverdult ombragt:

Zy leyt verbeten van de doodt,
Niet na den regel van den Noodt:
Maer in der haeſt, en al te ras
Oock eer haer tydt gekomen was.

Simonides segt:

Al wat wy Menschen doen staet in de Handt des Heeren,
Die kan de boosheydt selfs ten goeden eynde keeren.
Wy hebben geenen wil. En daer een onder gaet,
Daer eyndight Godt den tyt, en snyt des levens draet.

Pindarus segt:

Alst Godt maer wil verhoen,
Soo kan geen Mensch yet doen;
Het eynd' en het begin
Gaet beyde na zyn sin.

Item.

Dat Godt bestemt,
Al schyntet vremt,
Staet vast en bondigh;
Die Godts besluyt
Oyt anders duyt,
Is sot, of sondigh.

Adrastus by *Euripides* segt:

O Godt! wat roemt den Mensch op zyne wyse vonden?
Wy staen in u gevest, en aen u wil gebonden;
Wy leven op u wenck, en plegen anders niet,
Als dat u hooge macht aen yeder een gebiet.

Homerus ſegt.

Menſchen willen
Zyn maer grillen.
Yders lot
Komt van Godt.

Op de Verborgenheyt uyt 't Latyn overgeſet:

Dat de Menſch zoud' alles weten,
Heeft Nature niet begeert.
Hy ſiet meeſt door duyſt're ſpleten,
Schoon hy wys is, of gheleert.
Sy en laet haer niet doorgronden,
En oock aen ons breyn verbiet
't Geen zy rondts-om heeft bewonden;
Soo dat ſulcks geen Menſch en ſiet.

Het Schryven van de bewaering der geſontheyt is nootſakelyck.

Maer yemant ſal miſſchien hier tegen konnen dryven
Dat geenſins noodigh is van dit beleyt te ſchryven.
Vermits dat kruyt, en dranck, en Zalf is ſonder vrucht,
Ten zy dat yemant queelt, of in benautheyt ſucht,
Dat noyt de Medicyn en dient te zyn gebeden
Als yemant wacker is, en van geſonde leden:
Dat even Godes Soon die gronden heeft geleyt,
En dat het waerheyt is, al wat de waerheyt ſeyt,
Maer, Vrienden, hoort een woort: Indien de menſchen waren
Als in den ouden tyt en langh voorleden jaren,
Men hoefde geen behulp van eenigh heylſaem gras,
Vermits en ſpys en dranck voor yder heylſaem was,
Vermits oock boven dien meeſt al de menſchen aten
Alleenlyck voor den noot, en geenſins boven maten;
Dies was haer lichaem ſterck, haer geeſten wonder fyn,
Want al wat voedtſel was, dat was hun Medicyn,
Maer nu meeſt al het volck genegen is te braſſen,
En met een ſtagen luſt op haren mont te paſſen,
Zyn hun de leden meeps. En ſeght my doch een reys,
Wie iſſer recht geſont en dat in voller eyſch?
Ganſch weynig, na men ſiet: miſſchien van hondert menſchen
En iſſer niemant ſoo gelyck het is te wenſchen;

Daer hapert altydt wat aen 't een of 't ander lidt,
Vermidts een ſtil bederf in ons verholen ſit:
Naer Godt de Soone ſpreeckt van recht geſonde-lieden,
En raet hun 't haren dienſt geen meeſter oyt t'ontbieden.
Maer, Vrienden, letter op, en vat de ſake wel,
Wat eertydts is geſeyt is heden ons bevel.
Dient u van deſen Boeck, en laet de Medicynen,
Ghy kont u ſwacken aert door konſte doen verdwynen;
't Is ja ſoo grooten deught dat yemant 't zyne ſpaert,
Als dat hy over Zee om groote winſte vaert.

De bewaring der geſontheyt is al ſo nootſakelyck, als de middelen te gebruycken tot herſtelling der geſontheyt, als men ſiek is, niet te min *Ovidius* 3*de Ponto* 4. ſegt:

Die groeyt en bloeyt in goeden ſtaet,
En hoeft geen dranck of meeſters raet;
Maer voelter yemant droeve pyn,
Die roepe dan een Medicyn.

Dit ſelve is de les van *Plato* en *Celſus*. Maer daerenboven ſegt de Heere *Chriſtus* by den Euangeliſt: *De geſonden hebbe den Medicyn niet van noden maer die kranck zyn*. Dog daer wert niet uitgeſloten, geſont zynde alle moeyte aen te wenden tot behouding van de geſontheyt. De geſontheyt is een der grootſte ſchatten die we alhier in aerde vaeten beſitten, en daerom te regt een groote konſte om deſelve lange te behouden.

Op

Op de Geſontheyt en de waerdigheyt der ſelve.

Geſontheyt, edel ding, van u is 't dat wy ſchryven,
Op dat u ſoete locht by ons ſou mogen blyven,
Op dat een yeder menſch mocht kennen uwen aert,
En hoe je dient geviert en hoe te zyn bewaert.
Geſontheyt, ſchoon juweel voor alle ding te pryſen,
Wie kan na rechten eyſch u eer genoeg bewyſen?
Ghy zyt een ryck geſchenck dat van den Hemel daelt,
Dat als een gulde Son hier op der aerden ſtraelt,
Schoon yemant van het volck tot hoogen ſtaet verheven,
Mach boven zyns gelyck, in glans en eere leven,
Getroetelt van een Prins oock na zyn vollen wenſch:
Soo ghy hem niet en ſtreelt, wat is 'er van den menſch?
Schoon yemant machtig vee, door Godes milden zegen,
Schoon yemant groot beſlagh van landen heeft gekregen,
Schoon yemants rycke ſchat vervult een gantſche zael,
Ach! ſonder u behulp, wat iſſet al-te-mael?
Schoon yemant voor hem ſiet een tafel vol gerechten,
Die ſtaegh wert aengediſt met hondert fluxe knechten,
Schoon yemant wort getoeft met alderhande Wyn',
Sit ghy niet aen den diſch, 't is al maer enckel pyn,
Schoon yemant hoor den ſang van hondert ſoete keelen,
En hoort een geeſtigh volck op gulde ſnaren ſpeelen,
Als ghy maer henen gaet en uyt de kamers vliet,
Soo is de gantſche vreugt niet anders als verdriet.

Schoon yemant is geplaeſt daer men een aerdig jocken,
Veel geeſten beſich zyn om blytſchap uyt te locken;
Eylaes! de ſoete praet bevalt de gaſten niet,
Ten ſy ghy aen het volck u ſoete gunſte biet.
Schoon dat de ſonne ſchynt, dat alle kruyden groeyen,
Dat al het boom-gewas ſtaet luſtigh om te bloeyen,
En dat de koele May ons brenght den ſoeten tyt,
't Is Winter even-wel ſoo ghyder niet en zyt,
Schoon yemant heeft de keur van duyſent ſchoone Vrouwen,
En mach het puyckjen ſelfs van alle maeghden trouwen,
Godinne ſonder u en heeft 'et geenen val;
Want al wat honigh ſcheen en is maer enckel gal.
Wat dienter meer geſeyt van alle werelts ſaken?
Die niet geſont en is, wie kan hem vrolyck maken?
Wel aen dan? wieje zyt, gaet ſoeckt dan aldermeeſt,
Geſontheyt aen het lyf. geſontheyt aen den geeſt.

De Geſontheyt is van alle oude tyden in grote waerde gehouden, en ſelfs onder 't getal der Godinnen geſtelt, wordende genoemt: de aengenaemſte onder alle de Goden, voor den Menſche; gelyck 't ſelve breetvoerig beſchreeven is. Dit is niet ſonder reden, als wy maer eens beſchouwen, dat, met het miſſen der geſontheyt, ons niets aengenaem is. Geen ſchatten hoe groot deſelve oock zyn, konnen ons behaegen. Geen ſpyſe hoe heerlyck opgediſt en liefelyck voor 't oog gebracht, kunnen den tong ſtrelende zyn;

maer

naer alles is dan als een walg. *Horatius* heeft eer wel geſegt:

Het vat moet eerſt geſuyvert zyn,
Of ſoete Moſt wort ſuere wyn?
Wat baet doch ryckdom eenigh man,
Als hy die niet gebruyken kan?

De regulen ter behouding der Geſontheyt, is dan van de uyterſte noodſaek, dat by een yegelyck in agt genomen wert.

Wie wenſt geſont te zyn, die moet hem ſtaeg gewennen,
Zyn weſen in te ſien, zyn eygen aert te kennen:
Hoe die zyn huys bewoont, is nut dat hy verſtaet,
Hoe dat het met de gront, met daek, en kamers gaet.
Noch dient een handig menſch uyt eyger aert te weten,
Wat koſt hem dient gemyt, en wat te zyn gegeten?
De ſpys geeft ons het bloedt, en is het voedtſel quaet,
't Is ſeker dat het lyf in haeſt te gronde gaet.
Noch dienter by gevoeght hoe datter aen de leden
Geen ſpys en dient geſchaft, als op beſette reden.
Een keers gaet dickmael uyt door al te gullen roet,
Het leven van den menſch door grooten overvloet.
Ten vierden dient beſorght, dat ons de quade luſten
Niet ſtooren in den geeſt, en al het lyf ontruſten.
Het vleys dient alle tydt gehouden in den bant,
Doch meeſt wanneer de jeugt in onſe leden brant.

Ten

Ten leſten, ſoo ick kon ick woud' een yeder geven
De rechte wetenſchap om wel te mogen leven.
Wel, vrienden, ſoo je wenſcht hier in te zyn geleert,
Maeckt dat je deſen Boeck en zynen Schryver eert.

Cicero ſegt ſeer wel: dat de onderhouding der geſontheyt ſteunt, op de kenniſſe van ons Lichaem; in matigheyt van ſpys en dranck, en te myden wat ons nadelig of ſchadelyck ſoude konnen zyn; waerom een yegelyck, om ſo groote ſchat lange te behouden, op deſe maniere des levens dient agt te geven:

Treet dieper in de kunſt, en leert gemeene gronden,
Die tot uws lyfs behoudt de reden heeft gevonden,
Leert hoemen ſpys en dranck, en lucht gebruycken moet,
't En eynd' in u ontſta een fris en jeugdigh bloet,
En om tot uwen dienſt een weynigh hier te ſeggen,
En tot het vorder werck de gront te mogen leggen,
Soo leert van heden aen, als voor den beſten raet,
In alle dingh te gaen na rechte middel-maet;
Geen menſch en zy te luy, geen menſch en moet de leden
Tot al te grooten werck en ſtagen laſt beſteden:
Hebt niet te ſchralen Kock, oock niet te gullen keel;
En ſlaept niet al te langh, en waeckt niet al te veel,
Gewent u niet te licht om op geſette ſtonden
Te drincken machtigh nat, en vaſt te zyn gebonden
Aen regels van de kunſt, en neemt geen drancken in,
Om, ick en weet niet wat, en uyt een luchten ſin,

Door

Door vaſten; ſtil te zyn, en door geruſt te leven,
Wort dickmael ſonder meer een koortſe wech-gedreven.
Weeſt matigh, dertel volck; ghy kont oock ſonder koſt
Van pyn, van ongemack, van ſieckten zyn verloſt.

Dit is de raet van *Hipocrates*, en gelyck hy verder ſegt:

Die 't lyf geſont behouden wil,
En weſen niet geduerigh ſtil,
Maer plegen ſtaegh een matich werck,
Dat maeckt de ſwacke Leden ſterck.
En wert oock niet te ſeer gevoet,
Dat is voor ziel en lichaem goet.

Perſius ſegt *Sat.* 2.

Indien ghy langen tyt geſont begeert te leven,
Ghy moet u nimmermeer tot ſlempen over-geven;
Want die te gulſich drinckt, en al te dickmael braſt,
Wort in der haeſten out en van de doodt verraſt.

De Lucht ſeer veel nadeel aen 't Lichaem veroorſaekende, ſal men ſig oock die, ſo veel mooglyck is in agt nemen.

Niet vroegh uyt, maer vroeg onder dack,
Dat is geſont, en groot gemack.

Indien men niet nauwkeurig agt geeft, op de behoudenis der geſontheyt, kan men ſig daer

daer van seer haestelyck berooft sien, en te laet ondervinden wat een onwaerdeerlyck goet het is.

Siet! niemant kent zyn eygen goet,
Voor dat hy 't eens ontbeeren moet.

Om het Lichaem dan in eene goede gematigheyt te onderhouden, dient sorgvuldig agt gegeven te werden, op de beweginge des gemoeds, waer uyt veel ontroeringe en quade gevolgen voort komen, als Droefheyt, Gramschap, Nyt, Vreese enz.

Soeckt yemant wel te zyn, die moet voor alle dingen
Zyn drift, zyn herts gewoel, zyn binnentochten dwingen:
Want als het innigh deel in goede vreede staet,
Het lyf en zyn gevolg dat worter deur gebaet.
Wel aen dan schout verdriet, en nyt, en minne-vlagen,
En wilt te grooten vreught en hevig bloet verjagen,
Dryft eer en gelt-sucht weg, jaegt angst uyt uwen geest,
En maeckt dat ghy alleen den grooten Schepper vreest.
'k En wil noch even wel van yemant oyt begeeren,
Dat hy uyt zyn gemoedt sal alle tochten weeren,
Een geestig Hovenier besnoeyt het weelig kruyt,
Maer roeyt noch even-wel geen stam of wortel uyt.
Een boom van wilden aert die kan het enten baten,
Hy kan door goet beleydt zyn wrange vruchten laten.
Ghy moogt dan, sooje kondt, verzetten uwe pyn,
U hert mach even-wel niet ongevoelyck zyn.

De

De beweginge des gemoeds, zyn het Lichaem ſchadelyck, als alleenlyck de Blydtſchap, wanneer die binnen de palen van redelyckheyt gaet, verwekt anders veel onheyl. Hier tegen moeten wy ons bedwingen, en onſe Paſſien ſien meeſter te zyn; waer uyt anders veel quade gevolgen komen te ontſtaen.

DE DROEFHEYDT.

Laet ons wat dieper gaen en in 't byſonder ſpreken
Van al dit ziel gewoel, en al de binne-ſteeken;

De

De Droefheyt is voor eerſt die ons de ſinnen quelt,
En meenigh teer gemoedt in vreemde bochten ſtelt.
Hier tegen dient behulp en goeden raet gegeven,
Om ſonder eenig leet en ſtil te mogen leven;
Maer 't kruyt dat aen den menſch in deſe ſieckte dient
En komt niet uyt het velt, maer van een wyſen vrient.
Een woord, een trooſtig woord te rechter tydt geſproken;
Dat heeft aen menigh hert dit onheyl af-gebroken,
Dat is de rechte zalf die ſwacke menſchen helpt,
En droeve ſinnen heelt, en heete tranen ſtelpt.
Maer Godes heyligh Boeck in dit geval te leſen,
Plagh aen een treurigh hert een groot vermaeck te weſen;
Doch boven alle dingh, tot Godt een reyn gebedt
Dat is de rechte trooſt die een in ruſte ſet.

De Droefheyt is een der ſwaerſte ontmoeting, die de Ziel en het Lichaem ontſtellen, en heeft zyn oorſaeck uyt ſeeckere inbeeldingen van iets quaet nakende te zyn, of van ſchielycke tydingen, waer door 't gemoet ontſtelt en de ſinnen doet ſtil ſtaen. Hier door wert veroorſaekt, dat goede geſtelde Lichaemen vervallen en door den tyd geheel uyt-teeren.

De maetige Droefheyt, veroorſaeckt weenen en ſchryen, waer in de ſinnen werkſaem blyven; maer de onmaetige Droefheyt veroorſaeckt veeltyds de doot. *Seneca* ſegt in *Hypol.*

Is

Is yemants druck niet al te groot,
Soo kan hy klagen zynen noot:
Maer als het leet te vinnigh byt,
Soo gaet de mont haer ſpraecke quyt.

Merkwaerdig zyn de Gevallen door Droefheyt veroorſaeckt. *Ovidius Metam.* 6. verhaelt van *Niobe*, dat, na datſe ſeven ſoonen, haer man en ſeven dogters verlooren had, door groote Droefheyt in een Steenrotſe is verandert:

Daer ſit een bange vrou by vyfthien droeve lycken,
Die aldaer heenen gaen, en in het duyſter wycken.
En hy die ſy bemint, en met haer is gepaert,
En wat ſy van der jeught voor kinders heeft gebaert,
Dies wort haer killigh hert van droefheyt overwonnen,
Haer lyf is ſonder verw, haer bloet dat is geronnen,
Haer oogen ſtaen verſet, haer koude tong bevrieſt,
Soo dat haer bleecke mont de ſpraeck geheel verlieſt:
Haer pols is ſonder ſlagh, zy kan geen hooft bewegen,
Want dat blyft in den ſtant gelyck het is geſegen:
Haer voeten worden vaſt, haer ingewant verſteent,
Alleen dit blyft haer by, dat zy geduerigh weent.
Ten leſten quam de windt omtrent haer leden ſweven,
En heeftſe wech geruckt, en op een rots gedreven,
Daer ſtaet het ſteenen beelt: en wie het immer ſiet,
Verneemt een droevig nat dat van haer wangen ſchiet.

De Keyſerinne *Irene* op de tyding van haer

mans doot, viel in onmagt, en quam korts daer aen te ſterven. De Soon van den Hertogh van Montpenſier, zyn vaders graf gaende ſien, verviel daer door in ſoo groote droefheyt, dat hy doot op 't graf neerſtorte.

De Droefheyt, wanneer die ſchielyck overvalt, doet het gemoet ontſtelle en belet alle werkinge der Siele. Sulks bevinden we op eenig onverwagte quade tyding, wat ſchrick, ſidderen en beeven deſelve aenbrengt. *Virgilius* 3. *Æneidos*, ſchryft van *Andromache*, als ſy *Æneus* onverwagt ſag aenkomen:

Mits zy ons wapens ſiet, en wy haer naerder komen,
Is haer de gantſche ziel van tochten in-genomen.
Zy wort gelyck een ſteen, het ſchynt dat zy verſtyft,
Soo datſe lange tydt in een geſtalte blyft.
Zy ſiaet en ſuyſebolt, haer woorden blyven ſteecken,
En naer een ruyme wyl begonſe dus te ſpreken: &c.

Jovius verhaelt van *Raisciac*, dat hy, op het ſien van 't doode lichaem van zyn Soon, die in een Veltſlag was omgekomen, ſoo van Droefheyt bevangen wierdt, dat hy doodt ter aerde viel.

Geen menſch is 'er, of hy is aen droefheyt onderworpen, waerom de voorſigtigheyt vereyſt, om ſoo veel in vermogen ſig te wapenen tegen alle voorvallen die het ſoude kunne veroorſaeken. Ten andere, dat, wanneer tot

na-

nadeel yets mogt overkomen, zig te matigen, op dat het selve geen overhant krygt:

Soo, als een brant-hout doet, heeft al ons doen twee enden,
Grypt hier't en schaet u niet, grypt daer, het sal u schenden,
Die zyn vermeynt misval wel vat en recht doorsiet,
Vint vreught en herten-lust, oock midden in 't verdriet.
Een Grynspens, die de kop staeg heeft vol muyse nesten,
Vint dan oock klagens stof, als 't gaet ten alderbesten:
Die 't al swaer overweeght, is noyt bevryt van rou.
't Is best dat m' alle dingh slaet in de beste vou.

Het verlies van een nabestaende, kan wel seer gevaerlycke droefheyt verwecken; maer de reden daer plaets vindende, sal die de palen der matigheyt niet te boven gaen. Wat kan het dog baten, en boven dien, laet ons daer in berusten en verheugue, dat onse beste vrinden ontbonden zyn van alle aerdsche moeyte en ellende, genietende een euwige en volmaekte vreugt, daer we onse wandel oock na moet richten.

De Propheet *David*, wanneer zyn soon *Betsabee* op het uyterste lag, dede niet als vasten, bidden en suchten tot Godt over zyne sonden, maer soo dra hy zyn doodt vernam, had hy een ander gedaente, veranderde zyn klederen en ging sitten eeten. Het volck hier over verwonderd zynde, gaf hy dese reden, dat, soo lange 't kind nog in leven was, hy

geſchreyt en gevaſt had, verhopende door zyn tranen Barmhertigheyt te verkrygen, maer 't kindt nu doodt zynde, door geen kermen of vaſten konde wederkomen; dat hy door de tyt by zyn Soon, maer de Soon niet by hem ſoude komen. *Horatius* 4. *Carm.* 7. heeft ſeer wel geſegt:

Als yemand van de doodt is uyt het licht getogen,
Wat ſal dan edel bloet, wat ſal het gelt vermogen?
Hoe kan een kloecke tongh het monſter weder-ſtaen?
Eylaes! het ſpoock is doof, daer is geen ſeggen aen.
Geen Godsdienſt kan de menſch oyt uyt den grave trecken.
Geen vrient kan uyt den ſlaep zyn dooden vrient verwecken.
Wie eens hier uyt het vleeſch de leſte reyſe doet,
Die is daer hy behoort, en daer by blyven moet.

Cicero 3. *Tuſc.* ſchryft van *Theſeus*, die tegen alles wat hem konde overkomen, ſcheen gewapent te zyn:

Een man van wys beleyt die heeft my leeren denken,
Wat my voor ongeluck voortaen ſou mogen krencken;
En dus heb ick geleert te peynſen op de doodt,
Op druck, op ballingſchap, op alderhande noot.
En dit acht ick bequaem om waer te zyn genomen,
Om dat niet onverhoets my over mochte komen;
Want die te voren denckt wat hem gebeuren mach,
Ontſet hem niet te ſeer oock van een harden ſlagh.

Wanneer ſulcke middelen in agt genomen

word

word, moet nootſaeklyck volgen, ſoo veel aendoening van Droefheyt niet gewaer te zullen werden; oock moet men ſig niet te ſeer verheffen, of aen aerdſche goederen te vaſt maeken.

DE NYDT.

Ick kome tot den Nyt, een van de ſlimſte tochten,
Die oyt met boos vergif op onſe ſinnen wrochten;
Daer is niet een gebreck of 't heeft ten minſten wat,
Daer op het voor het volck een gront van onſchult vat,

De luſt, al iſſe vuyl, die kan haer rancken pryſen,
Om dat 'er ſoet vermaeck is uyt gewoon te ryſen:
De gelt-ſucht wort gegront, ten minſten na den ſchyn,
Om in den ouden dagh in geen gebreck te zyn,
Maer voor de ſwarte Nyt en is niet eene reden
Waerom zy in de borſt van yemant dient geleden:
Zy is haer eygen beul, en waer een ander lacht,
Daer ſiet men dat het ſpoock van enkel druck verſmacht,
Wel aen dan (wie ghy zyt) om deſe peſt te myden,
Weeſt treurigh daer men treurt, en blyde met den blyden,
Ghy moogt niet een gepeys beſteeden aen den nyt,
Soo ghy in eenigh deel of menſch, of Chriſten zyt.

De *Nydt* is een der booſte en ongeregelſte paſſie van allen. *Ariſtoteles* ſegt 2 *Reth.* 10.: *De Nydt is een droefheyt over eenig goet of ongeluck, niet om dat de nydige dat miſt, maer om dat het een ander beſit, en zyn even naeſten wel gaet.* De Oudvader *Chryſoſtomus* ſegt: *De Nydt is een onryn, en vergiftig beeſt, en een ſieckte van onſe wil, een moeder van alle quaet, die in generhande maniere te veronſchuldigen is.*

De *Nydt* is in haer wreetheyt niet te temmen, nog in de verwoetheyt te ſtuyten. *Dædeles* wierp ſig uyt nydt van een hogen Thoorn, om dat *Talum*, wegens eenige uytgevonde konſten ſeer hoog verheven wierdt. Keyſer *Tiberius* joeg den groote konſtenaer, die de gallerey te Romen met fraeye wetenſchappen op-

opgerecht had, uyt nydt de ſtadt uyt, en wederom door een andere konſt in de gunſt van voorn. Keyſer meende te komen, ſoo liet hy hem om 't leven brengen.

De Nydt ontſiet niet, wat wetenſchappen, wat roemwaerdigheden het oock ſoude konnen zyn, het zy voor byſondere ofte voor algemeen welzyn. De begeerte daer van is alleen geleegen tot nadeel van een ander, want in een anders ongeluck heeft hy zyn verheugen, legt angels om den geen die het wel gaet te doen verſtrikken. Hy knaegt ſig ſelf, en is een geſtaedige beul voor zyn eige ingewanden. Hy mergelt ſig ſelf uyt en wert als een ſchim, als uyt 't graf opſtaende, gelyck *Ovidius* ſegt 1 *Metam.* 16.

Zy is van bleecke verw, en mager aen de leden;
Haer tanden zyn begaet met duyſent vuylicheden,
Haer borſt is groen gepleckt, door uytgeborſten gal,
En noyt en ſcheptſe vreught, als uyt een droef geval.
Het ſpoock is ſonder ruſt, en noyt gewoon te ſlapen,
Maer uyt een anders druck genegen vreught te rapen,
Het is zyn eygen leedt, en voedt zyn eygen ſmert,
Verteert zyn innigh merg, en eet zyn eygen hert.

Geluckig zyn ſe die van dat ſpoock niet bezeten zyn, en die benydt wert ſig niet en quelt, 't ſpreeckwoordt ſegt: 't is beter benyt als beklaegt. *Plautus* ſegt *Truculendo:*

Al wort ick ſchoon al ſeer benyt,
Noch ben ick des van druck bevryt:
'k Heb liever dat het my gebeurt,
Als dat myn hert in af-gunſt treurt;
Want die benyt ſit in den druck:
Maer die benyt wert, heeft geluck.

Seneca ſegt dat een menſch, die het welgaet, den nydt niet kan ontkomen. Wie ſoude dan niet wenſche benyt te werden ſegt *Epicharmus*.

Plato aen *Socrates* vraegde, door wat middel van de Nydt bevryt te blyven, gaf tot antwoort: weeſt gelyck *Therſues*. *Diogenes* ſegt de beſte remedie te zyn, de nydige moede te maken, en over zyn vyant te triompheren; altyt wel te doen, en getrouwlyck in de deugt voort te gaen. Moet dan, die benyt wert, ſig niet verheugen, door dien hy bemerckt hem wel te gaen, en daer door van de nydt aengevallen te werden?

Als iemand in vermogen is, van de nydt tegen te gaen, dient hem te myden van ſig wyd uyt te ſtrekken of hoog te verheffen.

Wanneer de ſpin in 't ront ſpreyt uyt haer booſe netten,
En gaet haer vliegh-getou gantſch wyt en breet uytſetten.
Hier ſwiert een horſel in, daer vlieght een vogel deur,
En elders valt een ſteen, en maeckt noch grooter ſcheur,
Daer is ſtaeg dit of dat gebrooken of gereeten,
En midd'lertyt ontgaen de vliegen door de ſpleeten.

Al

Al die van ongeval, en druck wil zyn bevryt,
Die matige zyn net, en spant het niet te wyt.

Cosmo de Medice, de ryckste Burger van *Florence*, hielt sig in klederen en daeglycksse ommegang gelyck de andere Burgers, waer door hy hem soo bemind maeckte, dat uyt zyn geslacht Prince voortgekomen zyn. Siet men niet veelé alse tot grote middele gekomen zyn, door haer opgeblasenheyt een welverdiende haet opkomen; boven dien soo ver gaen datse self haer geboorte versaeken en Edel luyden willen genaemt zyn.

Die sig soo verheffen, beladen haer niet anders dan met haet en nydt, en tot hun voornemen niet kunnende komen, werden tot spot van anderen.

Paus Sixtus de vyfde, als hy Paus geworden was, op 't Kasteel van *Engelenborg*, met de Ambassadeur van Vranckryck staende, en de Stad *Romen* besiende, ontsag niet te seggen: Myn Heer, UE. sie in wat gelegenheyt ick hier nu stae, doe ick te *Romen* eerst quam, had ick niet dan een stuck droog broot in myn sack, als wilde wel weten dat hy van een geringe afkomst was.

De nederigheyt doet de nydt veel afkeeren, daerentegen de hoogmoed de haet verweckt.

Die met de *Nydt* beset zyn, kunnen daer

niet van geholpen werden, want zy schroo
men 't selve te kenne te geven. De Oud
vader *Ciprianus* segt: *De wonden die gesien kunnen worde, zyn te geneesen; maer de Nyd te diep en verborgen zynde, niet te geneesen is.* En *Cicero* in zyn 14 *Oratie* segt: *De deugt van uytmuntende Personagien is waerdig, niet benydt, maer nagevolgt te worden.* Die deese les met alle vermoogen tragt na te komen, sal bevinden geluckkig te zyn, en geen wroeging der ingewanden gewaer te worden.

DE LIEFDE.

Maer dat ons verder treckt tot ongeruſte ſinnen
Is Liefde, vuyle luſt, en ongeregelt minnen:
Och waerder eenigh menſch vervalt in dit gebreck,
Daer worden met der daet de wyſte lieden geck,
Haer krachten, haer verſtant, haer wel geſonde leden
Die worden af-geſlonſt, die worden af-gereden;
'k En weet niet, myn vernuft, hoe menigh ongeval,
Geduerigh oorſpronck neemt uyt dit ellendigh mal.

Wat

Wat raet voor deſe plaegh? ſoo haeſt de ſinnen hellen,
Om door u ſlim bejagh u geeſt te komen quellen,
Soo dienter op gepaſt om dit vergiftigh kruyt
Te dempen eer het groeyt, en flucx te rucken uyt.
Maer voelje door het quaet u ſinnen overlaſten,
Soo geeft u dan geheel tot bidden, waken, vaſten;
Dit is een booſe geeſt die nimmer oyt en vlucht,
Dan als men niet en eet, en tot den Heere ſucht.

De *Liefde* is een begeerte na 't geen goet is, of goet ſchynt te zyn. Als 't met de Reden gepaert gaet, dan is die eerlyck; maer daer van afgeweken zynde, dan is 't niet anders als een quade begeerlyckheyt. De Liefde tot eer en ſtaet, is eergierigheyt; tot gelt en goet, is gierigheyt; tot vleeſchelyke welluſt, is de gemeene Liefde. Dit zyn drie van de gemeenſte driften des gemoeds, die veel menſche ten bederve zyn.

De *Liefde* is eerlyck en matig, oock oneerlyck en ongeregelt. De eerlycke Liefde is ſelfs van Godt ingeſtelt, dat wy onſen naesten, inſonderheyt de man zyn vrouw, en de vrouw haer man moet lief hebben. De oneerlyke Liefde is den menſch tot verderf en wert daer van geheel overwonnen.

Plautus in *Mercatore*, ſegt van de Liefde:

Wat is de liefde? wat de luſt?
Als ſuchten, duchten, ſonder ruſt,

Als

Als groot verdriet, en kleyne vreught,
Een rechte doolhof voor de jeught,
Een hoop, een waen, een blyde druck,
Een trooſt vermengt met ongeluck,
Een ſchoon gelaet, maer enckel ſchyn,
Een droef vermaeck, een ſoete pyn,
Een dorſt die noyt gelaeft en wert,
Een voedſel voor een yeder hert,
Een honig-raet vol enckel gal,
Een deerlyck ſpel, een deftig mal,
Een ſpoock dat niemant ſeggen kan;
Maer 't is genoeg ick ſcheyder van.

Daer is geen beweeginge des gemoeds, die meerder ſmerte, grooter blydſchap of meer dwaesheyt onderworpen is, dan de liefde. De ongeregelde liefde ontſtelt en beroert de ſinnen ſoodanig, dat de alderwyſte lieden gelyck als onſinnig zyn:

Luyden die minnen,
Hebben geen ſinnen.

Orlando, die te voren verſtandig was, is door liefde uytſinnig geworden. *Suetonius* getuygt dat de vader van Keyſer *Vitellius*, ſoo verſot was geworden op een myt, dat hy met haer ſpeeckſel, met honing vermengt, in 't openbaer, alle daegen zyn aderen beſtreek.

Deſe paſſie beneemt menigmael verſtandige gee-

geeſten haer verſtant, en dickwils ſoo verre datſe ſig ſelve door wanhoop te kort doen De oorſaekt daer van is dat de verliefde ge ſtadig denken op de geen, die zy beminnen waer door zy van haer natuurlycke ruſt ge ſtoort worden.

Daer de ſchat is, is het hert,
En de handt is by de ſmert:
En het ooge ſwiert altyt,
Daer een jeugdig herte vryt.

De verliefde *Canace* klaegt daer van by *Ovidius*:

Het dertel Venus kindt dat is een menſchen plager,
Het maeckt de wangen bleyck, de gantſche leden mager,
Beneemt den ſoeten ſlaep, verhindert etens luſt,
En maeckt aen alle kant de ſinnen ongeruſt.

Dit zyn de vruchten die uyt een ongeregel de liefde voortkomt; en gelyck de Poëten, gewoon zynde fraeye leeringen onder fabulen te verbergen, ſtellen, dat *Jupiter* hem door de liefde ſoo verre liet vervoeren, om zyne on kuysheyt te boeten, van ſig in een Satyr, Stier, Gout, Swaen, Arent, en de Hemel ſche gedaente in een Beeſt te veranderen. Dit wert levendig by *Ovidius* 2 *Metam.* afgebeelt:

De groote werelt-vorſt, de vader van de Goden,
Die al wat yemant ſiet hout onder zyn geboden,

Om

Om wiens bevel alleen, wanneer hy maer en wilt,
De lucht in ſtucken ſcheurt, en al het aertryck drilt.
ſy die met blixem ſlaet geheele Koninghrycken,
)ie loeyt gelyck een Os, en wil een Stier gelycken,
Die ſpeelt ontrent het vee, en huppelt in het groen,
Gelyck een weligh kalf of geyle bocken doen.
iet wat een ſeltſaem dinck! in eer en ſtaet verheven,
'n aen het minne ſpel de ſinnen op te geven.
En wil niet t' ſamen gaen 't en heeft oock geenen val;
Geduchtheyt is geſtrengh, en liefde veel te mal.

De wyſte der Koningen is door de Liefde oo verleyt, dat hy hondert Wyven en drie ıondert by-wyven had. De verſtandigſte on- ler de Heydenen zyn daar door als verſtande- oos geworden. *Marcus Antonius* een man van groot vernuft, na dat hy vrome daden gedaen, en de helft van 't Roomſche ryck onder zig ıad, met de Liefde tot *Cleopatra* ſoo beſoetelt, lat hy in al zyn raetſlagen onbedagt en onacht- aem te werck ging. Hy wert ſoo onſinnig, lat hy niet dagt of ſprack als van zyn *Cleopa- ra*, waer door hy een aller ongelukkigſte eyn- le des levens is overgekomen.

Een aller levendigſte Exempel vint men van *Henrick de derde* Koning van Vranckryck, als ıy ſig in alle ſwarigheden bevond, dat zyne onderſaten tegen hem opſtonden en zyn wys beleyt nodig had, door een wanſchape Liefde

ſoo

ſoo ver quam, dat zy hem uyt Parys joegen, en laeſtelyck door een Monnick omgebragt wert.

De gevallen van *Hercules* en *Samſon*, zyn te wel bekent. *Hæmon*, *Sappho*, *Biblis*, *Phedra*, *Thimagoras*, &c. hebben alle door onkuyſche Liefde ſig ſelve 't leven benomen.

De Hiſtorien geven ons genoeg te kenne, de gevaerlycke eyndens der genen die ſig in een ongeregelde liefde en welluſt te buyten hebben gegaen. *Juvenalis* ſegt van de Keyſerinne *Meſſalina*:

Zy was geſtaegh aen Venus dans,
En eer vermoeyt, als ſat van mans.

Het is dan een der verfoeylyckſte ſaeck, de natuur in gevaer te ſtellen, en door ingevinge gaende te doen worden. *Ovidius* in de *Konſt der Minne*, zegt:

Verhoet u, ſoete jeught van alle minne-drancken,
Van daer komt raſery, en alle booſe rancken.

anders:

Wilt ghy door onſe konſt geluckig leeren vryen,
Soo treckt u ſinnen af van alle ſpookeryen

In 't *derde Boeck* van *Ovidius* wort geſegt:

Door liſt een minnen-dranck aen vryſters in te geven,
Dat ſchaet haer aen den geeſt, of gaet haer aen het leven.

Veel

Veele zyn daer door van raſerny geſtor-
ven, als *Lucretius*, *Gallus*, *Silvanus enz.* De
Poët *Juvenalis* ſegt wat ſoort van vergift het
is; waerom by de Roomſche Wetten het inge-
ven, op den hals is verboden, als zynde geen
Liefde, maer Dul- en Dootkruyt:

De vis die giftigh aes heeft in het lyf geſogen,
Wort naer men wilt gefoolt, en daer men wilt getogen:
Maer als men deſe vangh aen gaſt of vrienden eet,
Soo dientſe voor de mont of voor de mage niet.
Als yemant is vergift door looſe minnedrancken,
Hy ſchynt gemaeckt te zyn tot enckel venusjancken;
Maer veeltydts feylt de geeſt, ſoo dat hy niet en kan
Vervullen, daer het dient, de plichten van de man.
Al die met open keel hen geven om te drincken
Wat ſotte liefde menght, wat Circe plagh te ſchencken,
Zyn dof en fonder geeſt, gelyck een deughſich ſwyn,
Soo datſe tot den buyck alleen genegen zyn.
Een van het geeſtigh volck die met geleerde dichten,
Gingh cieren zynen tydt, en in het duyſter lichten,
Verviel in dwepery, om dat zyn jonge vrou
Hem door een minne dranck tot minnen trecken wou.
Hier door is (ſoo men houdt) Caligula bedorven,
Lucullus uytgeteert, Silvanus mal geſtorven,
Hier door heeft menigh wyf, al ſcheen de liefde groot,
Door onbedachte zucht een lieve man gedoot.
Dies iſſer opgevolght dat alle goede wetten
Haer tegen dit bedrogh met harde ſtraffen ſetten,

Soo dat het jonghſte recht met al den ouden tydt,
Geen liefde-rancken dult, geen minne-drancken lydt.

Ovidius in zyn *eerſte Boeck* van de remedie der Liefde.

Geſellen hoort een woort, wanneer u teere ſinnen
Gevoelen eerſt den brant en hellen om te minnen,
Soo vint u metter daet omtrent het weelig kruyt,
En eer het vorder gaet ſoo roeyt den wortel uyt.
Gelooft het, dien het raeckt, met lang hier op te wachten
Soo wert de liefde ſterck, en boven uwe krachten,
Dat eerſt een beeckje was, dat wert een groote ſtroom
Dat eerſt een tackje was, dat wert een groote boom.
Een ſieckte die wel eer ſtont haeſt te zyn geneſen,
Kan heden buyten raet en ſonder hoope weſen:
Een die zyn tyt vergeuwt als hy wat goets vermach;
Sal niet bequamer zyn oock op den naeſten dach.
Wy zyn onachtſaem volck, en ſleuren alle ſaken,
En willen als het dient niet aen het ſeer geraken:
Daer kruypt dan even ſtaeg, daer kruypt de kancker voor
Om dat het ſlim vergif niet eer en was geſtoort.
Voelt daerom eenigh menſch van Liefde ſich bevechten,
Die zy flucx in de weer en laet hem onderrechten;
Maer doe het met beleyt, en eer het vinnig quact
De ſinnen overloopt, en vaſt gewortelt ſtaet.
In qualen van een geeſt, in ſieckten van de leden,
Daer wyſt de ſtage daet, daer leert de vaſte reden
Dat yeder raet behoeft, en dat ter rechter tydt
Al eer het ſlim bejagh tot in het herte glyt.

Dae

Daer zynder onder u van ſoo verdraeyde ſinnen,
Die ſonder voor-beraet haer ſtellen om te minnen;
En als het ſlim fenyn is aen het hert gegaen,
Dan ſpreeckt men om behulp de beſte vrienden aen.
Dit zyn, onwyſe jeught, dit zyn verkeerde ſlagen,
Ghy dient van eerſten aen om raet te komen vragen;
Het is van ons geſeyt, het licht dat vooren gaet
Dat heeft in alle dingh voor-al de meeſte baet.

Niets is 'er dat meer aenlyding geeft tot allerley quaet en voornamentlyck oneerlycke vleeſchelycke welluſten, dan de leedigheyt, waer van *Ovidius* 1. *de remedi amor.* ſegt:

Al wie door liefde queelt, en wenſt te zyn geneſen;
Die moet in ſtaegh bedryf en nimmer ledigh weſen,
Door luy te zyn ſoo waſt het weeligh Venus-kint,
En daerom is het wicht hier wonder toe geſint.
Vraeght yemant hoe het komt, dat, na een dertel mallen,
Veel menſchen menigmael in vuyle luſten vallen?
De reden is bekent: om datſe ledig zyn;
Want dat is aen den geeſt een wonder boos fenyn.
Indien het water ſtaet, ſoo moet het ſtracks bederven,
En jonckheyt ſonder werck die ſal het licht verkerven;
Het yſer roeſt terſtont indien het maer en ruſt,
En wie daer ledigh is die valt in vuyle luſt.

De Poëten ſeggen, dat *Cupido*, noyt *Veſta*, *Pallas*, en *Diana* heeft kunnen overwinnen of doen verlieven, alleen door haer geſtadige be-

ſigheden; daer hy alle de ander Goden en Go
dinnen meeſter geworden is.

De Spinne-kop en ſal de ſlange niet genaken.
Als zy die beſich ſiet, of neerſtigh vint in 't waken:
Maer ſoo de ſlangh haer eens door ledigheyt geeft bloot
De ſpinne valter op, de ſlange komt in noot.
Die ſchouwen wil de min, of van haer zyn geneſen,
Dient, ſonder yet te doen, tot geener tyt te weſen:
Dat kleyn vergiftigh dier, dat dertel Venus wicht,
Neemt ledigheyt te zyn een wet-ſteen zyner ſchicht.

Onder de bewegingen zyn 'er nogtans di
daer voor nadelig zyn, als het Amoureus ſin
gen en ſpeelen, en 't leſen van boeken di
daer toe aenlyding konnen geven, waer va
Ovidius zegt:

Ghy die van minne-brant begeert te zyn geneſen,
En wilt geen dertel jock, of geen Poëten leſen,
Al ben ick even ſelfs van dat geſelſchap een,
Noch ſeg ick evenwel dat ick van herten meen.
Wy dichters in 't gemeen beſchryven vreemde ſaken
Die oock een eerbaer hert by wylen gaende maken,
Wie leeſt Tibullus werk die niet en wert gewont,
Als hy zyn lieſſte pryſt en haren rooden mont?
Wie leeſt Catullus boeck, die niet en wert ontſteken,
Als hy van liefde ſchryft en van haer ſoete treken?
Ons rot is dertel volck, en lievers van den doeck,
Ghy laet dien geylen hoop, en leeſt een deftigh boeck.

He

Het ver af zyn van iemant waer op de sin-
en geſtelt zyn, ſegt de meeſter der liefde,
en goede remedie te zyn:

egeerdy los te zyn van Venus wreede handen,
erlaet u vaderlandt, beſoeckt de vreemde landen,
Seyt Naſo, Venus tolck: dat meepſe venus kint
Mach tegen 't reyſen niet.

Maer of den raet die hy mede komt te ge-
en wel raedſaem is, als hy ſegt:

k rade, tot behulp van u verdwaelde ſinnen,
at ghy op eenen tyt twee vryſters ſiet te minnen:
En dieder twee gelyck voor hem verkieſen kan,
Dat is een luſtigh hert, dat is een ruſtigh man.
oo ghy een vlies verſpreyt in veelderhande tacken,
laer loop, haer ſnelle ſtroom die ſal terſtont verſwacken,
Soo ghy een vyer verdeylt, daer is geen twyffel aen,
De brandt ſal minder zyn, de vlam ter neder ſlaen,
ndiender twee gelyck in u gedachten ſpeelen,
hy ſult te vryer zyn, ghy ſult te minder queelen,
Ghy ſult niet vrolyck zyn, ſchoon d'eene qualyck wilt,
En ſiet, in dit gewoel wort u de geeſt geſtilt.

Hier tegen ſoude veel te ſeggen zyn, als
ynde met gevaer onderhevig, en daer door
igtelyk in verwerring te komen. Het vol-
gende is aennemelycker bevonden, gelyck hy
p een ander plaets ſegt:

Indien ghy wilt den geeſt van u geminde keeren,
Leert hier hoe datje meught de ſinnen over-heeren,
Siet datje wel bedenckt, en u voor oogen ſtelt,
Hoe datſe menigmael u dapper heeft gequelt,
Hoe datſe rancken heeft en wonder ſlimme grepen,
En datſe met bedrogh u dickmael heeft genepen;
In 't korte paſter op dat ghy veel overgaet,
Al dat aen haer gebreeckt, en dat haer qualyck ſtact.

Het is beklaeglyck wat raet dat aen driftigen geeſten in diergelycke gevallen gegeven, veeltyts in de wint wert geſlagen; daer van *Plautus* ſegt:

Het minnen is een ſelſaem ſpel,
Het brengt de minnaer in gequel,
Het is een los en looſe vont,
Het is een weſen ſonder gront:
Al wat men aen de vryers raet,
Dat dunckt de jonckers enckel quaet;
Doch wat hun af-geraden wert,
Daer henen wil haer grillig hert:
En wat men ſoo een lincker biet,
Dat wil hy doch zyn leven niet;
En wat hem niet gebeuren mach,
Daer haeckt hy na den gantſchen dag.
Roept yemant ſoo een vyſen quant,
Gewis die wyckt hem vander hant;
En ſchoon hem yemant henen ſent,
Hy is ſtracx weder daer ontrent;

In

In 't korte, 't is een wreede pyn,
In Venus Hof verdoolt te zyn.

De ſtantvaſtigheyt van *Xenocrates* is in deſe gevalle niet min aenmerkelyck, waer van *Caſtiglione* in zyn *derde Boeck* der *Italiaenſche Courtiſaen*, uyt *Laertius* ſegt:

Xenocrates die was een ſtreng en eerbaer man,
Die met een hoogen moet de welluſt overwan:
Daer was in zynen tydt een van de ſchoonſte vrouwe,
Die konde Princen ſelfs en vorſten onderhouwen:
Want dat was haer bedryf, dat zy tot in den gront,
En na den rechten aert, en na de kunſt verſtont,
Zy lagh met hem te bedt bedeckt met ſyde ſpryen,
En ging eerſt zyn gemoedt met ſachte woorden vlyen,
Zy ſtreeld' hem na den eyſch byna den heelen nacht,
En heeft daer op gewrocht als met de gantſche kracht.
Zy nam de volle proef van alderhande ſaken
Die in een dertel menſch de luſten gaende maken,
Zy pleeghde ſlim bejagh en alle vrouwen liſt,
Daer noyt een echte wyf of vryſter van en wiſt,
Maer wat zy pogen mocht, zy kon hem niet bewegen,
Hy wert tot dertel jock tot mallen niet genegen,
Hoe zy hem onderging, of wat ſe nam ter hant,
Geen teycken in den man van luſt of minne brant,
Hy bleef gelyck hy was, en van haer dertel woelen
En ſcheen zyn ſtil gemoedt in 't minſte niet te voelen;
Dies wort het wyf geſtoort, en ſeyd in ſchamper-jock,
Dit lyf en en is geen menſch, het is een houten block.

Het was te wenſchen, het voorbeeldt van *Xenocratus* na te volgen, en ſig van ligtekoyen, en hoere aenlockſels niet te laeten verleyden. Die ſig niet onthouden kan, is het pryslyck, en ſelfs Gods gebot, ſig in de ſtaat van een eerbaer Huwelyck te begeven, daer in te beruſten en vergenoegt te zyn. Wanneer dit met bedaerde ſinne geſchiet, en na Gods Wet, dan is 'er zeegen te wagten; daer en tegen alle vervloeckinge, en een eeuwige verderf op ſig gelaeden wert.

Niet te min is 'er veel gelegen in den Echtenſtaet, waerin ſomtyds onbedachtelyck, volgens de driften te werck wort gegaen, in ongelyckheyt van jaeren. Hier van hebben de Engelſche een aerdig ſpreeckwoort:

Een oudt man die een vryſter trout,
En haren gullen acker bout:
Indien zyn kracht ſoo verre ſtreckt,
Dat hy een vrucht by haer verweckt,
Dan iſſet dat men ſeggen kan,
Hy maeckt een kint, maer breeckt een man.

Seker Koning bejaert zynde, trouwde met een Konings dogter, maer 18. jaeren oud, doch ſneuvelde ſeer haeſt in dat ambagt. Een vermaert Medicyn Meeſter, hoog van jaeren en van de Gicht als verteert werderde, trouwde met een jonge deerne; maer dit ſpel was met

met hem seer haest uytgespeelt; waer op niet onvoeglyck het vers in 't Latyn gemaeckt, en overgeset zynde, kan gepast werden:

Een die hem wel verstont (gelyck het wert gelooft)
De seggen yeder mensch zyn gantsch toekomstigh leven,
En hoe dat hy daer van eens stont te zyn berooft,
Die had aen onse Fob hier op bericht gegeven;
Hy seyt hem dat hy sou versmooren in een sloot,
En dat een diepe graft hem sou aflyvigh maken,
Maer Fob geheel vervaert van soo een vreemde doot,
En wou noyt water-put, of beeck, of vaert genaken:
Doch na hy had geleeft tot in de sestigh jaer,
En dat zyn eerste wyf nu lange was gestorven,
Doen wert men nieuwe jeught aen onse Fob gewaer;
Dies heeft hy metter daet een jonge vrou verworven.
Hy was schier even staegh ontrent de nieuwe bruyt,
En 't wyfje socht vermaeck en wou geduerigh spelen:
Eylaes de goede man die schut zyn beursje uyt:
Maer 't was als geenen tyt dat hy begon te quelen.
En waerom sal ick langh op desen handel staen?
Hem mocht geen machtig kruyt geen dranck of wortel baten.
Zyn kracht is uyt-geput, zyn leven heeft gedaen,
Hy most de jonge vrou en al zyn vreughde laten:
Hier riep doen al het volck: 't Fy linckers vuylen hoop,
Die sich door al het lant van waer te seggen roemen.
Van hier met u bedroch; 't en heeft geen vasten loop,
Men hoort u al gelyck maer leugenaers te noemen
Maer seker geestig quant, bewust van dese doot,
Die sprack: De kunstenaer en heeft u niet bedrogen,

De graft waer van hy ſprack dat is een vrouwe-ſchoot, Daer; daer is onſe Fob de gantſche ziel ontvlogen.

Wanneer de Jaeren tot een redelyck aental gekomen zyn, is het pryslyck met de Poët *Horatius* 3. *Od.* 26. als hy ſegt:

Ick was in mynen tydt een lief-tal aen de vrouwen,
Ick kon met goeden lof, de vryſters onderhouwen;
Maer dat is nu gedaen, dewyl een gryſen baert
Voortaen my niet en raet om meer te zyn gepaert.

Ovidius in zyn *Konſt der Minnen* heeft wel geſegt:

Een out ſoldaet en voeght niet wel,
Hy mocht al beter ruſten;
En min noch dient gerimpelt vel
Tot amoureuſe luſten:
Is yemant kael of is hy grys,
Indien hy vryt, hy is niet wys.

Integendeel mag men ſeggen van die geen welcke haer luſten niet weten te beteugelen:

Men vinter overal, die in haer oude jaeren
Noch even zyn gemoedt als zy te voren waren;
Men ſiet dat hun de jeught noch in de Leden ryt,
Al is haer kranck geſtel verwonnen van den tyt.

Niets is gevoeglycker, dan van gelycke jaeren gepaert te zyn, en van luyden die in

de

e fleur des levens zyn. Wanneer het dan iet goed beleyd gedaen wort, is het een prys-ycke saeck; alsoo die sieckte door geen kruy-en te genesen is, gelyck *Propertius* 2. *Eleg.* 1. vel segt:

Wat sieckte dat een menschе quelt,
Al is hy wonder vremt gestelt,
Dat jaecht een Dranck, een machtich kruyt,
Dat jaecht een kunstich meester uyt.
Maer brant van liefd' en minne-pyn
Die past niet op den Medicyn.

Op de ontdekking der geheime Liefde.

Myn Voester heeft den brant van myn bedeckte wonden
Uyt ick en weet niet wat behendig ondervonden;
Die seyde my in 't oor: Ick sie het dätje mint,
En dat u jeughdigh hert tot vryen is gesint.

De Droomende Minne Lust, uyt Ovidius Metam. 9. Boeck.

Hoewel dat Biblis slaept, zy voelt in haren sin
Het tipje van de lust, het puyckje van de min:
Zy wert in haer gewaer, oock met een groot vernoegen,
Hoe dat sich onder een de soeste leden voegen,
En watter is ontrent; zy werter in beschaemt.
Om dat soo geylen droom geen jonge Maeght betaemt,
En schoon zy is ontwaeckt, zy voelt haer gantsch bewogen,
Zy voelt haer met den droom als buyten haer getogen,

Zy

Zy peyſt, en overpeyſt al watter is geſchiet,
En wat haer gulle jeught oock in den ſlaep geniet.
Ten leſten ſpreeckte ſe dus: Wat is van deſe droomen?
Ellendigh als ick ben! wie kan den ſlaep betoomen?
O Venus, met u kint, wat voor een diepe luſt
Heeft my den geeſt beroert, oock midden in de ruſt?
Wat voeld' ick voor gewoel? wat voor een dertel weſen
Quam in het nacht-geſicht my door het lyf gereſen?
Godinne van de jeught weeſt hier getuygen van,
Het komt de daet ſoo na, gelyck het immer kan.

DE EERGIERIGHEYT.

Daer is een ander plaegh om onluſt in te voeren,
Die komt wanneer den menſch op eer begint te loeren,
Op ſtaet-ſucht is geſet, want dan is 't dat de geeſt
Voor ick en weet niet wat, voor alle dingen vreeſt.
Siet daer een ſtaegh gequel, de wooningh van de ſterren
Die heeft men even-ſelfs, die heeft men ſien verwerren,
By dit onruſtigh ſpoock, ſoo datter twiſt ontſtont
T'er plaetſen daer men noyt als ſoete vreed' en vont.

Wel

Wel om dit grilligh bloedt uyt onſen geeſt te dryven,
Soo dient een yeder menſch in zyn gemoedt te ſchryven,
Dat Godt van alle tydt verwaende ſinnen haet,
En trotſe lieden ſtraft, en met den donder ſlaet,
Wie dan met zynen Godt in vrede ſoeckt te weſen,
Moet als een ſtage les dit aen zyn herte leſen:
En waerom dus gepoogt tot eer en hogen lof?
Wy zyn (hoe groot wy zyn) maer aerd' en enckel ſtof.

De *Eergierigheydt* heeft ſoo groot vermogen, datſe alle andere driften te boven gaet en ſtercker dan de Liefde is. Het is niet anders dan een begeerte tot eer en ſtaet, en valligtelyck in de verſtandigſte geeſten. De Eergaet boven alles, daerom die met alle vermogens moet betragt werden. De Eergierighey is een onruſt en pynigt ſig geſtadig met hope en begeerte. De begeerte is om boven een ander in eer en ſtaet verheven te worden; en die hem voorgaen is hem een geſtadig verdriet.

De *Eergierigheydt* is ligt een ſlagtoffer van die hoog verheven zyn. Het is een onverſadelycke begeerte, waer door alles in gevaer wort geſtelt; een gedurige onruſt, jaegende na 't geen boven vermogen is. Die hier van niet aengedaen zyn, mogen met regt geluckig geagt werden, alſoo 't fortuyn een yegelyck niet dient:

Siet! hoe gaen des werelts ſaken,
Op en neer, als ebb' en vloet,
Somtyts iſſet al te goet,
't Schynt men kan 't niet qualyck maken:
Maer als 't rat eens omme-draeyt,
Wat men doet is dan bekaeyt.

Alexander, *Scipio*, *Pompeius*, en meer andre zyn by uytnemenheyt in de *Eergierigheydt* berugt geweeſt; daer ſe integendeel van de alderſchoonſte Vrouwen niet konde overwonnen worden. De Liefde kan verſadigt, maer de *Eergierigheydt* kan noyt verſadigt werden; en hoe meer de begeerte ſtant grypt, hoe onverſadelycker deſelve bevonden wort. Het gaet ſoo ver, dat om zyn eygen verheven te ſien, ſig ſelfs ſoude opofferen; gelyck te ſien is, volgens 't getuygen van *Tacitus*, aen de Moeder van *Nero*. Zy vernemende dat haer Soon Keyſer ſoude worden, maer daer en tegen haer het leven koſten, gaf tot antwoort: *Laet hy my maer doot-ſlaen, als hy maer Keyſer is.*

De *Eergierigheydt* doet gewelt op de Wetten en de Conſcientie. By *Cicero* in het *Eerſte Boeck der Officien* ſtaen de verſſen van *Euripides*, die *Cæſar* dickwils tot voorwerp had:

Indien men 't recht oyt ſchende mach,
Het dient gedaen om 't hoogh geſagh:
Maer watter anders mach geſchien,
Laet daer u deught en vroomheydt ſien.

De

De *Eergierigheydt* neemt weg de wetten der natuur, gelyck te ſien is in 't vermoorden der Ouders, Kinders en Broeders, als in *Abſalon*, *Abimelech*, *Athanalia*, *Romolus* enz. 't geen alles by voorname Schryvers breetvoerig gevonden wort.

Deſe Paſſie, zynde de eerſte die in de werelt zyn oorſpronck heeft genomen, heeft Godt ſoo mishaeght, dat ſe aen de ſwaerſte ſtraffe is onderworpen. De quade Engelen ſig ſoo hoog verheffende, dat zy Godt wilde gelyck zyn, zyn in 't diepſte der helle geworpen. Dit is niet min ten allerduydelyckſte in onſer aller Vader *Adam*, die niet te vreden met de heerlycke ſtaet waer in Godt hem geſtelt had, maer Godt gelyck wilde zyn, is daer door van dien heerlycke ſtaet berooft geworden. *Goliath* is geen minder exempel. *Senacherib* en *Holophernus* van hovaerdey verblint zynde, tegen Godt opſtonden. *Ozias* niet te vreden de Koninckſlycke waerdigheyt te beſitten, maer wilde Overprieſter zyn *Aman* liet hem aenbidden. *Herodes* liet hem ſoo veel eer als Godt bewyſen. De Keyſers *Caligula*, *Domitianus* en *Helrogabalus* wilde niet gerekent zyn onder de ſterflycke menſchen hebben haer ſelven Altaren doen bouwen, Beelden oprechten en onder 't getal der Goden geſtelt; dog alle aen een elendig eynde gekomen

D

De ongeluckige eyndens der Eergierigen zyn aenmerckelyck. De sinrycke Fabulen waer onder veeltyds de waerheyt bedeckt wort, vertoonen ons, dat *Phæton*, door zyn hoovaerdey met de blixem is geslagen, om dat hy dorst bestaen met wagen en paerden na de Son te vaeren. Geen minder voorbeelt is 'er in den val van *Icarus*, de Soon van *Dedalus*, die al te hoog wilde vliegen, in de Zee is gevallen. *Ovidius* 8. *Metam.* 3.

Soo haest de jongelingh een weynigh heeft gevlogen,
is hy tot aen de Son en hooger op-getogen.
Hy kreegh een moedig hert, hy maeckt een snelle vlucht,
Het docht hem wonder moy te swerven in de lucht.
Hy liet zyn Vader daer (die wou geen zonne raken)
Hy dacht in zyn gemoedt, hy woudet beter maken:
Hy siet dat helder licht, en stont hem wonder aen,
Hy wou, indien hy mocht, tot in den Hemel gaen.
Maer als de gulde zon zyn vleugels quam beschynen,
Soo smolt de loose Was, zyn veren die verdwynen,
En hy is sonder hulp, zyn leden worden bloot;
Daer is van stonden aen de vlieger in den noot.
Hy roept tot zyn behulp de vleugels van de winden,
Maer daer en is geen troost in zyn verdriet te vinden.
Ach! t' wyl hy nederviel, en om zyn Vader riep,
Soo lagh hy metter daedt te midden in het diep.
Daer liet de jongelingh zyn onversichtig leven,
En daer is maer alleen de bloote naem gebleven,

De naem van Icarus, die nam het water aen:
Sie daer een droef beſluyt van onbedachte waen.

Van gelycken gaet het met die geen, die met alle gewelt in eer van ſtaet, ſig hoog ſoecken te verheffen, geen agt ſlaende op de gevaerlycke eyndens; waer van te regt met de Poët *Claudius* geſegt kan worden:

Daer zynder menighmael die werden hoogh verheven,
Om als haer val genaeckt een meerder ſlagh te geven.

Door de *Eergierigheydt*, wanneer de Eergierige daer in ſlaegt, ſoo is hy veeltyds te duchten, waer van tot ſlot geſegt:

Soo haeſt de risp heeft afgeleydt haer ſwarte vellen,
Vliegt door geheel het huys, en gaet de menſchen quellen,
Komt ongenoot te gaſt, en om de lichten ſwerft,
Gaet neſtelen in 't bont, en menigh kleet bederft.
Als eenig ſlecht geſel tot eeren wort verheven,
Stracx ſteeckt hy 't hooft om hoog: elck dient voor hem te beven,
En denckt niet wie hy was, maer ſteygert in de lucht,
En die van kleyn wert groot, maeckt ſich te ſeer geducht.

DE GIERIGHEYDT.

De liefde tot het gelt heeft vry geen minder krachten,
Om tot een vreemt gewoel te rucken ons gedachten:
't Is wonder om te sien wat dat het aertsche goet
Door al het gantsche landt, door al de werelt doet,
Wat iffer menigh menſch die nachten ende dagen,
Is beſich over al met tyckdom na te jagen:
En schoon hy 't eens verkryght dat hy geduerigh socht;
Soo is hy maer alleen in meerder anghst gebracht.

't Is oly in het vyer al wat hy heeft bekomen,
En zyn geltgierig hert is dieper ingenoomen:
Het goet dat hy besit dat is dat hy ontbeert,
En hoe hy meer verkryght, hoe dat hy meer begeert.
Wat raet voor dit gebreck? Siet op u vluchtig leven,
Siet wat een engen buyck is aen den menſch gegeven;
Siet wat hy maer en hoeft, en, wilje zyn geruſt,
Tracht niet tot meerder goet, maer mindert uwen luſt.

De *Gierigheydt* is een onverſadelycke begeerte na gelt en goet, gelyck als of 'er ons welvaert in gelegen is. Deſe onmatige begeerlyckheyt verteert de natuerlycke genegentheyt, die wy alle onſe nabeſtaende en ons ſelfs behoren toe te dragen. Alles vergelyckende by winſt te doen, ſchynt het niets te zyn; en verachten ten leſten ons ſelfs, ziel en lichaem. Seneca, Ep. 94. ſegt: *Wat ſottigheyt is 't dat men voor zyn afgodt hout 't geen de natuur onder onſe voeten geſtelt en in de Aerde verborgen heeft, niet waerdig om geſien, maer onder de voeten getreden te werden.* Deſe begeerlyckheyt ſegt *Ovidius*, *Met.* 4. heeft zyn Oorſpronck eerſt in de yſere eeuw genomen, wanneer de deugt heel verbaſtert was:

Doen ſaghmen al het volck in gierigheydt verhitten,
Men roert het aertryck om, men ſtelt ſigh om te ſpitten,
Al wat verholen was en in het duyſter lagh,
Dat haeltmen aen het licht en aen den hellen dag,

De

De werelt lyt gewelt: men groeffer diepe kuylen,
Daer in (gelyck het scheen) veel moye dingen schuylen:
Van daer quam 't yser voort, van daer quam ons het gout,
Dat meer als 't yser selfs ons quade rancken brout.
Hier zyn van doen voortaen gebreken uyt gekomen,
Die hebben met gewelt de werelt ingenomen;
Soo dat het gantsche land in vreemde bochten stont.
Het yser doet het werck, het gout dat leyt den gront.

Het is een groote dwaesheyt, zyn leven af te sloven, alleen om goederen te vergaderen, nadien de begeerte noyt versadigt wort. Het is een der beklaeglyckste slavernye te dienen, waer van wy moeten gedient worden; want een gierigaert dient zyn schatten, daer in tegendeel de schatten hem ten nutte moet zyn.

Lucianus segt dat een gierigaert is gelyck *Tentalus*, die niet toelaet te eeten nog te drincken; maer alleen sit te gapen na 't gout, 't geen *Horatius* met dese gelyckenis te kenne geeft:

De bange Tantalus staet midden in de beken,
En pooght zyn dorre mont daer aen te mogen steken,
Maer 't is om niet gesocht al wat de man betracht,
Soo dat hy in het nat van enckel dorst versmacht,
Waerom belachje dit? Al warent malle grillen,
Ey, leert wat onder dit de geesten leeren willen.
Gelooftet, lieve vrient, verandert maer den naem,
De fabel is voor u en u bedryf bequaem.
U huys is vol getost met alderhande waren.
Vry meer als eens genoegh om wel te mogen varen,

Maer, vrient, wat iſſer van? Ghy leghter op en ſlaept,
Ghy legter op en dut, ghy legter op en gaept;
Het ſchynt u heyligh broot, ghy mooghtet niet genaken,
En min tot u vermaeck door mont of lippen ſmaken:
't Is u maer als een beeldt geſchildert aen de want,
Daer in wel yemant waen, maer niemant weſen vant.

Alle de misſlagen ſegt *Ariſtoteles*, hebben haer oorſpronck uyt *eer* en *gelt-ſucht*, als zynde twee beulen van 's menſche natuur, pynigende nagt en dagh, en alle quaet in de werelt veroorſaeckende; gelyck 1 *Timoth.* 6: 10. geſegt wort: *De geltgierigheyt is een wortel van alle quaet, tot welcke ſommige luſt hebbende, zyn afgedwaelt van het geloove, en hebbe haer ſelve met veel ſmerte doorſteken.* Het zyn byde pesten van 't menſchelyck geſlacht, Landen en Steden te onder brengende.

Door de Gierigheyt wort de Godsdienſt aen een zyde geſtelt, Landen verraden en zyn leven in gevaer van een euwig verderf gebragt, gelyck hier voren van *Timotheus* is geſegt. *Daer is niet boſer als een gierigaert; dewyl hy zyn eigen ſiele verkoopt*, ſegt *Eccleſiaſticus.*

De Gierigheyt, is geſegt, een onverſadelycke begeerte te zyn. *J. Hal*, in zyn *Meditatien*, vergelyckt deſelve by een Spin, niet alleen om dat hy zyn netten ſpant tot ſtricken van gewin om vliegen te vangen, maer veel

meer

meer daer in, dat, wanneer hy zyn nette ſpant, zyn eygen ingewant verteert. Soo 'er eenig Creatuur elendig en 't minſt te beklagen is, ſoo is 't een gierigaert, alſoo hy zyn ſelfs elendig maeckt, is nimmer te verſadigen, altyd na meer vroetende:

Werpt aen den hondt een ſtuck, hy ſal 't terſtont op rapen,
En ſlocken in zyn lyf en naer een ander gapen;
Hy proeft niet eens hoe 't ſmaeckt, 't en glyt maer door zyn keel,
Hy loert altyt na meer al komter noch ſoo veel.
Vreck, onverſaed'lyck hert, wat goets doen u dyn ſchatten,
Midts gy ſtaegh beſig zyt om na wat nieuws te vatten?
Elck die na verſch gewin geduerig ſnackt en haeckt,
Van dat gewonnen is met ſoets met al en ſmaeckt.

By *Stobæum* leſen wy van een gierige vreck, genaemt *Heomocrates*, die kranck leggende, beſig was met te rekenen wat hy den Doctoor ſoude moete geven; en in zyn ſieckte komen te verteren; ſoo bevond hy dat al zyn gereet gelt daer door verteert ſoude zyn. Dit hem ſoo aen 't herte gaende, ſeyde hy: *Het is beter te ſterven*; en is terſtont geſtorven. Hy had ſig ſelfs erfgenaem gemaekt, als gedagtig zynde, gelyck mooglyck alle onverſadelycke en de wangunſt eygen is, na de doodt in een ander leven te komen, waer door zy 't genot van hun ſchraapſuchtig hert kunne genieten;

maer hy doot zynde, deelde zyn vrienden de goederen met vreughden. *J. Scaliger* in *fœrap. Epigr.* 3. ſegt daer van:

Maſtor had hem ſelfs als erfgenaem geſchreven,
Door noodt en karigheyt tot in den doot gedreven,
Die voor zyn eygen ſelfs noyt eens en heeft geleeft,
Is't vreemt dat ſo een vreck een vreemde uytgang heeft

De oude *Galenus* vergelyck deſe onmaetige begeerlyckheyt by een gulſige maegh, die meer inſlickt dan hy verſwelgen kan. Wat quaet, ſeyt *Plutarchus*, ſal 't groot goet wech nemen, indien de begeerlyckheyt van het goet niet kan wech nemen. Het is met de gierigaerts als met de water-ſuchtige, die, hoe meer zy drincken, hoe meer dorſt zy hebben, en volgens 't ſpreekwoort, *hoe rycker hoe gieriger.*

Elendig is des menſchen leven door de gierigheyt, ſegt *Hippocrates*, en erger ſieckte als de raſernye. Een gierigaert gunt nog een ander nog zyn ſelfs eenig goet, lydt liever honger, als dat hy eenig gelt ſoude verteeren.

De Philoſooph *Crates* zyne lof-reden, in 't openbaer, over de weerdigheyt van 't geeſtelyck goet doende, en bygeval van *Demetrius Phalerius*, die in veel jaeren, met koopmanſchap, groot goet had vergaert, in verwondering aengehoort zynde, kon ſig niet onthouden van

luyds

uyds keels uyt te roepen: *O ongeluckige! dat ick soo lang onwetende ben geweest, dat ick geen werck heb gemaekt van soo kostelycke goederen, als die van de deught zyn, daer alle de andere yedele en maer een schyn van goedt hebben, die met soo veel arbeyt verkregen, met soo veel sorge bewaert, en met soo veel verdriet verlooren worden.*

Een Gierigaert heeft nagt nog dag rust, maer is gestadig met angst, dat zyne goederen gestolen, of hy daer door om 't leven sal gebragt worden. Op 't minste geriffel verbeelt hy dat 'er een dief is die zyn gelt-kist soeckt meester te worden. Quelt sig selfs gestadig, waer door zyn siele niet alleen ontrust met goedt op goedt te hebben vergadert, maer oock zyn lichaem in een slegte staet van gesontheyt gebragt wort. *Horat. Epist.* 1. segt:

Wat doet een menschе niet om groot te mogen werden?
Hy leeft in stage sorgh en wilder in volherden,
Hy reyst door Zee en Landt, tot aen de laetste Kust,
En leeft om ryck te zyn, geduerigh ongerust.

O! elendig menschen, die midden in den ryckdom van gierigheyt overladen is. Gedenckt eens hoe het van Godt gestraft wert. Het exempel van den rycken man, by den Euangelist *Lucas* 16: vers 23. en 24. is daer voor een allernaerste verschrikking. *Gierigheyt* is afgoderye *Col.* 3: vers 5. *Paulus* in zyn eerste

Brief aen de *Corinth.* Cap *6.* vs. 10. ſegt, da *Gierigaerts* het Koninckrycke Gods niet be-er ven zullen.

Wie ſal 'er gevonden werden, die zyn ey-gen ſiele lief heeft, geen afkeer ſal hebben van de Gierigheyt? *Auguſtinus* 7. de *Civ. De* 12. ſegt: *De liefde der wysheyt, ſuyvert alle vuyligheyt der Gierigheyt.* Laet ons dan de vermaeninge van den Euangeliſt ten nutte zyn, *Lucas Cap.* 5: vers 15. *Stet toe en wagt u van de Gierigheyt.* En de raet volgens *Hor.* 1. *Epiſt.* 1.

Indien u win-ſieck hert van gierigheyt beſeten,
Aen u verheerden geeſt zyn plichten doet vergeten;
Soo dat u gantſche ziel als van begeerten brant;
Of woelt, gelyek een Zee ontrent het dorre ſtrant.
Weet datter woorden zyn en welbedachte reden,
Waer door een ydel hert gewent tot beter zeden.
Stelt die maer in het werck, ghy ſult in korten tydt,
Al vry geruſter zyn, als ghy op heden zyt.

Socrates gevraegt zynde, hoe yemant ryck ſoude konne worde? antwoorde: *Indien hy arm van begeerte is.*

Apollonius Tyanæus plach de Goden te bidden: *Geeft dat ick weynigh mach hebben, en geen gebreck lyde.* Het gebedt van de wyſe Koning *Salomon* is een yegelyck genoeg bekent, en wenſchelyck, altyd daer aen te gedencken.

DE

DE JALOUSIE.

Daer is een ſlimmer quael, dat vrou en echte mannen,
Behoren t'aller tyt uyt haer gemoet te bannen:
Men noemt 'et Jalouſy, ick heet 'et Yver-ſucht;
Het dient, hoe dat 'et hiet gedreven op de vlucht.
Is angſt dat eenich menſch een haven mocht bevaren,
e hy voor hem alleen ten nauſten wil bewaren;
't Is vrees, dat ghy miſſchien wel yet verlieſen ſout,
Dat ghy voor u alleen geduerig hebben wout.

Maer

Maer hoe dit yemant noemt of hoe het wert beſchreven,
Het dient van 't echte volck geduerig wech-gedreven,
Want als die felle peſt haer ſinnen eens beſit,
Soo wort het lyf onſtelt tot aen het minſte lit.
Wat onheyl menich-mael hier uyt is voor-gekomen,
Dient neerſtig aen-gemerckt en in te zyn genomen,
En op dat yeder menſch dit recht bedencken magh,
Wil ick een kort verhael hier brengen aen den dagh.
Leuconis had een man tot jagen ſeer genegen,
Het wiltbraet dat hy ving ſcheen hem een groten zegen,
Soo dat hy menichmael door woeſte velden liep,
En als hy was vermoeyt oock in de boſſchen ſliep.
Zyn vrou uyt dit bedryf verviel in groot vermoeden,
Dat hy met vreemde koſt zyn luſt beſtont te voeden,
Dat ja een hupſe maegt, of wel een Wout-Goddin,
Zyn geeſten had verruckt tot ongewoone min.
Zy droef om dit gepeys en in den geeſt verbolgen,
Nam voor, haer lieven man oock in het bos te volgen,
Zy koos een eenſaem wout dat niemant ſien en kon,
Al ſchenen over al de ſtralen van de Son.
De bracken op het velt van jagers aen-gedreven,
Die lopen door het wout waer boom of tacken beven,
Oock daer het kreuckel-bos en ander groente drilt,
En vallen op de vrou als op een ſeltſaem wilt:
Daer wort Leuconias van alle kant gebeten,
En door het gras geruckt en in het ſtof geſmeten,
En eerder yemant quam ſoo iſſe gantſch verſcheurt,
Ja door een fellen hont en hier en daer gefleurt.
De droeve Chianip, als hy daer was gekomen,
Is met een grooten rou ten diepſten in-genomen,

Hy ſagh een lieve vrouw, zyn uyt-verkore pant,
Gantſch leelyck af-gemaekt en liggen in het ſant.
'em docht dat deſe ſmert geen meeſter kon geneſen,
n dat geen ſpookſter ſelf de wonden ſou beleſen,
Hy nam een korte pieck, een wapen voor de jacht,
En gaf hem op de punt als met geheele macht,
'aer quam zyn jeugdig bloet met ſtralen uytgeſprongen,
elyck het water doet door buyſen opgedrongen,
En ſchoon zyn innig hert neemt af-ſcheyt van de Ziel,
Noch maeckt hy dat zyn lyf ontrent de vrouwe viel.
)aer wort haer bloet gemengt. Nu roep ick Echte vrouwen,
Vilt met u gantſche kracht dit onheyl weder-houwen,
Ghy taſt als metter hant en leert hier uyt de daet,
Hoe verre deſe peſt in vrouwe ſinnen gaet.
Maer wil j' op dit bedryf gelycken handel leſen,
Neemt Naſo metter hant daer wert 'et aengeweſen,
Siet Procris daer gemelt die braght haer in de noot,
En wert oock ſonder ergh van haren Man gedoot.
)och mits oock Echte mans hier in by wylen dwalen,
Vil ick, tot haer bericht een ander ſtuck verhalen,
Want dat nu is geſeyt, daer was de goede Man,
Noch zyn jalourſen geeft noch gront noch oorſaek van
uſtine boven al een Perel van de Vrouwen,
Soet hier een af-beelt zyn van 't ongeluckig Trouwen,
Zy was van ſoeten aert en uyttermaten ſchoon,
Maer voor haer friſſe jeugt ſoo kreeghſe ſlechte loon,
De Juffer had geleyt een onbeſprooke leven,
Soo dat haer Momus ſelfs geen lack en wiſt te geven;
Daer was geen rauwe jeught die haer te veel beſocht,
Geen lincker uyt het Hof die haer geſchencken brocht;

Zy

Zy ſtont eens ongekleet als veerdig om te ſlapen,
En Thirſis nam vermaeck op haer te mogen gapen,
Hy ſagh haer witte hals haer borſt gelyck een Swaen
En bleef een lange wyl in dat gefichte ſtaen.
Hy liet een grillig oogh op al haer leden dwalen,
Jae liet een deuſigh breyn op haer gedaente malen,
Hy ſeyde binnens mondts dit over ſchoone Wyf,
En heeft God niet gemaeckt voor myn on-aerdig lyf
Hoe kan ick dit Juweel voor my alleen beſitten,
Een yeder die het ſiet die moet 'er op verhitten,
En wie doch ſach 'er oyt ſoo af-gerichten Man,
Die ſoo een aerdigh pant voor hem bewaren kan.
De Jonckers die haer werck van ſlimme rancken maken
Die ſullen voor gewis die ſullen haer genaken,
Ja ſeggen over luyt en dat tot mynder ſpyt,
Gaet hooren-drager gaet gy zyt u bloemtjen quyt.
Ick ben een Edelman en kan geen ſchande lyden,
Ick heb dien witten hals al liever af te ſnyden,
Hy nam een vinnig mes en trat in haeſten toe,
En ſeyd' ô deſtigh werck, dat ick op heden doe.
Ick meyne met 'er daet myn ſchande voor te komen,
Dies ſal my dit Juweel niet worden afgenomen,
Hy dede dat hy ſprack. Siet daer een wreede moort,
Juſtina lag gevelt en in haer bloet geſmoort.
Veel gingen dit bedryf ten naeuſten over leggen,
Maer wat de reden was en konde niemant ſeggen,
Zy hadde van der jeught ſoo wel en ſtil geleeft,
Dat niemant van haer doen een quaet vermoeden heet
Wel heeft nu eenigh menſch een Dochter te beſteden
Die let op dit bedryf en dat in volle leden;

Vrie

Vrient geeft noyt uwe Maegt aen eenig seltsaem hooft;
Of ghy wert van u vreught en van u vrucht berooft.
y siet wat dit vergif kan in de Menschen wercken,
En zy men zyn gemoet met reden wil verstercken,
Gesellen hoort een woort indien ghy Mannen zyt,
Maeckt dat je dese pest in al haer deelen myt.
u ghy dit vuyl gebreck met onlust hebt gelesen,
oort van een yver-sucht die u kan dienstig wesen,
Ghy, tracht jaloers te zyn oock met een diep gepeys,
Van 's Duyvels slim bedrogh en van u eygen vleys.
egt hier de werelt by zy weten slimme grepen,
n oock u beste pant tot in haer net te slepen,
Ghy siet geduerigh toe en hout 't als verdacht,
Wat by dit oilyck volck te voor-schyn wert gebracht.
t op haer slim gestreel en op haer lieve kooseu,
aer zyn in dit geval oock prickels by de rooseu,
Hebt dan hier op het oog, soo veel als eenigh Man,
Op zyn verdachte Vrou de sinnen spannen kan,
hy kont oock voordeel doen met veelderhande saken,
ie ons nadeeligh zyn en alle Menschen laken,
En om hier ront te gaen, Ick houd hem voor geleert,
Die zyn gebreken selfs tot voordeel omme keert.

De *Jalousie*, zynde een yver-sucht in man
n vrouw, waer in alle wantrouwen onder
alkander opgesloten legt, vol argwaen, dat
e man zyn vrouw, of de vrouw haer man
oor een ander geliefkooft wort. Dit kan
oor veel gelegenheden zyn oorspronck ne-
men,

men, en de alderdroevigſte gevolgen hebben
De oorſaeck, is menigvuldig, als ligtver
digh optooyſel; onbeſchaemde dertelheyt; '
blanketſel; 't ontbloote des lichaem; onbeta
melycke gebaertens; ligvaerdig danſſen; ſig t
begeven op onbetamelyke wegen en plaetſen
enz. Dit alles verweckt niet dan Jalouſie.

Braſilius de gevaerlyckheyt daer van ſiende
ſegt: *Welcke doch ſal ick meeſt beſchryen, d
getrouwde of ongetrouwde vrouwen? alſoo die ſon
der maegdom zyn t'buys gegaen, en deſe de huw
lyks kuysheyt haren mannen niet gehouden hebben
en ſchoon by eenige met 't lichaem de ſonde mog
gemydt hebben, is 't egter in de gemoederen ingh
ſlopen. Indien een vliegent geſicht, in een geva
le ontmoeting, tot begeerlyckheyt aengewendt, i
ſoodanig gevaer brengt, dat het voor overſpel d
harten gekent wort; hoe veel gevaerlycker is 't
dat men met voorweten op 't verlocklyckſt opto
by een komt; daer de vrouwen by den wyn, m
alle dertele bewegingen, met danſſen en ong
ſchickte geſang, het breydelooſe manvolck evn
als tot d'onkuysheyt nodigen.* En *Chryſoſtom*
ſegt: *In ſoodanige feeſten begint de man een wee
ſin in zyn wyf te krygen, en diergelycke licht
koyen aen te hangen, ſoo dat by zyn ſuyvere fo
teyn verlatende, na die vuyle en ſlikkerige go
helt; waer door ontelbare onheylen, (onder de
Jalouſie) in de huyshouding ontſtaen.*

D

Die met een aenlockent geſicht, en lonken-
e oogen zyn, verwecken niet min de lichtvaer-
igheyt; waer op elders dus geſinſpeelt wort:

Die getuygen, ſonder ſpreken,
Van haer ſmertelycke ſmert,
En door geyle wemeltreken
Toonen wat 'er woont in 't hert.

Nog kan daer-en-boven, liefdeloosheyt, de
orſaeck van zyn. Wanneer 'er in den echt
enig onmin onſtaet, denckt men alle quaet;
vaer van dus wort geſegt:

Want de liefde, die te met,
Wert met achterdocht beſmet,
Kan niet hebben langen duur,
Maer vergaet van uur tot uur,
Als een vriendt zyn vriendt mistrout,
Is de vriendſchap haeſt verkout,
Want mistrouwen maeckt geſchil;
En 't verſchil breeckt beyder wil;
En des wils oneenigheyt,
Maeckt dat haere vriendſchap ſcheydt.
Als men na zyn vrouw moet ſien,
Komt de liefde veer te vlien.
Niets en wert 'er ſeer geacht,
't Geen men houdt van ſchult verdacht.
Die dan met een loſſen ſin,
Houd verdacht eens anders min,
Geeft een vaſt getuygenis,
Dat hy ſelfs liefdeloos is.

Daer de liefdens eendragt wort gevonden daer is geen quaet vermoeden. *Paulus* 1 Co 13. vers 4. en 5. segt: *Daer een heete en oprech te goedhartigheyt is aengegroeyt, daer is al Hoererey verbannen; en die alsoo zyn wyf b mint, krygt niet dan echte lust in zyn gedach ten.* En *Plutarchus* segt, dat de liefde so groote sedigheyt en getrouwheyt mede brengt dat zy de schaemte en sedigheyt toevoert, e alleen haer beminde doet gehoorsamen.

De droevige gevolgen, uyt de Yversuch ontstaende, zyn genoeg ten toon gestelt.

De Jalousie, wanneer die ontstaet uyt in beelding, sonder schyn van waerheyt, is een groot quaet; maer wanneer het voorkom uyt sichtbare voorbeelden, is het ten hoogst strafbaer.

DE BLYDSCHAP.

Maer ghy moet niet alleen verdriet en vreese myden,
Ghy mooght u boven dien niet al te seer verblyden,
Want is in u gemoet de blydschap al te groot,
Gy leydt u menigmael tot aen de bleecke doot.
geesten en het bloedt die komen op-gevlogen,
worden van het hert geweldig in-getogen:
oo dat de levens-kracht, ook midden in de lust,
Vort haestig overstolpt, en veerdig uytgebluſt;

Maer wat kan doch een menſch op aerden over-kome
Om met ſoo grooten vreught te werden in-genomen?
Eylaes! wat hier vermaeck, geneugt, of blytſchap ſch
Dat ſiet men dat in haeſt gelyck een roock verdwyn
't Is niet de pyne waert, om aertſche beuſel ſaken
Te roeren zynen geeſt, en groote vreught te maken.
Myn ſiel, ſchoon ghy bequaemt luſt, eer, en groten ſch
't Is al maer enckel droom, hebt ofjet niet en hadt.

Daer is geen beweging des gemoeds, die levendighe geeſten door al de leden verſpre en 't lichaem vervrolyckt, als de *Blydſch* maer moet mede de paele der matigheyt te boven gaen, anders verweckt deſelve onheyl; ja ſelfs de doot.

De *Blydſchap* heeft verſcheyde oorſaeck 't zy van ons ſelfs of onſer vrienden welvae zynde de rechte Blydſchap; maer daer en gen uyt oorſaeck, dat het onſe vyanden q lyck gaet. *Suetonius* getuygt dat het volck Romen, grote vreugde bedreven over de d van de Tyranniſche Keyſers, *Tiberius*, *C gula*, *Nero* en *Domitianus*, om dat zy wre lyck daer van geregeert wierden. *Senec. Oe*

Wie yemandt heeft gevreeſt wanneer hy plagh te lev
Die ſal noyt aen zyn graf bedroefde tranen geven.

Groote en onverwagte tydinge, waer in i aengenaems gevonden wort, verſchrickt

d

et de ſinne ſtil ſtaen. Wanneer *Dionys* de tyding ontfing, dat de groote *Alexander* verleeden was, wiert van blydſchap ſoo ont-, dat hy van ſig ſelfs viel, en ſcheen gel leveloos te zyn.

Verſcheyde Exempelen zyn 'er van die door te groote blydſchap geſtorven zyn. Den rmaerde Poët *Sephocles* wierd ſoo verheugt er den lof, wegens een behaelde Prys, dat van Blydſchap den geeſt gaf. *Agellius* had ie Soonen, en verſtaende dat elck in 't bynder in Griecken-landt, in openbare ſpelen prys behaelde, en zy gekomen zynde om kroonen op 't hooft van haer Vader te ſetn, en te omhelſen, ſoo wierdt den ouden an van blydſchap ſoo opgetogen, dat hy den eeſt gaf. *Montaigne* 1. *des Eſſais* 2. verhaelt an Paus *Leo* de thiende, een groot vyant van e Françoiſen, die verſtaende dat *Milan* door eyſer Karel ontnomen was, wierd ſoo verlydt, dat hy terſtont een koorts kreeg, en ort daer na is geſtorven.

De Hertog van Ferrare, genaemt *Alfonſus*, ebbende verſtaen dat Paus *Clemens* de ſeven-e, hem een groot vyant zynde, overlen was, en *Paulus* de III. tot Paus verkoen, is daer over ſoo verblydt geweeſt, dat hy inne wynig dagen is komen te ſterven, waer p de verſſen in 't Latyn dus overgeſet zyn:

Soo haeſt Alfonſus wiſt dat Clemens was geſtorven,
En dat zyn beſte vriendt de ſleutels hadt verworven,
Soo wert hy ſoo verheugt dat hy te bedde viel,
Ja in het duyſter graf den Paus geſelſchap hiel.
Het wert ('t is waer) gelooft en over-al geſchreven
Dat, ja de Prins, uyt rouw, verloor zyn dierbaer leve
Maer, vrienden, hoort een woordt dat ick u ſeggen de
Het was uyt enckel vreught dat onſen Hertogh ſterf.

Ontallyck zyn de voorbeelden der droevig
gevolgen van een onmatige Blydſchap, d
ons tot leringe zyn, om ſig te matigen en
wenne tot een geſtaedige gemoeds geſtalten
in alles wat ons van Godt toegeſonden wor
en ſonder ſig te verheffen of moedeloos
werden, maer te dencken datter noyt volkom
vreught is, *Ovid.* 7. *Met.*

Daer is noyt reyne vreught, noyt recht volkomen luſ
Daer is geduerigh yet dat ons den geeſt ontruſt:

Hoe groote blydſchap oock binnens huy
gevonden wort, ſtaet veeltyds de Droefhe
voor de deur; waerom de les van *Horat.*
Carm. 3. wel dient waergenomen te zyn:

Wanneer ghy wert beſocht met druck en tegenſpoet,
Soo ſtyft u met gedult, en houdt een vaſt gemoedt,
En als het ſoet geluck op u komt neder dalen,
En ſchynt in u vertreck als met vergulde ſtralen,

So

Soo bint den hoogh-moedt in, en toomt u windigh hert,
In voorſpoet weeſt geſet, en lydtſaem in de ſmert.

Simmachius in zyn *vierde Boeck*, 34 *Brief* egt: *De Natuer heeft alle menſchelycke blydſchap en wet geſtelt, dat de ſorgh altydt na de vreught omt. Soo dra een kint geboren is, zyn de Ouers verblydt; maer terſtont vol vrees en bekomnering.*

Komt yemand tot Eer en Staet, dat wert net blydſchap aengenomen; maer daer op volgt veel moeyte en ſwarigheyt. *Seneca* in zyn 27. *Brief* ſegt: *De vaſte en rechte Blydſchap beſtaet alleen in de deught.* Een wys man, ſegt *Phylo*, verblyd hem in ſig ſelfven, niet in dingen die omtrent hem zyn. En wederom *Seneca* in zyn 59. *Brief:* Het gemoedt van de wyſe is even eens geſtelt, als den Hemel boven de Maen. Het is daer altydt helder: Ghy hebt dan waerom ghy ſoudet willen wys weſen, om dat deſelve nimmermeer ſonder blydſchap is. Die blydſchap komt niet als uyt een deugdelycke Concentie. Die niet deugtſaem zyn, en geen goede Concentie heeft, kan niet recht vrolyck weſen.

Keyſer *Tiberius*, in alles wat hy begeerde ſig verſadigende, en in welluſt levende, had nogtans noyt de rechte vreught, door zyn quade Concentie. Hier van getuygt hy ſelf, volgens 't ſeggen van *Suetonius*, in ſeeckere

Brief aen de Raedt van Romen geſchreven, waer in hy ſegt: *Wat ſal ick u ſchryven, of hoe ſal ick ſchryven, of wat ſal ick oock niet ſchryven op deſe tyt? De Goden moeten my, die den ondergangh alle daegh gevoelde, ſtraffe, indien ick het weet &c.*

Wiens hert is overſtolpt met ongeſchickte luſten,
Draeght een geduerigh pack, hoe ſoud' hy konnen ruſten?
Al wort hy ſchoon gedient, al is hy Prins of Graef,
Al maeckt hy and're vry, ſoo blyft hy doch een ſlaef,
Een menſch bewuſt van quaet, leeft in geſtadig beven,
Hy ſucht, hy kucht, hy ducht, hy vlucht, oock niet gedreven,
Door 't ruyſchen van een blat verſchiet zyns herten bloet,
Verdrietig is den ſtant eens goddeloos gemoedt.

Vreughde te verwecke in tyden der ſwaermoedigheyt, door ſich in dranck of anderſins te buyte gaen, is een korte vreugd; Maer die de deugt voor ooghen heeft, is altyd vrolyck, zyn herte geveſtigt op een goede Conſentie; blyft ſelfs in tegenſpoet verheught en door geen rampen ontruſt. Die de waere Blydſchap ſoeckt tragt altyt wel te doen.

Wat ſtelt ghy Luyt of Veel om blydſchap op te wecken?
Stelt, vrient, en ſtilt u hert: druck ſal u vreught verſtrecken;
Een wel geſteldt gemoedt vindt over al zyn luſt,
In alle dinck is vreught, als 't hert maer is geruſt.

DE GRAMSCHAP.

Het ſpoock dat gramſchap hiet dient mede wech gedreven,
Voor yeder die hem voegt om ſtil te mogen leven,
Want die in zynen geeſt dit vinnig monſter voedt,
't Is ſeker dat hy ſtaeg in roere weſen moet.
Ghy, voor den beſten raet, om dit gewoel te myden,
Leert ſpot, en ſpyt, en ſmaedt, met koele ſinnen lyden,
Leert onrecht, leert geweldt verſetten met gedult:
En om dit wel te doen, ſoo weeght u eygen ſchult.

Soo weeght in u gemoedt den ſtaet van uwe ſaken,
En hoe ghy 't by den Heer of elders plag te maken.
Peyſt dat je menigmael voor deſen hebt verdient
Met ſchimp te zyn onthaelt oock van u beſten vrient,
Spout hy dan gramme zucht, gelyck als heete kolen,
Seght in u ſtil gemoedt, Godt heeftet hem bevolen,
Godt geve my gedult. Dit na den eyſch betracht
Heeft menig Chriſten hert tot zachten aert gebracht.

De *Gramſchap* is een dulle gemoeds drift een Paſſie die ons geheel buyte reden ſtelt met wraeckſucht, om ſich te wreken over eeni ongelyck of quaet, dat men verbeelt buyte re den aengedaen te zyn. Deſe Paſſie is veel he viger als eenig andere; en ſiet niet aen, wa het oock ſoude mogen zyn, alleen agt gever de om ſich aen zyn tegenparty te wreken.

Seneca en *Plutarchus*, onder de Philoſophe de voornaemſte, die over de ſedigheyt g ſchreven hebben, en wel voornamentlyck heb ben toegelegt om de gramſchap na 't leven te beelden, en door haer affchuwlyck weſen als in een ſpiegel te aenſchouwen, een affchric daer van ſoude hebben. *Het is* (ſeggen zy *een onverſaegde, wrede en raſende furie; e wortel en oorſpronck van alle twedracht, twiſ oproer, oorlogh, roven en moorden. Die de w relt in roer ſtelt, en den menſch van alle red berooft, de beeſten gelyck zynde.*

Or

Om de afschuwelyckheit van dese Passie in e beelden, soo heeft men te letten op het ontstelt wesen en 't gebaer van een verstoort en vergramt mensch: Hy raest en tiert als dul en uytsinnigh, heen en weer sig begevende, tredende onder de voeten al wat hem voorkomt; byt op de tanden; slaet op de borst; 't hayr uyt 't hooft treckende. Nog nader beschouwende, suit gy sien, 't gesicht ontstooken; de oogen glinsterende: de mondt van quaetheyt schuymende gelyck de dulle honden, alle de leden des lichaems sidderende. *Persius 3de Schimpdicht* segt:

Wanneer de gramschap komt dan schynt het bloet te sieden,
Men kan zyn eygen hert, zyn geesten niet gebieden,
Men vier ooght als een kat, de mont die baert geluyt
Dat vreemt, dat grousaem is, dat niet met al en sluyt.

Wat onheylen zyn 'er al te wagten, van die soo gram van gemoet zyn? Daeglycks sien wy dat de beste vrienden malkander op 't hevigste aentasten; ja selfs om 't leven brengen. By *Terentius Adelphi Act. 3. Scen. 2.* vinden wy eene *Geta* afgebeelt, die sigh aenstelt of hy de heele wereld te niet doen soude:

Och of nu desen hoop my tegen mochte komen,
Terwyl ick stae en briesch met gramschap in-genomen.
Ick sou van stonden aen, met wonder fel gebaer,
Ick sou myn vinnig hert gaen spouwen onder haer.

Ick

Ick ſou met groot vermaeck myn leet ten vollen wreken,
Ick ſou dien ouden boef den kop in ſtucken breken.
Ick ſou hem met den voet gaen treden op het lyf,
Om dat hy is de gront van al het ſlim bedryf.
Hoe ſou ick Syrus ſlaen? Hoe ſou ick hem verſcheuren?
Hoe ſou ick met gewelt hem gins en weder ſleuren?
Hoe ſou ick al zyn breyn doen vlieten over ſtraet,
Om dat het ſpel begon door zyn door-trapten raet.
Ick ſou hem over-al, om mynen brant te koelen,
Ick ſou hem voor gewis myn krachten doen gevoelen,
Ick brack hem gal en blaes, en al met eenen ſlag,
Tot dat ick aen den guyt geen leven meer en ſag.
Wat noch? den jongen laf trock ick in hondert ſtucken,
Ick ſou hem uyt den kop zyn oogen komen rucken,
En goyen in den griel: maer al het vorder rot
Dat joeg ick op de vlucht, alleen tot enckel ſpot.
Of ſoo myn wrange ſiel haer vorder ging verhitten,
Ick maeckter bancken van om ſcheerlincks op te ſitten.
Of dreef hem in de lucht, gelyck een lichte bal,
Siet daer een kleyne preuf van myn verwoede gal.

Het kleyn verſtant, en geringh oordeel, is meeſt de oorſaeck van de gramſchap; gelyck dat geſien wort aen oude luyden, kinderen en in ſiecken, als zynde kort van ſtof. 't Verlieſen van een penning verſtoort een gierigaert: een vriendelyck geſicht van een vrouw, vergramt den jalourſchen man. *Propertius* ſegt van ſich ſelfs:

Ick

Ick ben in ſtagen angſt, ick voele vreemde ſtreecken,
Oock in een vrouwen-kleet, dunkt my een man te ſteecken;
Indien u moeder komt en u wat hartig kuſt,
Soo ben ick metter daet geweldigh ongeruſt:
U Suſter, of u Nicht (indien het mocht gebeuren
Dat zy ontrent u ſlaept) doet my de ſinnen treuren,
Ja ſoo der maer een vlieg omtrent u leden koomt,
Ick bender om ontſet, ick bender in beſchroomt.

Eygen liefde, en die met hoogmoet zyn beſet, die zyn gram van gemoet:

Die trots zyn uyter aert, en grooten hoogmoet dryven,
Zyn, om het minſte dingh, genegen om te kyven;
Maer die zyn herte proeft, en kent zyn eygen ſchult,
Al wort hy ſchoon getergt, hy toont geen ongedult.

De *Gramſchap* wort by de Philoſophen geſtelt niet altyd even ſchadelyck te zyn, maer ſoo als wy hier in begin geſegt hebben, is altydt eeven quaet en nadeelig. *Lactantius* en meer andere leerde, dat ſonder gramſchap de ſonde niet gebetert wort. De matige Gramſchap is eygen aen de Soldaten om furieus te vechten, en geſtelt een Wet-ſteen te zyn van de dapperheyt en ſterckte; en getoont dat die gram is, met kracht tegen den vyant gaet, *Ovid.* 1. *Amor.* 7.

De gramſchap maeckt den ſwacken ſterck,
Om wel te vecht en in het perck.

Clau-

Claudianus ſegt, dat de Gramſchap door vreeſe beteugelt kan worden:

Schoon dat de gramſchap woedt met uyt-gelaten geeſt,
De ſpyt die kropt haer in indienſe maer en vreeſt.

Het is nadeelig, voor ſiel en lichaem, en gevaerlyck die geen, welke met geveynsde Gramſchap beſet zyn. *Seneca Mederl.*

Daer is geen groot gevaer in openbaeren haet,
Maer gramſchap die men deckt dat is een vinnig quaet.

Wie ſal, den aert der Gramſchap beſchouwende, niet met alle vermogens deſelve tegen gaen? *Seneca* in zyn tweede Boeck van de Gramſchap *Cap.* 18. heeft ons deſe remedie nagelaeten. Dat men ſigh voor de Gramſchap wagt, en daerin niet te buyten ga. Niet Gram te worden, kan nagekomen werden, indien men alle de gevolgen, die uyt de Gramſchap ontſtaen, voor oogen houdt; en al 't quaet dat uyt een toornigh gemoedt voorkomt, overlegt. De eerſte aendoening der Gramſchap tegen ſtaet, en de beginſelen als in zyn geboorte ſtuyt.

Dies acht ick 't oude ſpreeck-woordt nut,
Het ſchaep dient voor den dam geſchut.

Paulus Eph. 4. vs. 31. ſegt: *Alle bitterheyt, ende toornigheyt, ende gramſchap, ende geroep, ende*

nde laſteringe, zy van u geweert, met alle boos-eyt. De wyſe *Socrates* is hier niet min tot en voorbeelt. Een moetwillige *Socrates* ſchop-ende, en dat van zyn volck qualyck opge-omen, ſeyde hy: *Indien my een Ezel agter yt geſlagen had, ſoude ick daerom agter uyt aen?* In een Comedie ſittende, daer alle las-eringe tegen hem uytgeſproken wierd, en en zyner vriende tegen hem ſeyde: *Neemt by dat niet qualyck?* Antwoorde hy: *Niet met le, ick worde op 't toneel, als in een groote aeltyt met woorden wat overgehaelt.* Een kin-e-back-ſlagh ontfangende, ſeyde niets, als at de menſchen niet wiſten wanneer zy met en Helm moeſten uytgaen.

Twee Jongelingen, met malkander goede rienden zynde, vraegde aen den wyſen Grieck *eoprepes*, in wat manier de goede Vriend-hap te konne onderhouden, gaf tot antwoort: *ndien den een des anderen Gramſchap kan toe-even.*

Die haeſtig zyn, en niet konnen matigen, oeten alle oorſaecken myden, waer door enigſins de Gramſchap ontſtoken word:

Veel ſaken van het huys, en dienen niet geweten,
Of door een ſachten aert in haeſt te zyn vergeten;
Want die niet alle daeg en ſoeckt te zyn geſtoort,
Moet dickmael ſeylen ſien; en ſpreecken niet een woort.

De

De Gramschap dient met kragt tegen ge
gaen te worden, want indien ze niet in de
beginne wort gestuyt, krygt het schielyck d
overhant. Het myden van geselschappen de
haestige luyden, is nootsaecklyck. Niet lig
te geloven 't geen ons aengebragt wort, va
eenig leet aengedaen te zyn. *Ovidius* i
zyn eerste Boeck, geeft de raet, dat de min
ste ontmoeting die wy daer van hebben
moeten tegen staen, de haestigheyt uytstelle
en de gedachten laeten gaen, waer door we
tot bedaeren sullen komen:

Indien je krygt een gram gemoet,
Wint tydt, dat is de beste voet:
Het Ys dat smelt door enckel tyt,
En soo doet oock de wrange spyt.

DE VREESE.

ck kome tot den anghſt, en haere vreemde grillen,
Waer door ons menighmael de gantſche leden drillen,
En dat wel meeſten-deel om eenigh ongeval,
Dat noyt zyn leven was en nimmer weſen ſal.
Vie iſſet niet bekent, dat even ſtoute lieden,
y wylen ſonder gront en buyten reden vlieden?
Men ſeydt ons van een Prins, die noyt gewelt ontſagh,
Maer van een kleyne muys als doodt ter aerden lagh.

Hoe dickmael wort een slagh, oock tegen hoop, verloren
Vermidts een rasschе schrick het leger quam bekoren?
Wel, vrienden, leeft geruſt, en ſtilt u bangen geeſt,
De vrees is dickwils meer als datter wort gevreeſt.
Het beſte dat de Menſch hier over kan bedencken,
Is dat hem buyten Godt niet machtig is te krencken:
En waerom doch beſchroomt voor druck of ſware pyn
Het quaet oock even-ſelfs moet ons ten goede zyn.

De *Vreeſe* is een benautheyt en ongeruſt ge
moet, van wegen eenigh onheyl dat wy mee
nen ons te ſullen overkomen. Daer zyn veel
derley Vreeſe. De Vreeſe Gods, die een be
ginſel is van Wysheyt. De Vreeſe die d
onderſaten aen haer Overheyt ſchuldig zyn
deſe zyn de goede Vreeſe. Hier tegen vol
gen de quade, als voedſters van de ſonde
Adam, hebbende Gods gebodt overtreden, e
vluchtende, ſeyde: *Ick vreesde om dat ic
naeckt was; en daerom verbergde ick my.* Deſ
Vreeſe is een bekende Paſſie die haeſtig na
volgt. Zy voegt haer by de Gierigaerts, di
altydt vreeſen, dat zy te kort ſullen komen
By de Eergierigen die in duyſent vreeſe zy
voor de vernedering van haer ſtaet: By d
Verliefde, die nacht en dagh in geſtadig
vreeſe is, dat hy van zyn beminnelyck voor
werp ſal verſtoten worden. Het is een va
de grootſte driften des gemoeds, waer va
wey

veynig menſchen vry zyn. Een der moey-yckſte van alle; en is een Paſſie die zyn oor-ronck kan hebben, uyt iets dat niet met llen is.

Deſe gemoeds beweeging ontſtaet uyt ver-eelding van eenig quaet, dat veeltydts geen uaet is; berooft ons niet alleen van ruſt en reught, maer ontſtelt ſoo ſeer, dat de reden n het verſtant daer door verloren, en 't hert an krachten berooft wort; *Lucret. lib.* 3.

Door vrees is dat het bloedt als in den menſch vervrieſt;
Soo dat hy menighmael zyn gantſche kracht verlieſt.

De vroomſte Koning van Navarre, *Garſia* e vyfde, beefde als hy ten oorlogh ſoude aen, en van eenige verdagt, ſulks uyt bloo-eyt te zyn, gaf tot antwoort: *Ghy kent my ualyck, indien myn vleeſch wiſt waer myn cou-agie het brengen ſal, 't ſoude geheel van zyn elven vallen.*

Daer zyn veelderley ſoorten van Vreeſe, n is eygen ſoo wel aen kinderen, als aen uyden van hooge ſtaet, ſelfs de Philoſophen iet uytgeſloten. De voorbeelden hier van yn menigvuldig, waer van veeltydts geen eden te geven zyn.

Caſſander het beelt van Alexander beſchou-vende, kreegh ſulken ſchrick, dat hy in on-nagt viel. Een voornaem Prins, een groot

krygsman zynde, verschrickte wanneer hy een muysje in zyn kamer sag, gelyck hier vooren is gemelt. Seker Edelman aen tafel sittende wierdt soo benauwt, dat hem 't swee uytberste, om dat een kat sig in de kamer onthielt. Siet men niet, die op het sien van een spinnekopje, als met doods angste beladen wort? 't Minste gedierte, 't gewemel of 't geruys der geboomte sal menig een vrees en schrick aenbrengen.

De Philosooph *Zeno* op 't baffen van een hont bevreest zynde, en door een ander uytgelachen, gaf hy tot antwoord: *Het is heel swaer den menschе heel uyt te trecken*; daer mede te kenne gevende, dat een mensch noyt soo stantvastig en op zyn hoede is, dat hy 't eeniger tyt niet bewyst de Passie onderworpen te zyn. *Aristippus* op zee zynde en groot onweer ontstaende, niet anders dagt dan te vergaen. Een Soldaet mede scheep zynde, spottende, dat hy hem niet droeg als een Philosooph, en niet moest vreesen; waer op *Aristippus* antwoorden: *Dat geloof ick wel, ghy hebt soo grote reden van vreese niet als ick; alsoo ghy niet bevreest zyt te verliesen, als de siele van een boef, maer ick vreese voor de siele van een wys man.*

Een wys man, segt *Cicero* 1. *Tusc.* verschrickt niet voor de doodt, hangende 't gestadig, wegens de onsekerheyt, over 't hooft.

Geen

Geen wys man vreeſt de bleecke doodt,
Zy ſtelt de menſchen buyten noot;
Men weet niet wat voor ongeval,
Ons uyt de werelt rucken ſal.
Maer, hoe het is of weſen mach
Ons naeckt wel haeſt den leſten dagh,
En dat vermits ons korten tydt
Gelyck een poſt daer heenen ryt.

Deſe verſchricking voor de doodt, ſchynt by ons een allernaerſte verbeelding te zyn, daerentegen niets aengenamer moeſt gevonden worden. Wat is 'er heerlycker, als verloſt te zyn van alle elende, en in te gaen, in een beeter leven? O! hoe geluckig ſullen wy zyn, dat te mogen genieten. *Hy*, die *Heer* van Leeven en Doodt is, make ons bequaem, en doe ons ſoo geluckig zyn.

VAN DE LUCHT.

Nadien dat aen de Lucht is wonder veel gelegen,
Soo dient van zyne kracht hier mede niet geſwegen,
De lucht ſpeelt in den menſch ſoo lang zyn ader ſlaet,
Het zy dat hy ſich ruſt, of op en neder gaet;
Wy nemen ſpys en dranck alleen by korte ſtonden,
Na dat de tyt vereyſcht, en dienſtig wert bevonden;
Maer yeder nut de lucht door al den gantſchen dach,
Soo dat hy zyn gebruyck niet eens ontbeeren mach.
Het ſtaet dan yeder menſch met alle vlyt te letten,
Waer dat hy, na de kunſt, zyn wooning heeft te zetten,
Want ſoo hy ſich begeeft in ongeſonde lucht,
Weet dat zyn korte tyt in haeſt daer henen vlucht:
Weet dat uyt vuylen ſtanck en ongeſonde dampen
Niet anders ryſen kan als veelderhande rampen.
Weeſt dan voor 't Element en zyne kracht bevreeſt.
Want uyt een dicke lucht ontſtaet een domme geeſt.

De *Lucht* is geen van de minſte middelen voor de geſontheyt, gevende bequaem voetſel, natuerlycke warmte en verkoeling. De beſte lucht is, die in hitte, koude, vochtigheyt en droogte gematigt is, dun ſuyver, helder en klaer, met ſachte winden beweegt, en ſomtyds met regen beſpoeyt wort.

De

De Lucht die te heet, te kout, te vochtig f te droogh is, doet het Lichaem veranderen an haer natuerlycke ſtact, en noch ſlegter is en beſlote Lucht.

De groote verſcheydenheyt der menſchen, eeft meeſt zyn oorſpronck uyt het climaet vaer van zy af komſtig zyn. *Hipocrates* ſegt, at in 't Noorden woeſter menſchen zyn, en iet ſoo gauw van verſtant, als in 't Ooſten.

Wat in de ſoete Lucht van Ooſten wert gebaert,
Dat is van ſachte ſtof, en van een heuſchen aert;
Maer uyt het Noorde-rack daer komen harde menſchen,
Die ſpotten met de doot, en niet als kryg en wenſchen.

Die in een gematigt Landt zyn, niet te heet of te kout, zyn 't geſonſt en van verſtant het meeſt begaeft; niet tegenſtaende in andere Landtſtreeken, groote verſtanden te voorſchyn gekomen zyn; waer op *Juvenalis Sat.* 10. inſpeelt:

Democritus een deftigh man,
Die is 't die 't ons bewyſen kan,
Dat even uyt een ſwarte lucht,
Daer onder ſiel en lichaem ſucht.
Dat even in een rouwe kuſt
De Geeſt niet uyt en wert gebluſt;
Maer dat oock in een ſelſaem laut
By wylen ryſt een groot verſtant.

De Lucht kan oock in een en 't ſelve Cli
maet veranderlyck zyn, gelyck volgens 't ge
tuygenis van *Cicero*, dat te Athenen in Grie
ken-lant een dunne lucht, en het volck dae
vlugger van verſtant is, als te Thebe, dae
een dikke lucht en bot volck gevonden wor
Horat. 2. *Epiſt.* 2.

Men ſou wel ſweren voor gewis,
Dat onſe Fop geboren is
In eenigh rou en ſelſaem lant,
Daer niet en woont als onverſtant,
Daer niet als dicke lucht en ſweeft,
En daer geen menſch vernuft en heeft.

De geſontſte ſteden zyn gelegen na het op
gaen van de Son; in tegendeel die, welke n
het Noorden leggen. *Celſus* ſegt, dat d
geen die de geſontheyt lief hebben, ſich moe
ten wachten voor de morgen en avond lucht.

Onthout my, Leſer, deſen raet,
En geeft u niet te vroegh op ſtraet,
Maer vroegh des avonts onder 't dack,
Dat is geſont en groot gemack.

De Zee, Moeraſſen en ſtilſtaende wateren
maken biſondere veranderinge in de lucht, e
werpen veel dampen op, tot nadeel van de ge
ſontheyt. Hier van zyn veel voorbeelden
dat daer door veel ſieckten komen te ontſtaen

ja

ae selfs wel een haestige doot verweckt. *Leander Albertus* geeft te kenne van een stilstaend vater in Italien, genaemt *Lago d'Averno*, gerende sulcke stinkende dampen op, dat wanneer daer vogels over vliegen, doot neder valen. *Virgilius 6.* Boeck:

Wat vogel oyt bestont op desen pael te sweven,
Die viel in haesten neer, en liet terstont het leven;
Soo grousaem was de stanck die uyt het water quam,
Dat gantsch het Grieckenlant hem voor den afgront nam.

DE VIER GETYDEN DES JAERS.

Het jaer wert afgedeelt in Vierderley getyden,
Die om des werelts-kloot met raſſe paerden ryde
Gebruyckt na rechten eyſch u jaren, ſoete jeught;
Geen deel is ſonder leet, geen deel is ſonder vreugh
Geen deel is ſonder vrucht, geen deel is ſonder ſchade,
Ghy, dient u van den tydt, eer dat het is te ſpade;
Let met hoe raſſen ſpoet u leven henen glyt,
Ghy ſult noyt weder zyn dat ghy op heden zyt.

JANUARIUS, *Lou-maent.*

Het jaer is weder nieu, maer met de nieuwe jaren
Verout ons kranck geſtel, dat wy daer henen varen;
Maer 't is een kleyn verlies al rimpelt ons het vel,
Als maer de geeſt vernieut ſoo gaen de ſaken wel.

FEBRUARIUS, *Sprockel-maent.*

Al komt de gulde Zon eens kycken door de ſpleten,
Noch heeft de ſtrenge vorſt haer koude niet vergeten;
Ghy, blyft noch in de koy, dat acht ick alderbeſt,
't Is dwaesheyt al te ras te vliegen uyt den neſt.

MARTIUS, *Lente-maent.*

De Meert, hoewel onweert, komt in het velt getreden
De Meert ſteeckt met den ſteert, en treft de ſwacke leden
De Meert brengt aen het licht dat in het duyſter lagh
Ghy, maekt dat u de Meert geen hinder doen en mag

APR

APRILIS, *Gras-maent.*

ben der maenden maeght, en moeder van de bloemen,
it kan de nieuwe moſt, wat kan het kooren roemen?
Men pryſe wat de Herfſt en wat de Somer wint,
Het groen, het eerſte groen is boven al bemint.

MAYUS, *Bloey-maent.*

ben de ſoete May, een bruyloft van de dieren,
t zy die in het wout, of in het water ſwieren;
Wel paert, O jeugdig heyr, en geeft u uyt den neſt,
Wat out is mach het doen, maer 't voegt de jonckheyt beſt.

JUNIUS, *Braeck-maent.*

Lent is al te koel, de Somer plag te branden,
koors heerſcht in den Herfſt, des winters klipper-tanden,
Ick ben de middel-maet, niet heet of niet te kout;
Hy doet een edel ding die maet en regel hout.

JULIUS, *Hoy-maent.*

aerom hoor ick voor quaet myn doen van yemant ſchelden,
maey ick kruyt en bloem, wat ſchaet het aen de velden;
Gelooft het ſtage jeugt 't en heeft noyt menſch geluckt,
Al wat op aerden waſt dient eens te zyn gepluckt.

AUGUSTUS, *Oegſt-maent.*

wert het bloemgewas van alle man gepreſen,
aer bladt valt in het ſtof, myn koren wert geleſen,
Een yeder is gepaſt oock met het dorre graen,
Maer is de roos verlept, ſoo wilder niemant aen.

SEP-

SEPTEMBER, *Fruyt-maent.*

Komt snoeper, gragen hoop, ick breng u nieuwe vruchte
Maer eeter niet te veel, of ghy sult namaels suchten,
Dus soo ghy qualyck vaert, het is u eygen schult,
Al wie geen raet en volght, die lyden met gedult.

OCTOBER, *Wyn-maent.*

Ick schenck het edel nat, het sap van soete druyven
Dat druck en sware sorg doet uyt den geest verschuyven
Het leven is van 't broot, 't wel-leven van den wyn
Ten dede myn gewas, wie soude vrolyck zyn?

NOVEMBER, *Slacht-maent.*

Hoe slacht men al het vee om ons te mogen laven!
De mont verslint het al; ons buycken worden graven:
't Is eerst voor ons gedoot, al wat de keucken geeft,
En vraegje noch waerom de menschen niet lang en leef

DECEMBER, *Winter-maent.*

Komt oeffent nu het lyf, de hit is wech geweken,
Gaet bolt, of slaet den bal, geen mugh en sal u steken;
Laet sparen, dien het lust, ick teer gelyck een graef,
De Winter is een heer, de Somer maer een slaef.

De getyden van 't jaer maeken grote verandering in de Lucht en 's menschen Lichaem en zyn niet alle even voordelig. *Boëtius* seg 4de *Conf. Philos.* 6.

De Lente geeft ons rieckent kruyt,
De Zomer brengt het koren uyt,
De Herfest doet de fruyten wassen,
De Winter maeckt ons volle plassen.

I

De Lente de aengenaemſte van alle, waer alles als een nieuw leven bekomt. De geerde ſtellen dat' 't begin der werelt met de ente zyn oorſpronck genomen heeft. *Virgius* 2. *Georg.* ſegt daer van:

en houdt het voor gewis dat als die diepe gronden
es werelts zyn geleyt, en eerſt beveſtight ſtonden,
De Lente doen begon. Het was de ſoete tyt,
Die in de kruyden ſpeelt, en op de bloemen ryt,
e met een ſoeten reuck de menſchen kan vermaken,
noyt door harden vorſt het velt en laet genaken.

Ovidius 1. *Tuſt.* ſegt van de Lente:

n komter als een jeught in alle dingen ſygen,
n ſiet van ſtonden aen den wyngaert botten krygen,
Men ſiet dat alle Zaet, dat alle wortel ſpruyt,
De boomen geven loof, de velden edel kruyt,
Lught is in vermaeck, de ſoete vogels ſingen,
vee ſpeelt in het groen, de wilde Dieren ſpringen,
De ſwaluw tyt te werck en bout haer leinen neſt,
Die ſy ontrent een balck of aen den gevel veſt.
bloemen geven reuck, en doen het oogh verblyden,
o datter niet en is als luſt aen alle ſyden.

De Herfſt, waer in de meeſte ſieckte onaen, daer van ſegt *Horat.* 2. *Sat.* 6.

Wanneer de natten Herrefſt koomt,
Dan is 't dat yeder ſieckten ſchroomt;
Want als de wint het velt ontbloot,
Dat is een oegſt-maent voor de doot.

VAN

VAN DE WINDEN.

Maer hier dient van de Wint al mede wat geſchreve
Nadien hy veel vermag ontrent des menſchen lev
Die blaſers (ſchoon haer ſtof is van gelycken aert,
Als uyt den eygen damp en eenen geeſt gebaert)
Verkrygen haren naem, en ſtaeg een ander weſen,
Na dat de plaetſen zyn waer uyt die zyn gereſen.
In vier ſtaet haer getal, daer ons door wert beduyt
Het Ooſten, en het Weſt, het Noorden, en het Zuy
Niet datter maer alleen zyn vierderhande Winden,
Neen, die ter zee verkeert die kander dertig vinden;
En twee noch boven dat; en ſoo men verder gaet
Men vint het vluchtig rot ontelbaer in der daet.
Alwaer dat waeſem is, of ſnelle dampen ryſen,
Daer is een nieuwen wint de menſchen aen te wyſen,
Maer vier gelycke wel dat is haer gront getal,
Hoe veel daer heden is, of namaels weſen ſal.
Maer let hier naerder op, ghy vinter in beſchreven
De ſtonden van den menſch, de deelen van het leven,
Neemt acht op yeder wint, en watter is ontrent,
De loop van onſen tyt, die ſtaeter in geprent.
Hy die van Ooſten komt, kan ons de Jeugt beduyden,
Die van het Weſten ryſt, den aert van rype kruyden,
Neemt voor den ouderdom die uyt het Zuyden blaeſt
Maer voor de koude doot die in het Noorden raeſt.
Haer kracht is menig fout. Zy konnen regen maken,
Zy konnen wederom een langen regen ſtaken:
Zy doen de boomen goet, en oock het jeugdig kruyt
Zy jagen ſlim vergif en quade dampen uyt.

konnen aen den menſch (als zy daer henen ſweven)
konnen aen het vee een nieuwen adem geven;
Al watter na verderf of na verrotting helt,
Dat wort door haer behulp in beter aert geſtelt.
er wilt ghy deſen gront wat nader onderleggen,
leeſt dat onſe Vrient hier op beſtaet te ſeggen,
Myn pen die ſluyt haer op, vermits zy is beducht,
Dat haer den ſnelle wint mocht blaſen in de lucht.

De *Winden* zyn de voornaemſte oorſaeck
n de verandering der Lucht. De ongeſta-
ge Winden maeckt de Lichaemen ongeſont.
pocrates ſegt, dat een Medicyn-Meeſter
ede kenniſſe van de Winden moet hebben.
Na de vier gedeeltens der werelt, hebben de
den vier Winden geſtelt; *Ovidius* 1. *Matam.*

Den Ooſten wint die woont daer hem de Son ontdeckt,
En met een rooſe-kleedt zyn paerden overtreckt;
er dat haer gulde Koets in 't water plag te dalen,
er heeft de Weſten wint geſet zyn vaſte palen;
De Noordtſche ſtoker raeſt, en heeft zyn plaets geſtelt
Daer 't ys en dicke ſnee ſchier noyt tot water ſmelt,
er 't rack dat regel recht hier over is gelegen,
voelt een dicke miſt, of ſchier een ſtagen regen.

De Winden maecken nae haer aert, veran-
ring in de lucht. De Ooſtenwint is 't geſonſt.
e Weſtenwint is vogtiger, en niet min aen-
naem. De Suydenwint is onſe lichaemen
deelig. En de Noordenwint verweckt veel
ckten en ongemacken.

O N-

ONDERSCHEYT DER LANDEN EN STEDEN.

Soo ghy misschien een huys voor u begeert te bouwen
Soo let wel op de plaets, of 't mocht u wel berouwen
Want die een quaet geweft tot zyne wooning kieft,
't Is feker dat hy veel van zynen luft verlieft.
Indien ghy neder-flaet ontrent onguere poelen,
Ghy fult als metter handt het ongemack gevoelen;
En foo ghy neemt verblyf ontrent een filtigh ftrant,
Het fal u fchade doen foo haeft de Sonne brant.
Die in een vochtigh dal zyn woonplaets heeft genomen,
Hem fullen voor gewis veel fieckten over komen;
Maer die op hoge ftal haer Tenten neder flaen,
Die zynder in 't gemeen al vry wat beter aen.
Maer op dit gantfch beleydt is vry al meer te feggen,
Ghy dient hier met verftant u fiken aen te leggen;
Doch voor een korte les, fiet datje neder-flaet,
Daer vocht en daer het droogh is in gelycke maet.

Het Landt daer een gematigde Lente. I
hette van de Somer bequaem om rype vruc
ten voort te brengen; en een koude, doo
geen felle Winter is, daer heeft men een vruch
baer landt. en zyn de menfchen vrolyck e
gefont. *Ariftoteles* fegt, dat men in 't bo
wen van een Stadt, voor al behoort te fie

) de geſontheyt van de plaets; daer geen
oeraſſen, ſtilſtaende of ſtinckende wateren
n.

De Steden ſegt hy, die tegen 't opgaen van
Son leggen, zyn 't geſonſt; daer aen vol-
en die in 't Noorden leggen. Die in 't Suy-
en zyn ongeſont; Die in 't Ooſten, zyn 't
ier geſonſte; en die in 't Weſten, zyn heel
ngeſont.

De gelegenheyt is na den aert van deſſelfs
uchtbaerheyt te kennen; waer van *Ovidius*,
zyn Eerſte Boeck der *Landtwinninge* ſegt:

Siet hoe dat yeder lant heeft zyn beſcheyden aert,
En hoe dat in de vrucht zyn weſen openbaert.
e geheelen Indiaen, uyt zyn vermaerde landen;
nt ons den Olifant, en zyn yvoire tanden,
Hondura geeft haer verw, Guinæa 't edel gout,
En Pontus Beverſwyn, en Belen ebben-hout,
et ſuycker Pharnamboeck, en uyt het luſtigh Suyden,
omt Wieroock, Muskeljaet, en alle ſoete kruyden,
Noch iſſer ander lant dat geeft ons root korael,
Of ſyd', of ſachte wol, of loot of vinnigh ſtael.
it ſag den ouden tydt, dit weten onſe dagen,
en lantſchap kan alleen niet alle vruchten dragen,
Een yeder geeft het zyn' al naer het gaven heeft;
Soo koomet dat de menſch van al de werelt leeft.

DE SPYS EN DRANCK.

Daer is nu van de Lucht en van de Wint geſchreven,
En wat daer aen de menſch door beyde wort gegeven
Hier dient nu door de kunſt de keucken op-gedaen,
En hoe men met beſcheyt aen tafel heeft te gaen.
Men vint het in der daedt, geen menſch en leerter eten,
Om dat het yeder menſch en alle menſchen weten:
Maer hoe men evenwel ten beſten dient gevoet,
Dat is het dat de kunſt de menſchen leeren moet.
De menſch is als een dyck daer op de baren woelen,
En ſooden alle daeg zyn beſig af te ſpoelen:
De menſch is als een pot die aen den vyere ſtaet,
Daer uyt geduerig vocht en ſtaege waeſem gaet.
Indiender niemant poogt ons dycken aen te vullen,
't Is ſeker datſe korts geheel vervallen ſullen;
En ſoo men in den pot geen ander nat en doet,
't Is ſeker dat het ſtracks gantſch ydel weſen moet.
Daer is een edel vocht in onſe binne leden,
Dat ſtaeg wert afgeteert, en van den tydt beſtreden;
En ſoo het niet geſtaeg door voedſel wert geſtyft,
Eylaes! ons kranck geſtel dat is terſtont ontlyft.
Soo dient dan oock de kunſt hier regels in te ramen,
Want dranck en nutte ſpys houdt lyf en ſiel te ſamen:
Wel aen dan, weerde man, beſchryft den rechten voet
Wat dat men eten ſal, en hoe men drincken moet.

De *Spys en Dranck*, is niet minder dan d
Lucht

acht, tot onderhouding des menſchen lig-
em, noodſaekelyck, gevende een ſtercker
aenklevende kracht. Hier van ſegt *Lucre-*
s in zyn 4de Boeck:

menſch die ſtaeg verſlyt, gevoelt zyn ſwacke leden,
duerigh af te gaen, en hellen na beneden,
Verlieſen haeren ſtant, en miſſen hare kracht;
Tot dat haer nieuwe jeugt door voedſel wort gebracht.
rlies van vaſte ſtof dat leert hem koſt begeeren,
n weder op een nieuw daer op te mogen teeren;
En fruyt van eenig vocht dat geeft hem groote luſt,
Op dat zyn heeten dorſt mocht werden uytgebluſt.

Sonder Spys of Dranck kan onmogelyck
t Lichaem ſtaende blyven. Deſe zyn tot
rſtelling van 't geen ons daeglyks komt af
vloeyen. *Horatius* 2. *Sat.* 3.

Stelt vaſt dat u den ader ſlagh
Alleen maer weynig dueren mach,
't En zy dat ghy met goeden koſt
Van flaeu te worden haer verloſt.

De menſch is als een Dyck, wanneer die
oor de geſtadige affpoeling van 't water, met
euwe aerden niet wort onderhouden, ſoo
mt ligt een inbreuck daer door te ontſtaen;
ſco oock ons lichaem, wanneer die met
pys en Dranck niet wort gevoedt, ſoo ſal
et leven van een korten duur zyn. Het is

mede van groot nut de voeding in een goed
regelmaet te onderhouden, tot welzyn van d
gesontheyt, waer in het meeste te buyte ge
gaen wort.

De Spys en Dranck wort in tweën verdeelt
Ten eerſten in 't geen dat Leven heeft, al
zynde de Aerdtgewaſſen, Boom vruchten; e
veelderhande Gediertens. Deſe werden we
derom in tweën gedeelt, als in de deelen, e
de leeden van deſelve, Eyeren, Bloedt
Melck, Wey, Boter, Kaes, Honingh enz
Ten tweden in 't geen dat geen leven heeft
Water en Sout. In al dit Voetſel is een groo
onderſcheyt. *Bartas* in de derde dagh der eer
ſte Weeke ſegt daer van:

Wat heeft de goede Godt, wat heeft hy ſchoone kruyde
Gheſchapen voor den menſch, voor alderhande luyden!
Niet een ſoo ſchralen Wey, niet ſoo verwoeſten Velt
Daer niet een grooten hoop van Planten werdt gheteelt
Van Planten wonder nut voor yeder aen te mercken,
Verſcheyden in het loof, verſcheyden in het wercken,
Verſcheyden in de Veruw, verſcheyden in den aert;
Siet wat een aerden klomp de menſchen wonders baert
Laet yemant aert-gewas uyt Tuyn en Velden leſen,
't Sal deſen heylſaem kruyt, en dien vergiftigh weſen:
't Sal yemant dienſtigh zyn, ook in zyn hooghſten noot
't Sal yemant hinder doen, en gheven aen de doodt.
Men vondt wel eer een kruyt dat Oſſen dede ſterven,
Maer maeckt een Eſel vet, en deed' hem bloedt verwerven
Dae

Daer is een ander kruyt de Spreeuwen wonder goedt,
Maer dat in haeſt den menſch de leſte pyne doet.
Een ander wederom dat ſal den Muyl vergheven,
In brengen aen den menſch een nieuw en vaſter leven,
Schoon dat hy is vergift. Let op den Aconyt
Die ruckt als met ghewelt de menſchen uytter tydt;
In deſen onverlet ſoo wordter niet ghevonden,
Dat yemandt nutter is ontrent de felle wonden
Die hem een ſlanghe ſteeckt, of in de leden byt,
Terwyl hy door het Wout of in de Boſſchen ryt.
Siet wat een vreemt ghewas van ongeſonde krachten;
Gantſch buyten ons begryp en boven ons ghedachten!
Het doodt terſtont een menſch, een Vrouw, een Man,
een Kint,
Indien het geen fenyn in hare leden vindt:
Maer iſſer gif ontrent, het laet de menſchen blyven,
En pooght met alle macht zyn vyandt uyt te dryven,
Het worſtelt met het gif, het dwinget met ghewelt,
Tot dat het op het leſt alleen behoudt het Velt:
En als het heylſaem bladt den Vyandt heeft verſlagen,
En d'eere van 't ghevecht ten vollen wech-gedragen,
Soo ſchynt het uyt het lyf daer in de krygh beſtont,
En door haer beyder doodt ſoo wordt de menſch geſont.
Wat dienter meer ghezeyt? Waer yemandt komt getreden
Daer vindt men diep gheheym en ſaecken boven reden,
Daer vindt men hoogh beleydt: en tot een kort beſluyt,
Men vindt den grooten Godt oock in het minſte kruyt.

Aen den aert en kracht van elcke Spyſe, en het onderſcheyt in 't gebruyck, is veel gele-

gen. Alle natueren zyn niet een en deſelve Spyſe nut; 't geen den een dienſtig is, ſal een ander ſchadelyck zyn. Wy ſullen den aert van de voornaemſte, en het meeſte in gebruyck zynde, met weynig woorden aenweyſen.

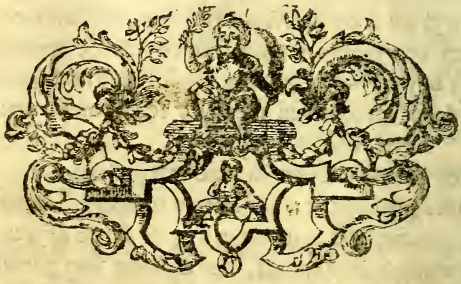

VAN DE GRAANEN.

De tydt, beroemde vrient, begint u aen te manen
Te ſpreken met beſcheydt van alderhande granen
Te ſchryven hoe men eerſt het edel Kooren vont,
Ten dienſte van de maegh, en ſmaken van den mont.
De menſchen hebben eens alleen maer kruyt gegeten,
En vry een ruymen tydt geen beter koſt gheweten.
Oock in het aert-gewas verneemt men vollen luſt,
Indien men ſlecht alleen den gragen hongher bluſt.

Het was een gulde tydt, wanneer de menſchen ſaten
Te midden in het Velt en niet als Vruchten aten,
Met kleynen koſt gedient: het was een gulde tydt,
Als met een ſchotel Moes een Prince was verblyt;
Het was een gulde tydt, wanneer een kudde Schapen
Gingh onder eenen boom met haren Meeſter ſlapen,
Of weyden door het Wout en voor en nevens hem,
En ſprongh of op het ſpel of op een blyde ſtem.
Het was een gulde tydt, eer oyt de Lieden dachten
Een Os een jonge Koe, of ander Vee te ſlachten,
En dat geen jarig Lam met zyn onnooſel bloedt
Haer monden hadt beſmet, haer magen hadt gevoedt.
't Is nu een ander eeuw: het Vee dat wordt verſlonden
Ten dienſte van den buyck, en van de grage monden:
Men wil geen kruyden meer tot ſpyſe voor den noodt,
Men wil de ſoete ſmaeck van nieuw ghebacken Brood
Men wil dat lecker is, wel gaet dan vorder treden,
En taſt hier in het Graen als met de gantſche leden,
Door gront den rechten aert van Rogh, en Spelt, en Rys
En leydt ons van den luſt, en tot gheſonde Spys.

Lucianus Amerib. ſegt: *De eerſte Menſchen ſoo dra sy geboren waren, ſochten een daegyckx remedie voor den honger; en aten uyt gebreck h eerſte kruyt datſe kregen. Daer na ſochtenſe n de malſte kruyden, als oock de Eeckelen. Ma de laetere eeuwe, beeft deſe koſt voor beeſten gel ten, en de naerſtigheyt van de Huysluyden beef het ſaeyen van Koorn en Gerſt gevonden, en h middel om deſelve alle jaer wederom op nieuw t*

doe

loen wassen. Het vinden van 't Koorn wort le Godinne *Ceres* toegeschreven; waerom het van *Virgilius*, in 't eerste Boeck van zyn Landt-bouwing, het Saet van *Ceres* wort genaemt:

De werelt leet hier voormaels noodt,
Men vonter Graen noch Witte-broodt,
Men at of kruyden uyt het Wout,
Of vruchten van het eycken houdt,
Of Bramen van een Wilden struyck,
Slecht voedtsel voor een grägen buyck.
Maer doen quam Ceres in het landt,
Die eerst den ploegh en kouter vant,
Die heeft den rauwen hoop geleert
Hoe dat het landt dient om ghekeert,
En hoe men Ossen t' samen-vought,
En na den kunst den Acker plought,
Siet dus soo wies het edel Graen,
Dies hadt den eeckel stracx ghedaen.

Het Koorn, daer onder wort gerekent de *Terwe*, *Rogge*, *Gerst*, *Spelte*, *Rys*, *Geers*, *Haver*, *Erweten*, *Boonen* enz. Dit zyn de voornaemste der Spyse tot des menschen noodtdruft, en wordt op veelerley wys ten nutte gemaeckt, dog 't voornaemste, onder de benaming van *Broodt*. Hier van vinden wy al gewag gemaeckt by *Moses*, wanneer tot onser aller Vader *Adam*, uyt 't Paradys gejaegt zynde,

de, alwaer hy Vruchten at, een ſtemme uy
ging: *In 't ſweet uwes aenſchyns ſult ghy
broodt eten.*

Het Broodt wert op veelerley wys geba
ken. *Galenus* ſegt: *Onder alle de ſoorten va
Broodt geeft het Witte- of Heeren-broodt, d
van de ſuyverſte en fynſte Terwe-bloem wort g
maeckt, het meeſte voetſel.* Als mede is he
geſontſte, dat een dag out gebacken is.

Van de Boonen ſegt *Plinius* 18. 12. *Onde
de Pluck vruchten wert de meeſte eere aen de Boo
nen gegeeven, van welcke men oock heeft geſoch
Broodt te backen. Hipocrates* 4*de Vict. Acut.* 92
*Alle Pluck-vruchten zyn wintachtig; en heef
ſonderling plaets in de Boonen.*

DE MOES-KRUYDEN.

Vermaerde BEVERWYCK, hier is het nu geraden
Te ſtrecken uwe pen tot allerley Saladen:
Ick bidde weygert niet; de grooſte van het Lant
Die hebben menigmael het edel kruyt geplant:
Vorſten even ſelfs, en wydt-beroemde luyden,
e hebben onderſocht de krachten van de kruyden,
Die hebben na-geſpoort tot aen de minſte bies,
Al watter in den hof, of in de boſſen wies.
wat hier nadeel doet of dienſtig is gegeten,
dienſtig, Hollants volck, voor u te zyn geweten;
Want die hier qualyck gaet, en ſonder kennis pluckt,
Heeft ſich des levens draet niet ſelden afgeruckt.
el leert dan na den eyſch de kruyden onderſcheyden,
even aen de heert ten beſten toe-bereyden;
Want ſoo je dat begrypt, en na de kunſte doet,
Het ſtyft een ſwacke maeg, en koelt onſtuymig bloet.

De *Moes-Kruyden* zyn veeltyds van groot
t. *Latouw Salaet* wort voor de beſte der
oeskruyden gehouden. Is verkoelende en
atigt de ſcherpheyt. *Martialis* in zyn 13de
eck vraegt daer van:

Latou-ſalaet, beminde vrient,
Wert voormaels alderleſt gedient,
Maer komt nu eerſt op onſen dis;
Segh wat hier van de reden is?

Krop-

Krop-Salaet wort voor de lieflyckſte van a de Salaeden gehouden. *Martialis* 11. *Epigr* 53. ſegt:

Als ick heb een vrient of gaſt,
Soo wort dus op hem gepaſt:
Ick wil dat eerſt krop-ſalae
Voor hem op de tafel ſtae;
En het dient alſoo gedaen,
Om wel af te mogen gaen:
Maer Pareye met Raket
Dienter mede by geſet.

Kool geeft weynig voetſel, de Blom-kool i de beſte.

Spinagie is kout van aert, en geeft weyni voetſel.

Beete is een afvagende kruyt, en geeft me de weynig voetſel. *Cicero* 2 *Epiſt.* klaegt, da hy van veel *Beete* en *Maluwe* te eeten, d loop heeft gekregen.

Maluwe geeft een redelyck voetſel, dog hedendaegs weynig in gebruyck. *Martialis Epigr.* 87.

Laet Maluw en Lattouw tot uwen dis genaken,
Dat ſal u door het lyf een raſſen af gang maken:
Vergeet dit nimmermeer, het is een out gebruyck;
Want naer u weſen toont, ghy hebt een harden buyc

Suyring is het geſonſte onder alle de Moe kruyden.

Pe

Porceleyn is heel verkoelende, en alleen ienſtig voor die heet van Maeg zyn.

Kervel is een aengenaem en geſont kruyt.

Peterſelie; is ſoo wel om derſelver bladeren s wortels, geen van de minſte kruyden; naer dient in groote quantiteyt niet gegeeten e worden.

Endivie is goet tegen de verſtoppingh van e Maeg, en Lever.

Aſperſies zyn van weynig voetſel, maer verreckt den appetyt, opent de verſtoptheyt an de Lever en Nieren, en ſet 't water af.

De toekruyden, als *Dragon*, *Racette*, *Pary*, enz. zyn niet voedſaem, worden alleen ebruykt tot verwarming by Salade &c.

Loock is van groot nut, dog veel gebruyckt, het ſchadelyck. *Horatius Epiſt.* 3. ſegt aer van:

Een die zyn vader heeft gedoodt,
Die eete Loock uyt hongers-noodt;
Dat acht ick ſlimmer koſt te zyn,
Als dulle-kervel, 't ſlim fenyn.
Hoe grof is oock den acker-man,
Die 't hardt gewas verdouwen kan!

By de Egyptenaers is *Loock* en de *Ajuyn*, olgens *Plinius*, voor een God gehouden, aer mede *Juvenalis Sat.* 5. ſpottende ſegt:

Men

Men mach Ajuyn noch Loock hier breken met de tande
Want 't is een ſchellem-ſtuck door al d'Egypſche lande
Is 't niet een heylig volck, en van een grooten lof,
Dat voor zyn Goden eert, gewaſſen van den hof?

De *Ajuyn* is ſcherp en losmakende, en ni
goet voor menſchen die haeſtig zyn.

Parey is van deſelve aert, verweckt ſwae
droomen, en 't geſicht ſchadelyck.

Biesloock is mede van deſelve eygenſchap
en de reuck is wat afkerig; waerom
raet van *Martialis:*

Al die oyt biesloock willen eten,
Behoeven deſe les te weten,
Dat haer geen kus en dient genoten,
't En zy haer mondt zy toegeſloten.

Moſtaert heeft een ſcherpe en drooge krag
wort alleen tot harde en rouwe ſpyſe gebruyck

Meer van de *Moeskruyden* te melden, ſou
te wydlopig zyn, waer toe de Kruyt-boeck
van groot nut bevonden werden. Op 't Ve
gewas, uyt *Lukretius* twede Boeck:

Wanneer het dorſtigh landt met regen wert beſproey
Dan is het datter kruyt op alle velden groeyt;
Van kruyden waſt het Vee, en alle wilde Dieren,
Die weder aen den Menſch zyn Tafel konnen cieren,
Maer 't wort oock wel geſien dat in het groene Wout
Met enckel menſchen-vleeſch het Wilt zyn maeltyt hou

D

DE EETBARE WORTELEN, KNOLLEN, &c.

Hier ſie ick na my dunckt een Vorſt zyn knollen braden,
Hy eet met grooten luſt, hy kan hem niet verſaden:
Hy wil geen ryck geſchenck, veracht het edel gout,
Vermidts hy dit gewas in grooter waerden houdt.
wortels, lieve vriendt, die in der aerden groeyen,
zyn niet voor het ſwyn of voor de grove koeyen;
Maer zyn ook even ſelfs geſchapen voor de menſch,
En menigh billyck hert dat vinter zynen wenſch.

Ver-

Veracht dan geen Radys, en mijn de soete Knollen,
Veracht geen Hof Ajuyn met zyn gehairde bollen,
Veracht geen roode Peen, maer leert het recht gebruyck
Men vindtse dickmael nut ten dienste van den buyck.
Veracht geen Cichorey, veracht geen Pastinaken;
Zy konnen voor u volck bequame spyse maken:
Siet al dit wortel-tuygh heeft oock zyn voetsel in,
En die het wel gebruyckt, veracht het vuyl gewin.

Van alle oude tyden, zyn de *Knollen* of *Rapen*, meest in gebruyck geweest. De Eerste Koning van Romen pleeg met *Knollen* zyn maeltyt te houden; waer van na *Seneca*, de Poët *Martialis* 23. *Epigr.* 16. geschreven heeft

Hoe! wil je dan geen werck van soete Knollen maken?
Zy hebben menighmael oock Princen konnen smaken;
Men seydt dat noch de Vorst die Romen heeft gebout,
Oock in den Hemel selfs hier van zyn maeltydt houdt.

De *Winter-Knollen* zyn de beste; maer rau gegeten zyn ze niet gesont.

Geele-Peen is van een redelyck goet voe sel, en minder windachtig als de Knollen.

Roode-Peen of *Carotten*, zyn van aert als Geele-Peen, en goet voor 't water loose De Maag, Nieren, de Borst en Longe va groot nut.

Suycker-Wortelen geven een tamelyck voe sel en zyn ligt te verteeren.

I

Peper-Wortel is heet van aert, en 't nuttige voor die kout van complexie zyn.

Cicory-Wortelen, tot Salaet, zyn bitter, verkoelende en openende, insonderheyt de Lever.

Aerdt-buylen, zyn kout, waterachtig, en even grof voetsel, van gelycke natuer zyn de *Campernoelien*.

Radys, is verwarmende en droog van aert, gesont en van groot nut voor 't waterloosen en die met steen gequollen zyn.

DE AERT-VRUCHTEN.

Wy komen tot een vrucht gewoon om laeg te waſſe
Daer voor een yeder menſch is noodig op te paſſe
Men ſietet in 't gemeen, het is een ſelſaem kruyt
Wat langs der aerden groeyt, en noyt om hoog en ſpru
Pompoenen die by kans aen niemant oyt en ſmaken,
Zyn echter gantſch bequaem om letters op te maken,
Ontrent haer groene jeugt; want als de ſchorſe waſt
Soo groeyt met een het ſchrift, en ſtaet ten leſten va
Maer wilder eenig menſch haer laffen aert verſchoonen,
Soo moet de keucken-meyt al vry haer kunſten toonen:
Hier dient een goede ſaus van peper by te zyn,
Of anders laet de koſt tot voedſel van het ſwyn.
Hem die Meloenen pluckt is nut te zyn geweten
Dat naeu van duyſent een is nut te zyn gegeten.
Comcommers (ſeyt de kunſt) is van der maegden aert
Zy dienen haeſt gepluckt, en niet te lang bewaert.
Een tragen Hovenier die kan het hier verkerven,
Want beyt hy wat te lang de vrucht die ſal bederven,
Zy dient als van de ſteel te worden afgeruckt,
Zy dient en jonck, en groen en verſch te zyn gepluck
En verſch te zyn gebruyckt. Denckt hier op goede luyde
Die luſt en ſmake ſoeckt ontrent de groene kruyden:
Maer druckt het boven al wel diep in u gemoet,
Indien gy dochters hebt, of jonge maegden voet.

De *Meloenen*, als ſe goedt en ryp zyn, d
zy

n ſe lieflyck van ſmaeck en aengenaem van uck, maer kout en waterachtig, doen het war loſen en ſuyveren de Nieren. Zy veroorken ligt het boort en quaetaerdige koortſen.

Pepoenen, zyn kout van aert, en vochtiger s de Meloenen, maer worden niet raeu geeten, en ſeer nadeelig voor die ſlap van aegh zyn.

Comcommers, zyn kout, vochtig en ongent. Het beſte is gegeten, als ſe nog jong groen zyn.

Aertiſocken, zyn droogh en warm van aert, aer geven geen goet voetſel, maecken geen et bloedt, en zyn ſwaer te verteeren.

Aertbeſiën, zyn kout en droogh, verſlaen dorſt, en matigen de hitte van 't bloedt, en ter voor als na de maeltydt gegeten te worn. Zyn nadelig in ſlappe maegen, daerom jonge luyden, en die warm van natuer zyn, t nuttigſte. Het is heel gevaerlyck ongeaſſen gegeten te worden.

DE HEESTER VRUCHTEN.

Bereyt hier, geestigh man, een velt tot goede vruchte
Voor menschen die in brant en heete koortsen suchte
Denckt om dit kleyn gewas, eer datje boomen plandt
Het dient oock menighmael ten dienste van het landt
Al wast het aerdigh tuygh alleen aen laghe struycken,
Men kan het na den eysch met grooten nut ghebruycken.
De minste dinghen selfs en dienen niet veracht,
Zy hebben menigh mensch in beter standt gebracht.
Daer is een tydt geweest, dat tot de wilde bramen,
De jonckheydt niet alleen, maer alle menschе quamen,
Als tot een ryck bancket, men pluckte met vermaech
Men vonter heylsaem vocht en even soete smaeck.
De vrucht met suyver waes en koelen dau behangen,
Werdt by de grootste selfs in grooten danck ontfanghen
Als hun die yemant schonck. Siet oock een slechten brae
Gehandelt na de kunst, was Princen aengenaem.
Maer boven dit gewas soo vindt men nutter dinghen,
Die aen het swack gestel geen minder voordeel bringen
De kappers van den brem zyn lief-tal aen den mondt
En wie graveelig is die achtse voor gesondt.
De suer-boom wel bekent in al de naeste dalen,
De beyers in haer veruw soo root gelyck koralen.
De swarte krake-bey, en ander kleyn ghewas,
Bevindt men menighmael dat grooten brandt genas.

ou ſtille, ſnelle pen, en blyſt in uwe palen,
n is u ſake niet hier verder in te dwalen:
Gheſellen, watter meer tot deſen handel dient,
Gaet haelt dat uyt den mont van onſen weerden vrient.

De *Aelbeſiën*, Witte, Swarte en Roode, er van zyn de Roode heel geſont, en goet gen alle verhittinge van 't Bloedt, en heete oortſen. De Swarte zyn ſterck water loſende.

Beſiën van *Berberis*, of *Suurboom*, zyn van ſelve aert.

Braem-beſiën, zyn warm en de maeg aenge- iem; maer te veel gegeten verwekt Hooftpyn.

Swarte Kraeck-beſiën, zyn verkoelende, er goet voor een verhitte Maegh. Stoppen loop; maeckt de buyck hart, en zyn goet gen 't walgen van de Maegh.

Roode Kraeck-beſiën, zyn mede verkoelende, men-treckende, en meer ſtoppende.

Stekel-beſiën, of *Cruys-byen*, onryp gege- en, gelyck ſe meeſt gebruyck worden, zyn ngeſont; maer ryp zynde, geven ſe enige erwarment voetſel.

Cappers, vers gegeten, geven niet veel oetſel, en nog minder in Pekel ingelegt; naer zyn goet by andere ſpyſe, om appetyt e verwecken.

Vleer-byen, is een ſeer geſonde vrucht, en vel bekent door de Saly of Conſerf die daer an gemaeckt wordt.

DE BOOM-VRUCHTEN MET HARDE SCHELPEN.

Hier is een ander vrucht, hier is dat Amaryllis
Ten hooghſten wel bevalt en beſt na haren wil is:
Komt hier, ô Coridon, en brenght de lieve maeght
Een fruyt dat weynigh koſt, en efter haer behaegt
Het is een Herders-gift, ghy kondt geen beter kieſen
Gaet legtet in den korf gemaeckt van groene bieſen:
En ciert dan u geſchenck met woorden van de kunſt,
Soo vinje voor gewis haer ongeveynsde gunſt.
En ſoo ghy wenſt het ſtuck ten beſten voor te ſtellen,
Segt dat het is een fruyt van byſter harde ſchellen;
Maer dat het evenwel is binnen wonder ſoet,
En dat zy tegen u aldus oock weſen moet,
Dat zy een lange tyt met wonder harde ſtreken
U liefde tot den gront ſcheen af te willen breken;
Dat nu dien ſtegen aert dient af te zyn geleyt,
En eens tot uwe trooſt het ſoete Ja geſeyt.
Komt op een ander tyt, en brengt haer Ocker-noten,
En als ghy in haer ſchoot de vruchten hebt gegoten,
Soo ſegt haer dat het fruyt is dienſtig voor fenyn,
Maer datter by de Noot oock Ruyte dient te zyn.
En ſiet op dit beleyt is mede wat te ſeggen,
Dat ick niet voor en heb hier breeder uyt te leggen,
Ghy voegter weder by den keeſt van uwen mont,
En ſiet hoe ghy het ſtuck te paſſe brengen kondt.

Wee

Veeſt ghy het boom-gewas, laet haer de Ruyte weſen,
n ſegt dat dit vermengh veel qualen kan geneſen,
Seght vorder lieve vriendt, dat hier te ſeggen valt,
Maer ſiet dat uwe tong niet al te los en malt.
preeckt niet als na de kunſt, en om het wel te leeren
oo maeckt tot deſen Boeck een vlytigh oog te keeren;
Ghy ſult hier konnen ſien, ſoo klaer gelyck den dagh,
Al wat het boomgewas en wat het kruyt vermagh.

De *Eeckelen* worden gehouden voor de oud-te vrucht en de ſpyſe daer de menſchen in de erſte werelt van leefden. *Galenus* ſegt dat ſe iet minder voetſel geven, dan andere ſpyſe at van Koorn wort gemaeckt. Maer wanneer y 't ſchryft in zyn Boeck van de goede en uade gyl, ſegt hy: *zy zyn dick, rauw en kout n gaen langſaem na beneden.* Na het vinden an 't Graen zyn de Eeckels tot voetſel der wynen geworden. *Ovidius*, ſprekende van le gulde eeuwe en van 't geen de menſche loen aten, ſegt:

Het aerdryck met den ploeg of egge niet gewont,
Droegh uyt een gullen ſchoot en uyt een vetten grondt.
Al wat den menſche ſpyſt: wat kruyt en boomen geven
Dat is aen al het volck genoegſaem om te leven:
De vrucht van 't eyken-houdt en van den wilden braem,
Die waren even ſelfs de Princen aenghenaem.

En *Lucretius* in 't vyfde Boeck:

Al wat de Sonne gaf, en watter van den regen
Komt ſpruyten uyt het Velt, daer is een rycken ſegen
De menſchen aengenaem, en in het eycken woudt
Daer is dat al het volck zyn blyde feeſten houdt.

Ocker-noten, zyn beter vers als droog t
eeten, en ſwaer te verteeren, verwecke
hoeſt, pyn in 't hooft, en zyn de Keel, Stro
en Mage ſchadelyck, geven weynig voetſel, e
zyn de heete en galachtige Maghe ſchadelyck

Haſel-noten, zyn hardt te verteeren. Verſc
zyn ſe beter als droog gegeeten; maeken ge
ſonde menſchen haeſt vet.

Caſtanjen, zyn ſwaer te verteeren, geve
redelyck voetſel als ſe wel verteert zyn; ſtop
pen de loop, en veel gegeeten verwecke
winden en pyn in 't hooft.

Amandelen, geven veel voetſel, zyn goe
voor uytgeteerde lichamen. De Bittere zy
van geen nut.

APPELEN, PEEREN EN ANDERE BOOM-VRUCHTEN.

Hom hier wie immer was genegen om te snoepen,
Ghy wort hier tot een feest van uwen aert geroepen;
Hier is bevallig ooft, en aerdig boom-gewas,
En wat men immermeer van gulle tacken las;
Dom pluckt nu metter hant, en eet met volle kaken,
Maer wiltet niet te grof of niet te gulsig maken:
En fruyten met beschеyt, en na de rechte maet,
En let wat hinder doet, en wat de leden baet.
Maer denckt oock boven dat, hoe seer het is te schromen
Dat eens den appel-man staet om zyn gelt te komen;
En daerom weest beset, op datje niet en eet
Voor datje van het fruyt de ware gronden weet.
Hy dient van al het ooft den rechten aert te weten:
De Persen zyn vergif door onvoorsichtig eten,
De Quee, de Vygh, de Druyf, de Mispel dient gemyt,
Ten zy men die gebruyckt op haren rechten tyt.
De vroegen Abrikock, den Appel van Granaten
Can desen hinder doen, en genen weder baten;
De kunst gelt over al. En waerom meer geseydt?
Geen sake dient gedaen als met een goedt beleyt.

Appelen zyn kout en vochtig, gekoockt of gebraden geven een genoegsaem voetsel. De suure zyn minder voedende dan de soete.

Peeren zyn ſtoppende, inſonderheyt d
wrang zyn. *Galenus* ſchryft de Peeren ee
ongelycke getempertheyt toe. Zy zyn ni
onaengenaem voor de Maegh, en geven mee
voetſel als de Appelen, maer zyn nadelig voo
die met Colyck, krimpinge des Buycks of Gr
veel onderhevig zyn.

Indien der yemandt is begeerig om te weten
Wat Peer, of ander vrucht, is nut te zyn gegeten,
Die neme dat gemerck: Het fruyt dat niet en kraeckt
Dat houdt men in 't gemeen dat alle monden ſmaeckt.

Citroenen en *Limoenen* zyn van groote nutti
heyt. De kragt daer van vinden we by *Virg*
lius, in zyn tweede Boeck der Lantbouwinge
alwaer hy ſegt:

Uyt Meden is een vrucht in ouden tyt geſproten,
Die heeft een egger ſap in haren ſchors beſloten.
Daer kan geen beter dranck of nutter julep zyn
Voor nare ſpokery of ander ſlim ſenyn:
Want ſchoon aen eenig menſch door gif de leden ſwelle
Het ſap dat ſal het lyf in beter weſen ſtellen;
Het kan meer bate doen als eenig heylſaem kruyt,
Het is een vinnig ſuer, het byt den ſwadder uyt.
Dus als een ſtief-moer poogt, door ſellen haet ontſteke
Haer voor kint quaet te doen, en haer verdriet te wreke
Of dat een ſpoockſter grolt, en vreemde lagen brout,
Dit ſap is dat de doot met krachten weder houdt.

D

ſtam daer aen het waſt is keeſtig opgeresen,
ſchynt aen zyn geway een lauwer-boom te weſen;
En ſoo men uyt den reuck geen onderſcheyt en nam,
Het ware ja den boom die eerſt van Daphne quam.
ſchoon al ruyſt de Lucht met wonder harde vlagen,
t bladt dat kan een ſtorm en harde buyen dragen,
Het bloeyſel even-ſelfs dat hout geweldig vaſt,
Soo dat het op geen kou of ſtueren wint en paſt.
e Meden achtent hoogh, en 't wordt van hen gepreſen,
rmidts het van den ſtanck den adem kan geneſen.

Anders:

Meden is een Boom, die geeft ons wrange vruchten,
aer doen het ſlym vergif, en quade dampen vluchten,
Zy dryven ſpokery en alle ſwadder uyt,
Soo dienſtigh aen het volck als eenig heylſaem kruyt.
e ſtam gaet wonder hoogh, en laet haer tacken ſwieren,
n toont hem in den ſchyn gelyck de Lauwerieren;
Neemt wech den ſoeten reuck die uyt haer bladers gaet,
Het is een Lauwer-boom en dat in volle daet.
e wint en kan het loof niet van de tacken dryven,
n 't bloeiſel, ſchoon het ſtormt, ſal vaſt en ſeecker blyven,
Dit ſtyft den ouderdom, en maeckt den menſch geſont
Aen wien een vuyle ſtanck komt ryſen uyt den mont.

Orange-Appelen. De ſuure zyn van deſelve racht, als de Citroenen, maer de ſoete zyn iet ſoo verkoelende of verdrogende.

Granaet-Appelen, zyn verkoelende en ſamentreckende, maer de ſoete verkoelen ſoo veel

veel niet, en zyn beter. Het ſap is ſeer goe voor de verſterking van de Maegh, verdryf alle walginge, en doet het braken ophouden

De *Queën*, zyn kout en droogh, lieflyck van reuck, rauw gegeeten zyn ſe ſchadelyck voor de ſenuwen, en maecken krimpingen i de buyck.

Perſiken, zyn lieflyck en aengenaem va ſmaeck en reuck, verquicken het hert, ge ven weynig voetſel; en beter voor als n de maeltyt gegeten, zyn anders ſchadelyck voor de geſontheyt, inſonderheyt wann eerſ niet in matigheyt gegeten worden.

Apricoos, deſe zyn de Perſiken niet ſeer on gelyck, maer beter en aengenaemer voor d Maegh.

Mispelen, zyn kout en droogh, eerſt va de boom gepluckt zyn ſe onbequaem, verro zynde, geven weynig voetſel en beſwaere de Maegh.

Cornoelien, zyn verkoelende en ſamentrec kende, goet voor een verhitte Maegh, mae voor een koude, ſchadelyck.

Kerſſen of *Krieken*, daer van zyn ſuere e ſoete. De ſuerachtige zyn de beſte. Zy ligt te verteeren; Verkoelen de Maegh e Lever; verſlaen de dorſt, en verweckt de appetyt; maer geven weynig voetſel. D ſoeten zyn ſoo goet niet en doen quade voch

tig

gheyt in 't Lyf vergaderen; de slegtste zyn e vroege en de kleyne swarte, zynde de riecken.

Morellen, verstercken en verkoelen de Maegh, zyn heel gesont; als mede de Wyn ie daer van gemaeckt wort.

Pruymen, zyn kout van aert, verslaen de orst; maer zyn ongesont. De beste zyn de Witte of Geele. Gedroogde Pruymen zyn oedsaemer en openen 't Lichaem, soo als *Martialus* segt:

Wilje buyck en mage ruymen,
Eet by wylen drooge Pruymen.

Moerbesiën, zyn verkoelende; verslaen de lorst, en goet tegen de hitte van de Gal; zy yn 't nuttigste gegeten met een leege Maegh.

l die tot haren nut Moer-beyers willen eten,
ehooren na de kunst het recht gebruyck te weten,
Dit fruyt niet al te ryp is dienstig voor het lest,
Maer anders eet eerst, 't is voor den eten best.

Vygen, is een der nuttigste Vrucht, zyn ieflyck van smaeck, en geven meer voetsel ls eenige andere Vruchten. Zy hebben voor de Borst en Nieren een doordringende en suyvermaekende kracht, en setten 't graveel af.

Rosynen, zyn mede niet minder van aert, inlonderheyt de soete. Zyn warmende, goet voor

goet voor den hoeſt, en de Borſt; verſte
ken alle de leden.

Corinthen, deſe maecken de buyck loſſ
als de Roſynen, anders zyn ſe van deſelv
aert, en die met pitten verſtercken de Maeg
het meeſt.

Druyven, zyn in navolging der Vygen, i
ſmaeck en geſontheyt van deſelve eygenſchap
en geven mede goedt voetſel, maer moete
heel ryp en ſoet zyn.

Olyven, ingelyden, verſtercken de Maegh
nemen de walging der ſpyſe weg en maecke
appetyt; maer geven weynig voetſel en zy
ſwaer te verteeren.

De *Olye* verſch uyt rype *Olyven* geperſ
geeft 't Lichaem een getempert voetſel.

VAN SUYCKER EN SPECERYEN.

Al wat men Hollant noemt en zyn maer weynig ſteden,
En Hollants vrienden ſelfs en zyn maer weynig leden,
En al van kleyn begryp: maer des al niet-te-min
Daer ſchuylen over-al verſcheyde wonders in.
o wie maer eens betreet den ringh van onſe Kuſten:
e vindt een ſchoon Prieel vol alderhande luſten,
Al wat den Hemel ſent, of uytter aerden groeyt
Dat komt ons met de Zee ter Haven in-gevloeyt.

Godt

Godt is ghelyck een Son die duyſent gulde ſtralen
Laet op ons kleynen Tuyn geduerig neder-dalen;
Wat oyt aen boomen hingh, of op de velde ſtont,
Dat komt hier aen het volck gevallen in den mont.
Wat lydt het heet Braſil op heden felle ſlaghen,
Om aen dit verre Landt zyn vruchten op te draghen!
Hier is gheen Suycker riedt dat in de dalen waſt,
En noch wordt hier de jeught met Suycker overlaſt.
Het Indiſch ryck gewas van Peper, Foely, Noten,
Wordt hier, gelyck het graen, op ſolders uyt-ghegoten
Men pluckt hier geen kaneel, geen ander edel kruyt,
Wy deelen 't evenwel met gantſche Schepen uyt.
Bedenckt dit Hollants volck, bedenckt den hoogen zege
Die u door Godes hant ſoo wonder is verkregen:
In alle ryck gewas zyn uwe Velden ſchrael,
Ghy noch die niet en hebt; die hebbet altemael.
Wil yemant nu de kracht van heete kruyden weten,
En hoe veel in de ſpys is nut te zyn gegeten,
En waer toe Gember dient, en waer de Safferaen,
Dit leert uyt deſen Boeck den rechten gront verſtaen.

De *Suycker* is warm, vochtig, afvagend
ontdoende en teerende als Honig, dog
verweckt ſoo veel dorſt, ſchrapt nog byt
Maegh ſoo niet, als Honing. Die wat bruy
achtig of tamelyck wit is, die is de beſ
voor de buyck en de borſt; als mede de ni
ren van groot nut Het dient in geen groo
quantiteyt gebruyckt te worden, nadien h
in heete Lichaeme, ligt in gal verandert.

By d'Indianen waſt een Riet
Daer uyt Syroop en Suycker vliet,
Een vocht dat Seem en Honig-raedt
In ſoeten geur te boven gaet.

Caneel, is heet van aert, heeft een verwar-
ende, openende en dun makende kracht met
nige ſamentreckinge. Verſterckt het inge-
ant en doet de ſpys verteeren.

Nagelen, zyn heet en droog, en hebben
n verſterckende, openende, doorſnydende
doordringende kracht. Zyn goet by de
yſe voor de gebreken van de Maegh, Le-
er, 't Hert en 't Hooft, uyt kou ontſtaende.
erheugen 't Hert en doet de ſpys verteeren.
yn 't meeſte van nut, in de Winter ge-
uykt, en voor oude koude naturen, die
et ſlym overladen en ſinkingen gequollen
yn. Heete natueren zyn ſe quaet, en moe-
n in geen quantiteyt gebruyckt worden.

Notenmuscaet en *Foely*, is warm en droog,
oppende en ſamentreckende. Verwarmen
verſtercken de koude Maegh, en doen de
ys verteeren.

Peper, is heet en droog, en goet om een
oude en vochtige Maegh te verwarmen en
erſtercken, doet alle ſlymigheyt opdrogen.
y moet niet in te groote quantiteyt of dick-
vils gebruyckt worden; inſonderheyt heel fyn
geſtooten, waer door de Lever ligt verhit

wort. Voor heete natueren, en in heete t
den, is hy ſchadelyck.

Gember, is heet en verdroogender van aer
als de Peper; maer de warmte die van de Ge
ber komt, is langſamer als van de Peper,
daerom bequamer om koude lichamen te v
warmen.

Safferaen, is ſamentreckende van krachte
en gaet in 't verwarmen alle Speceryen te b
ven. Hy verquickt het Hart en doet
waerte der ſpyſe verminderen.

DE OORSPRONCK VAN HET SLACHTEN DER BEESTEN.

En is (ghelyck het schynt) noch heden niet geweten
Wanneer dat eerst het vleesch by menschen is gegeten,
Het kruyt (gelyck men veel in oude boecken leest)
Dat is een langen tydt de beste kost gheweest:
wordt het vleesch gesocht, tot nadeel van de beesten,
dat is aengenaem in alle blyde feesten,
En na de kunste leert, soo voed 't allerbest;
Maer siet dat ghy den buyck niet al te seer en mest.

Nu in 't korte hebbende aengeweſen, c
nuttigſte ſpyſe der Aertgewaſſen, ſoo ſulle
wy overgaen tot het vleeſch der dieren, e
wat van deſelve is afhangende.

In voorgaende tyden verſchil ontſtaende
over 't ſlachten der Beeſten, en dat door h
eten van vleeſch, veel ongeſontheyt veroo
ſaeckte, en de menſche in de eerſte werelt, a
leen met de aertgewaſſen, een lang leve
hebben behouden; waer van *Pythagoras*, d
geen vleeſch at, ſegt: *Ovidius 15. Met.*

Hier voormaels in den gulden tydt
Doen was den menſch met kruyt verblyt,
Of wel met ooft en ſoet gewas,
Dat niemant van de boomen las;
Maer niemant waſſer ſoo verwoet,
Dat hy vermaeck nam in het bloet.

De Poëten ſeggen, dat de menſchen de m
tigheyt overtredende, eerſt in de yſere eeu
de Dieren om te eten hebben geſlacht. Hi
van vinden wy in *Geneſis* Cap. I. vers 29. Da
Godt ſegt tot onſe eerſte ouders: *Siet, i
hebbe u lieden al het ſaet-ſaeyende kruyt gegeve
dat op de gantſche aerde is, ende alle geboomte
het welcke ſaet-ſaeyende hoomvrucht is: het zy
tot ſpyſe.* En Cap. IX vs. 3 ſeggende tot Noë
*Al wat ſich roert, dat levendig is, zy u tot ſpyſ
Ick hebbe het u al gegeven, gelyck het kruyt.*

D

De Disputen hier uyt ontſtaen, dat voor de
untvloet 't vleeſch eten ongeoorlooft ſoude
eweeſt zyn, om dat God eerſt alleen ſpreeckt
an Aerdt-vruchten; daer Hy na de Suntvloedt
egt, van alle gedierten. Soo is 't gevoelen
an groote Godtgeleerden en de oude Rabby-
en, 't meeſt hier op geveſtigt, dat 't vleeſch
ten na de Suntvloedt eerſt zyn oorſpronck
enoomen heeft.

Het vleeſch na behoren genuttigt, wort be-
onden eene der nuttigſte ſpyſe, tot verſter-
ing van 't Lichaem te zyn, en uyt oorſaeck
an goet voetſel, ligt in goedt bloet verandert.

Daer is niets dat meer voedt, en wy langer
an verſaedigt blyven, dan van het vleeſch,
adien het van een vaſter ſelfſtandigheyt is,
neerder warmte en een luchtige vette voch-
igheyt heeft.

Het is dan een der onwaerſcheynlyckſte
aeck, van die ſtelle, de menſche in vorige
yden langer geleeft te hebben, om dat zy
aer van vleeſch eten af hielden, en alleen
net Aerdt-vruchten onderhielden. Daer is
een gelyckheyt by de verſterking der Aerdt-
vruchten en 't vleeſch der Dieren. Slappe koſt
aekt een kort leven, ſegt *Hip. 6. Epid. 5. 20.*

Swacke koſt den menſch gegeven,
Maeckt hem veel een korter leven.

ONDERSCHEYT VAN 't VLEESCH.

Het vleesch dient met beſcheyt en onderſcheyt gegeten
En dit is wonder nut voor u te zyn geweten;
Het is een groot verſchil waer ſig een dier onthout,
Of op een ſchralen bergh, of in het groene wout.
En offet heeft verkeert ontrent de dorre landen,
Daer yeder voelt de Son met heete ſtralen branden,
Dan offet in de kou geduerig is gevoedt,
En daer het in de ſnee zyn wooningh hebben moet.
En of het kruyden eet, of anders harde baſten,
Die maeg en ingewant geduerig overlaſten,
En of men eenigh beeſt ontrent den winter ſlacht,
Dan of men langer touft, en tot den ſomer wacht,
En of het in het boſch zyn vryheyt heeft genoten,
Dan of het in de koy plagh op te zyn geſloten.
Siet dit loopt op het vleeſch. Maer leert dit voor het leſ
Is 't jongh en kort en mals, ſoo is het alderbeſt.

Groot onderſcheyt is 'er in het vleeſch, in ſonderheyt in vergelycking der Vogelen e Viervoetig gedierte. Hier van regte kenniſſ te hebben, heeft ons *Oribaſius* met weyni woorden geſegt: *De kortheyt en malsheyt zy twee teekenen van 't vleeſch wel te kennen, dae ghy die twee teekenen in vint, ſoo meught gh vryelyck u bekomſt eten; daer ghy geen van bey de in vint, moet ghy 't laten ſtaen, en daer ee*

va

n beyde in is, daer meught ghy, als 'er anders e: is, wel af eten, maer niet mede verſadigt orden. Het onderſcheyt daer van, ſullen y yeder in 't byſonder aentonen.

Het vleeſch der viervoetige dieren is vaſter s het vleeſch der vogelen, en hoe grooter et dier is, hoe het meerder voetſel geeft. e tamme zyn beter als de wilde. *Galenus* gt: *Het vleeſch van de wilde dieren is drooger s de tamme.* Oud vleeſch is hart en droog, vaer om te verteeren, al te jong is te voch- g; dat tuſſchenbeyde, behout de middel- aet.

Het *voer* der beeſten geeft een groot onder- heyt in 't vleeſch. Het eerſte en jongh uyt- ruytend gewas is het bequaemſte, daer van orden ſe vet en welgedaen, en 't beſt tot ns voetſel. Daerentegen dor en groot ge- as, en in 't ſaet ſtaende. *Galenus* ſegt: *In cynde van de Lenten hebben de dieren aen de nge loten malſſe uytſpruytſels bequaem voetſel; aer in de Herfſt verandert het in houtgewas. De dieren die kruyt eten hebben 't quaet in de Na- omer, om dat ſe niet meer groen gras hebben.*

De Landsdouwe brengt mede niet weynig nderſcheyt in de voeding der dieren, ſulcks iet men in de Vrieſſe Oſſen, die grooter dan ndere zyn. In de Spaenſche Schapen, waer an *Juvenalis Sat.* 10. ſegt:

Daer is een edel gras vol geurs en wonder ſoet,
Dat in de Spaenſche Kuſt de jonge Schapen voedt,
Daer is een ſoete Lucht, en wonder klare beken,
Die uyt een hoogen Bergh of van de Rotſen leken.
Al dienſtigh voor het Vee; maer dat ick hooger acht,
Daer is in dat geweſt een onbekende kracht,
Een ſtil en vreemt geheym als uyt de Lucht gezegen,
Daer niemandt recht en weet waer in het is gelegen:
Siet daer uyt heeft het Schaep hier vry al beter keeſt
Als elders daer men eet van dit onnoſel beeſt.

Het beſte vleeſch is, dat niet te vet nog t mager is. Te groote vettigheyt beneemt d appeteyt en luſt tot eten en bederft de Maegh *Platinus* ſegt: *Van het vetſte vleeſch ſal men be magerſte, en dat heel mager is, het vetſte eten* Het lubben geeft een gematigheyt en wonde kracht in 't vleeſch; krygt een ander ſmaeck is aengenamer en veel geſonder; waer va *Galenus* getuygt en *Martialus* 3. 24.

Het beeſt dient haeſt gelubt, dan ſal het beter ſmaken,
En dan ſal even ſelfs zyn reuck te beter maken.

De deelen der dieren, zyn mede niet eve dienſtig. De *Pooten*, *Snuyt* en *Ooren* zyn har en tay te verteeren, en geven weynig voetſel De *Tongh* is aengenaem en ligt te verteeren geeft meede weynig voetſel. De *Klieren* zyn malſch en lieffelyck, en geven voetſel gelyck het Vleeſch. De *Nieren* zyn van quaet ſap e

har

art te verteeren. De *Herſſens* maekt de Maeg valchlyck, en geven een kout ſlymig voetſel.

Eet d'oogen van een vier-voet Dier,
Gebraden aen een luchtig vyer:
Maer van de vogels eet het breyn,
Dat is u dienſtigh, ſoo ick meyn;
Doch op dat het geſonder zy,
Soo doeter Zout en Peper by.

Het *Mergh* der *beenen* is lieffelycker, warmer en vetter als de Herſſenen, veel gegeeren doet walghen. 't *Hert* is hart van vleeſch, veel verteert, geeft veel voetſel, maer is ſwaer te verteeren. De *Lever* is ligt te verteeren, maeckt grof bloet. *Bapt. Fiera* ſegt:

Een Hoen, een Gans, een End, die hebben goede Levers,
Maer van een ander beeſt die zyn maer voor de Wevers.

De *Mildt* is ſwaermoedig en quaet van ſap, naengenaem van ſmaeck. De *Maegh* der geſte Hoenders, en wel inſonderheyt van de Ganſen, is lieffelyck, maer hart en ſwaer te verteeren, geeft weynig en koutagtig voetſel. In het vleeſch is mede groot onderſcheyt, het is anders aen den hals, aen de ſchouders, de heup, de lenden enz. hier malſer en daer harder. 't Vleeſch digt aen 't been, wort voor de lieffelyckſte gehouden. *Athenæus* ſegt:

Het vleeſch dat naeſt is aen het been,
Dat houdt men beter in 't gemeen.

HET VLEESCH DER TAMME EN VIERVOETIGE DIEREN.

Komt leert hier Hollants-volk waerom dat aen de Joden
Het eten van het Swyn door Moſes is verboden,
En hoe het dient genut, en hoe na rechten eyſch
Men eygent aen den mont het machtig Oſſen vleyſch.
Leert wyders dat het Kalf is dienſtig om te ſlachten,
En dat geen wyſe Kock het Schaep en moet verachten,
Geen Bockje van gelyck terwyl het beesje ſuyght,
En na de Geyte-melck, en na den elder buyght.
Een Hamel van een jaer wilt dien oock niet verſmaden,
Hy kan met nutte Spys een holle Maegh verſaden:
Maer wat het Lam belanght, het dient te zyn geſpaer
En tot een ander tydt en meerder nut bewaert.
Maer ſiet t'onnooſel Dier en kan het niet verwerven,
Het moet oock voor de menſch (gelyck zyn moeder) ſterve
O wreedtheyt van het volck! wat gaet de menſchen a
Een Dier dat memant let, een Schaepje doodt te ſlae
My dunckt het heeft beſcheydt een ſwyn te laten doode
En op zyn vetten rugh een gragen mondt te nooden;
Het is een gulſich beeſt, en dat niet goets en heeft,
Terwylen dat het wroet en hier op aerden leeft.
Maer 't is een ſelſaem werck een Lam of Schaep te ſlachten
Die geven ons de vrucht van hare ruyge vachten,
Die geven ons haer Melck, en daer uyt goeden Kaes
En dat is aen den Menſch een nut en voedtſaem aes.

Ma

aer des al niet te min ſchoon zy ons ſchatting geven,
moghen evenwel by ons niet blyven leven;
Ons buyck is ſoo een wolf, ons mont ſoo grooten vraet,
Dat hem geen ſachten aert, geen dienſt te doen en baet.

Het is een der oud gevoelen, dat het vleeſch eten, uyt de offerhanden zyn oorſpronck gekomen heeft. Voornaeme Autheuren eygen de eerſte Offerhanden aen het Swyn, dog moet van de Heydenen verſtaen worden; alſo de H. Schrift leert, dat Schapen de eerſte offerhande geweeſt zyn. *Abel* offerde den Heere, gelyck te ſien is, *Gen.* IV. vers 4. *En Habel die bracht oock van de eerſtgeborene zyner Schapen, ende van haer vee: Ende de* Heere *ag Habel ende zyn offer aen.*

De Schryvers, Gods woort onbekent zyne, hebben het van de Swynen ſoeken te beſyſen, uyt *Varre* en *Atheneus*, en ſulcks uyt e oorſpronck der Grieckſche benaming, de udſte Offerhande van de Godinne *Ceres*, en ndere Ceremonien. Hier van ſegt *Ovid.* 1. *Faſt.*

't Is Ceres eerſt geweeſt, aen wien het gulſich ſwyn,
Een offer plagh te zyn,
Om dat het vroetig beeſt den huysman ſchade doet.
En in het Kooren wroet.

Het Swyn is van geen nut, dan om gelacht te worden. *Plato* ſegt: *Men behoort geen*

vier

vier-voetiege Dieren te ſlachten, als de Zw
nen. Haer vleeſch is lieffelyk en wy hebben v
haer niet als borſtels, ſtick en geknor. Caliſtr
tus wilde de gaſten doen geloven, dat de *J*
den haer van 't verckens vleeſch onthielde
om dat het Zwyn de leermeeſter van het Plo
gen en Saejen geweeſt zoude zyn, de aer
met den muyl omvroetende, en ſe daer do
in waerden hielden. *Juvenalis* ſchynt daer
te ſien, als hy ſegt:

Men ſiet als dat het gulſigh Swyn,
De Joden ſchynt een Godt te zyn.

Lampries en *Tacitus* zyn van gevoelen, d
zy 't nalieten, uyt vreeſe van onrynighey
waer meede de verckens veel onderworp
zyn, eten en drincken alle vuyligheyt. D
wyſt mede *Homerus* aen:

Het drouck vuyl nat dat niet en vloeyt,
Daer van het Swyn in vetheydt groeyt.

Het gevoelen, dat de *Joden* de vercke
in ſulcke eere hielden, om dat ſe de aer
omvroetende, de menſche daer door de kor
van 't Ploegen geleert zoude hebben, wo
van *Clement* wederlegt, en ſegt: *Het Verck*
is ſoo een quaet beeſt, dat het meeſt van alle
Vruc

ruchten uytroeyt en bederft: Hier van by *vidius* 15. Meto:

De Seugh was 't eerſte Dier dat op den Autaer ſtorf
Vermidts het met den muyl 't gezaeyde landt bedorf.

Het is ons beſteck niet, in 't breede uyt te eyen, maer alleen aen te wyſen, 't voedſel n de nuttigheyt, 't geen in den aert en natuer an elck Dier geleegen is.

Het *Verckens-vleeſch* geeft ſterck en vaſt oetſel, maer niet dienſtiger, dan voor die een, die ſwaeren arbeydt doen. Is ſwaer te erteeren; verweckt Graveel in de Nieren, n verſtopt ligt de Lever.

Speen-Verckens zyn veel ongeſonder dan de olwaſſenen. Zyn vochtiger en doen quaede ochtigheyt in 't lichaem vergaren; niet te-enſtaende *Martialis* 14. *Epig.* 41. ſegt:

Terwyl een machtig Swyn een gierig menſch vernuygt,
Set my een Bigge voor die noch de moeder ſuyght.

De Oude Romynen hielden veel van Speck, chtent voor een banquet, de vrinden op eeſt- of geboorte-dagen daer mede gaſtmael houdende; gelyck *Juvenalis Satyr.* 11. ſegt:

Als yemant ſyn geboorten dagh,
Of ander feeſt te vieren plagh,

Dan

Dan waſſet dat hy Speck en Ham
Uyt ſyn beroockte ſchoorſteen nam,
En ſettet voor een lieven vrient,
En die hielt ſich dan wel gedient.

't Speck van een eenjaerig Vercken is h
beſte. De oude ſyn te hart, de jonge Big
te ſlymerig, ongeſouten is ſeer machtigh e
ſwaer te verteeren.

De Hammen is het beſte Speck, waer va
de Weſtphaelſe geen van de minſte zyn. Da
van getuygt *Martialis* 13. *Epigr.* 53.

Brengt Hammen voor den dagh van alderley geweſten,
Die uyt Weſtfaelen koomt die hou ick voor de beſten.

De *Oſſen*, een Dier van groot nut, buyte
't voetſel het geen 't aen den Menſche ve
ſchaft; waer onder niet min de *Koejen* gere
ken worden. Den *Os* tot den Jock en Ploeg
in den Landtbouw. De *Koe* om zyn ontallyc
voetſel eer en alvoorens geſlacht wort, dae
om van de Poëten klagende afgemaelt:

Als d'Eeuw van yſer nam begin,
Doen kreegh de menſch een harden ſin,
Hy ſneed' een ſweerdt met fellen geeſt,
En at den Os het trouwe beeſt.

De klachte van den Philoſooph *Pythagora*
by *Ovidius Metamorph.* 15. zyn nog heviger
Wae

aer heeft doch oyt een Os een booſe daet bedreven,
it hom ſoo licht de Menſch gaet brengen om het leven?
Hy is een neerſtigh dier dat onſe Lande ploeght,
En ſtaegh ſyn trouwen hals tot ſware laſten voeght;
e menſch die is onweert te nutte vette granen,
e beeſten moorden derft die ons den acker banen;
Den Os heeft u gedient, en vry een lange wyl,
Moet hy voor ſynen loon nu vallen door den byl?
heeft een kalen hals in uwen dienſt gekregen,
kan oock even dat u herte niet bewegen?
Gewis, ſoo trouwen beeſt, en van ſoo goeden aert,
Was nut te ſyn verſchoont, en weert te ſyn geſpaert.

Oſſen-vleeſch, is niet taey nogh ſleymerigh
lyck het *Verckens-vleeſch*, maer door te veel
ten, verweckt het droge, gofve en ſwaer-
oedige vochten in 't Lighaem, en verſtopt
eltyds de Mildt; voornamentlyck van een
e of *Os* die door ouderdom hart en droogh
n vleeſch geworden is; of vleeſch dat ge-
okt, of langh in de Pekel geleegen heeft.
et geen dat maer eenige weeken in 't zout
eeft geſtaen, is niet ongeſont, maer lieflyck
n ſmaeck, veegt de ſlymachtigheyt van de
laegh en geeft goet voetſel.

Kalfs-vleeſch is mals en goet van ſap, goe-
ſmaeck, ligt te verteeren, en geeft goedt
oedtſel.

Schaepe-vleeſch is niet al te wel te vertee-
n, geeft oock het beſte voetſel niet; en

ver-

verweckt een taay ſlymachtig gyl, die nie wel door 't Lichaem verteert wort. *Lam vleeſch* geeft beter voetſel, heeft veel goet ſa en is wel te verteeren.

Het Schaep geeft ons veel voordeel, waero de Wetgevers van *Athenen* ſagen, die ve booden het eten van een Lam beneden ee jaer out, eer zyn wol geſchoren was. Hie om beklaegt *Pythagores* deſelve. *Ovidius* 1 *Metamorph.*

Wat heeft het Schaep gedaen? 't en leeft maer voor menſchen
Te geven vette melck, en watſe vorder wenſchen,
Syn Wol is aen het volck een deckzel in der noot:
't Is nutter dat het leeft, dan als het is gedoot.

De Poët *Juvenalis* ſpot met de ſuperſti der Egyptenaer, die eertyts haer van Scha pen-vleeſch onthielden, als hy ſegt:

Al watter Wolle draeght en moet niet zyn gedoot;
Het geeft aen menig menſch een deckzel voor den no

HI

HET WILDT-BRAEDT.

Het Wilt-braet dient gedagt, en hier oock plaets gegeeven,
ermits dat hedensdaeghs hier van de Princen leven:
't Gingh eertydts anders toe, want, na men elders leeft,
Soo is het tamme vee al mede wildt geweeft.
ier van is ons de jacht in ouden tydt gekomen,
ie heden wel te recht veel menschen is benomen:

't En is niet voor het volck, ten dient een yeder ni
Dat hy met honden jaeght, of wilde Dieren ſchiet.
Laet Heeren van het Landt en groote Princen jagen,
Die konnen dat beſlag en ſware koſten dragen;
't Is beter dat het volck ſyn ſpys in ſtilte koopt,
Als dat het na het wildt in woeſte Boſſen loopt.
Maer wat 'er uyt de jacht is beſt te ſyn gegeten,
Dat kunje met beſcheyt van onſen Schryver weten;
Wel, als ghy hebt een Hart, een Haes, een vin
Swyn,
Leert watter voor den menſch, is beſt genut te zyn.

Volgens het getuygen der oude Schryver
als *Ariſtoteles*, *Plinius*, enz. zyn van alle ta
me Dieren, ook wilde gevonden. *Va*
ſegt: *De Schapen die wy houden, zyn van w*
de Schapen gekomen; en de Geyten zyn van w
de Geyten. En *Plutarchus* ſegt: *Het eer*
vleeſch dat de menſchen gegeten hebben, is wi
geweeſt.

Wildt *Verckens-vleeſch* is drooger als h
tamme, het verſterckt en is beter als h
tamme vleeſch.

Herte-vleeſch is hart, droogh en ſwaer o
te verteeren; maeckt ſwaermoedigh bloed
inſonderheyt als 't wat oudt is. Niet wel ve
teert zynde, verſtopt het de Lever en Mi
Is niet goet om van oude en ſwaermoedi
luyden gegeten te worden.

Re

Ree-vleesch of wilde *Geyten*, is goet van eck, en ligt om te verteren; wordt van mige voor 't gesonste Wildt-braedt ge-den.

Haesen-vleesch is van alle oude tyden in ote waerde gehouden. *Martialis* stelt het e boven alle viervoetige Dieren:

Van al dat om den Hemel sweeft
Is 't Snepje 't beste datter leeft,
Maer van het Wildt-braedt uyt het Wout
Den Haes men hoogst in weerden hout.

Dit wort niet sonder reden tegengespro-, want het selve is droogh van aert, maeckt ermoedig bloet, en is beter voor die voch-, als voor die droogh van Natuer zyn, l verteert zynde, brengt het geen quaet by; en men segt gemeenlyck, dat men *Hasen-vleesch* te eeten, seven dagen oon blyft.

Martialis, spottende met de leckerheyt van *lia*, segt 13 *Epigr.* 81:

sent my veel een Haes, en laet my verder weten, hy sal schoone zyn wie daer van heeft gegeten ot seven dagen langh. Maer Griet dits enckel raes f seker ghy en at u leven genen Haes.

Galenus segt: *Al ist dat het* Hasen-vleesch

grof en swaermoedigh Bloedt maeckt, soo het nogtans beter als het Ossen-*of* Schap vleesch. *S. Sethi* is van gevoelen, dat de Lever en Milt verstopt en de Longe sc deleyck is; als mede de slaep belet. 't Vlee van de schouders is hart en droog, van lendenen is het beste

Conynen, zyn de *Hasen* seer gelyck, w den daerom by sommigen onder de *H* gerekent, dogh verscheelen heel veel i vleesch; Zyn aengenaemer van smaeck, vo tiger van aert, blancker en malser van vle en beter te verteeren. De wilde zyn b als de tamme. Jongh zynde, zyn se beste.

DE VOGHELEN.

Wy komen tot het heyr bekleedt met dichte veeren,
En ſien wat aen de Maeg is beter om verteeren,
En watter dient genut, en watter dient gemyt,
En hoe dat yeder dingh, heeft ſyn beſetten tyt.
Voor-eerſt laet ick het volck een nutten regel weten,
Dat als een Vogel broedt hy niet en dient gegeten:
Maeckt ſpyſe van den Haen eer hy met Hennen ſpeelt,
Maer laet hem in het kot wanneer hy jongen teelt.

'k En wil niet als in noodt, 'k en wil u nimmer raden
Tot vogels die met vleesch haer hollen krop versaden:
't Is beter voor den Maeg al wat van koren leeft,
En niet en is gemest maer in het wilde sweeft.
Maer vraegje watter mach de beste Vogel wezen?
Phisanten weerde vrient, die worden hoog geprezen:
Maer des al niet-te-min soo houdt een jong Patrys
Noch beter voor de maegh, en vry in hooger prys,
Men seydt hoewel een mensch door ongeregelt mallen
De plage van Sint Job ten deele was gevallen,
Dat hy genesen zouw alwaer hy diep gevat,
Indien hy maer Patrys en anders niet en at.
Wat dat de Pau belanght, die heeft te schoone veeren,
My dunckt dat aen het Dier geen wraet behoort te deren
Hy is te byster fel, te wonder onbeleeft,
Die aen een wreeden Kock soo schoone Vogel geeft.
Maer wat de Vogels raeckt die in het water leven,
En des al niet-te-min oock in de velde sweven;
Al maeckt dit gantsche rot een grof onmachtig bloet,
Het is noch evenwel gesonde lieden goet.
Ons Stadt ons eygen Stadt die kan het ons betuygen,
Dat hier meest al het volck weet voedtsel uyt te suygen,
Dat nut en dienstig is. Wel acht dan onsen Bout.
Die oock de Fransche Kust in grooter weerden houdt.
Wat voorts de Ganssen raeckt, en wat de wilde Swanen
Dat sal u myn gedicht in 't lange niet vermanen:
Al wat van dit beslag u noch te weten staet,
Dat geeft u *Beverwyck*, en dat in volle daet.

De *Voghels* geven, in vergelycking de

vier

ervoetige Dieren, weynigh voetsel; maer
n lichter te verteeren. Is seer goet voor
yden van Studie, en die weynig beweging
ebben.

Hanen-vleesch, wanneer het nog jong is,
rse de Hennen treden, is van een seer goet
p; wort ligt verteert; maeckt goet bloet en
erweckt weer appetyt. Ouder geworden
nde, worden zy droogh van vleesch.

De *Haen*, de boodschapper van den Dage-
et, aen de Godinne des nachts, daer van
gt *Ovidius* 1. *Fast.*

Soo werdt de springer van de Hin
Geoffert aen de nacht-Godin,
Vermidts hy uyt-roept metter daedt
Den aenvang van den daegeraedt;
En daer mee raeckt hy in der noodt,
En wordt oock voor den dagh ghedoodt.

De *Cappoenen* zyn nog beter van vleesch
ls de *Hanen*, hebbende door het lubben,
en aengenaeme malsheydt aengenomen, en
vort geächt het beste te zyn, dat op tafel
gebracht wort.

Hoenders. Dese zyn, in navolging van de
Cappoenen, van den selven aert, mals en aen-
genaem, en ligt te verteeren; goet voor de
siecke, of die uyt groote kranckheden op-

ſtaen, De Romeynen, om de *Hoenders* kor te maken, plegen ſe in Moſt te verdrincken volgens *Horatius*, 2 *Sat.* 4:

Krygt ghy miſſchien een ſpaden gaſt,
Op Wien ghy niet en had gepaſt;
Soo doot een Hin en ſteecks' in moſt,
Soo wort haer vleeſch nogh malſer koſt.

De *Hoenders* zyn beter die loopende ge voedt worden met Gerſt of Haver, dan di gemeſt zyn. *Martialis* 13 *Epigr.* 62. ſegt va de gemeſte:

't Hoen wert in 't duyſter vet, niet ſlechts van gerſten meel
Soo ſneeg is lecker-tant ten dienſte van de keel.

Patryſen of *Velt-hoenders.* Hier van ſeg *Martialis* 13 *Epigr.* 65:

Patrys en wert niet veel op onſen Dis gevonden;
Dat vleeſch is heeren ſpys, en koſt voor lecker-monden.

Het vleeſch der *Patryſen* is wat dor, ver teert ligt en geeft een heel goet voedſel Moeten jongh gegeten worden.

Calcoenen. Als die nog jongh zyn geven ſ goet voedſel gelyck de *Cappoenen*, maer zy wat harder van vleeſch.

Faſanten, zyn lieffelyck van ſmaeck, ſag om te verteeren en geven het beſte voedſel daerom ſeer goet om verlore krachten te her

ſtel

llen. *Martialis*, als sprekende van haer komst, segt, 13 *Epigr.* 72:

s Jason 't Gulden Vlies uyt Colchis had genomen,
oen ben ick met den Helt in Griecken-landt gekomen:
Te vooren was alleen myn Huys en Vaderlandt,
Daer hy tot syn gerief een Konings Dochter vant.

Duyven. Hier van zyn verscheyde soorten. e tamme zyn te vochtig; de wilde zyn beer; dog hebben byde storachtig vleesch, swaer n te verteeren; geven grof en swaermoedig oedtsel, en zyn niet goet veel gegeeten te orden. *Curtius*, volgens 't zeggen van *Alroandus*, heeft, door daegleycks te veel van uyven te eeten, zyn leven verkort. *Cafsa* is gestorven, om dat hy driemael daegs an gebrade duyven gegeten had; En *Z. Seby* segt, datse verhittende koortsen maken, hooft en d' oogen schadelyck zyn, en veel ebruyckt, laserye verweckt.

Ringh duyven, of *Kiers-duyven*, daer van chynt *Martialis* van een ander gevoelen te yn, als hy segt 13 *Epigr.* 67:

De Ring-duyf is een spys die kan de kracht vertragen
Vaer door een eerlyck man syn vrouwe moet behagen,
Ghy die het echte Bedt wilt schudden na den eysch,
En eet den Ring-duyf niet, sy maeckt onwiligh vleys,

De *Duyven* zyn op haer best, als se eerst

beginnen te vliegen. *Tortel-duyven*, daer heel men van ouds, volgens 't zeggen van *Juvenalis*, *Plautus* enz. veel van gehouden; Zy zy van natuer wel droogh, maer zyn de vetst en gesontste. Hier van heeft *Marialis* we gesegt, 13 *Epig*. 53:

Wanneer ick Wilt-braet eet, of vette Tortel duyven
Mach met een soeten vriendt aen Tafel sitten kluyven.
Daer wil ick geen latouw of slecken voor verkiesen,
'k En wil aen slappen kost myn honger niet verliesen.

Pauwen, zyn hart van vleesch. swaer om te verteeren, maken swaermoedigh bloedt en worden meest voor cieraet op groote maeltyden opgedist. *Horatius* segt:

Hebt ghy een jonge Pauw voor uwen dis gebraden,
En dat ick met een hoen u mage quam versaden,
Of vet kapoenen vleesch in plaetse brengen wou,
Ick weet dat myn gerecht u niet bevallen sou.
Maer opent doch een reys den gront van u begeren,
Is 't om syn groote steert en om syn gulde veren?
Of is 't om dat het beest soo dier u komt te staen?
Hoe dat het wesen mach, 't en is maer enckel waen.
Al zyn de pluymen schoon sy doen geen vogel smaken,
Het oog wert u verleyt door schyn en beusel-saken;
Het vruchtbaer hoender-kot verdient soo grooten prys
Als eenigh Pauwen vleesch of diergelycke spys.

Ley

Leyſters. Deſe geven goedt en vaſt voedt-
l en zyn wel te verteeren; plegen in gro-
r waerden gehouden, en eerſe gegeten, vet
emeſt te worden.

Meerle, worden van ſommige by de *Ley-
ers* vergeleken; dog verſchelen veel, ſyn lief-
lycker, malſer en geſonder van vleeſch.

Vincken, *Leuwercken* en ander kleyn gevo-
elte, zyn ligt te verteeren, geven een goedt
oedtſel. De *Moſſen* zyn harder en gylder,
n worden by de Arabiſe Medicyns, tot ſpy-
e verboden..

Hout-Snippen, met haer ingewant, worden
oor ſmaeckeleyck en geſont gehouden, maer
yn wat hart van vleeſch. *Poelſnippen* zyn
oo hart van vleeſch niet.

De *End-Vogels*, zyn heet en vochtig van
leeſch; ſwaer om te verteeren en geven
rof voedtſel, de achter bouten zyn 't zagſte;
ogh *Martialis* ſcheynt van een ander gevoe-
en te zyn, als hy ſegt, 13 *Epigr.* 52.

Is u een Ende toe-bereyt,
Soo eeter van met onderſcheyt:
De borſt en hals is alderbeſt,
Dus ſent de kock al watter reſt.

Ganſen. Deſe zyn ontrent van den ſelven
ert, als de *End-Vogels*. De Lever is geſont
en

en ligt te verteeren, waer van by *Mertialis* 13 *Epigr* 58.

Siet wat een Lever heeft de Gans:
Sy overtreft het Dier bykans:
Dies seyd' ick, als ick die besagh
Ey segh my waer dit schepsel lagh?

Anders.

Een Hoen, Een Gans, een End, die hebben goede Levers
Maer van een ander beest die zyn maer voor de wevers.

Swanen. Dese zyn hart van vleesch, nie ligt te verteeren; en worden daerom mee tot cieraet als tot spеyse aengerecht, gelyc van de Pauwen is gesegt.

DE VRUCHTEN DER DIEREN.

Ghy moet (ten sy gy wilt) noyt levend dier verslinden,
Daer is oock buyten dat wel voedsel uyt te vinden;
Daer is kaes, boter, melck, wey, eyers, honing-raet
Waer van oock menigmael een Prince wert versaet.
Het nut van dese kost is metter daet te wysen,
Maer dat het Koe-beest geest is boven al te prysen;
Wie hier aen twyffel slaet en sie maer Hollant aen,
Dat laet aen alle kant syn edel suyvel gaen.

Dat

Dat ſtort ſyn ryck gewas in alle verre landen,
Vermits het dienſtigh is voor alle grage tanden:
Dat ſtort aen alle kant, uyt ſynen vollen ſchoot,
Een dienſtig onderhout, een voedſel in der noot.
Pryſt Spaenjen, pryſt haer ooft, en wat 'er plag te groeyen
Ons Hollant pryſt te recht de vruchten van de koeyen;
Van daer komt nutte koſt, ten goede van den menſch
Van daer komt mont-vermaek en vollen herten-wenſch
Het ooft dat Spaenjen ſent en is maer eens te plucken,
En is maer voor een jaer voor eenmael uyt te drucken,
Maer dat het Koebeeſt ſchenckt is vry al rycker ſchat,
Want tweemael op een dagh ſoo geeft het edel nat.
Benyt dan Spaenjen niet, benyt geen verre landen,
Al waſter enckel gout of ander rycke panden.
Danckt God, ô Hollants volck, en hout u voor geruſt,
Hy regent enckel heyl op u vermaerde kuſt.

In 't kort hebbende aengeweſen 't nuttig voetſel van het vleeſch der Dieren, ſoo ſullen wy mede van het Suyvel, als *Melck*, *Boter*, *Kaes*, *Wey*, *Eyeren*, *Honig* en *Bloedt* aenwyſing doen.

't *Bloet* van alle gediertens is hart te verteeren, 't meeſt dat gebruyckt wort is verckens bloedt. *Galenus* ſegt: *Daer is geen ſpyſe als bloedt, dat qualycker verteert kan worden.*

Melck, daer van *Varro* ſegt: *Onder alle de vochtigheyt die tot ſpyſe gebruyckt wort, is de Melck de voornaemſte.* De *Koeye Melck* is de vetſte

etſte en voet het meeſte ; Inſonderheydt anneer ze in 't Landt gaſende ſyn.

et is de beſte melck wanneer de grage koeyen
e midden in de Mey de groene kruyden ſnoeyen;
Want als het dorre ſtroo de kudde 's winters voedt,
Dan is haer voedſaem ſogh in verre niet ſoo goet.

Boter, is aengenaem van ſmaeck, ligt te erteeren, geeft veel voetſel dat niet ligt berft. Veel gegeten voor die vochtigh van Maegh zyn, iſſe niet goet, doet walghen. Het is beter voor als na de maeltyt gegeten; waerom te onrecht in dit krepel versje wordt eſegt :

Boter voor, en Boter naer,
Doet ons leven hondert jaer.

Na de Maeltyt gegeten, belet ze het ſluyen der Maegh, waer door ligtelyck 't verteeren der ſpyſe belet wort.

Karnemelck, is ſchadelyk voor een koude Maegh. Voor een heete Maegh of heete natuere, iſſe heel aengenaem en geſont, inſonderheyt des Somers. *Bieſt* is een ongeſondt ten.

Kaes, geeft een dick en hart voetſel, is waer te verteeren, ſtopt den buyck en is raveeligh.

Wey,

Wey, heeft geen voetsel, is meer tot su
vering van 't Lichaem.

Eyeren, Hier van syn de voornaemste
Hoender Eyeren, die 't meest en beste t
voetsel syn. *Plinius* 29. 3. segt: *Daer is ge
spyse die in sieckte meer voedt, minder beswaer
en met een de kracht van spys en dranck heef
Horatius* segt: dat de langagtige Eyeren bet
van smaeck en sap syn als de ronde, 2 *Sat.*

Een Ey versch uyt het Hoender-nest,
En langh, en wit, is alderbest.

Honingh is warm en droog, en goet vo
oude luyden die kout van natuer zyn; is ni
goet voor de Lever, maer wel voor de Long
en Borst; Suyvert en doet de verrotting w
derstaen. De Geele is de beste.

D

DE VISSCHEN.

't Is tydt, vermaerde vriendt, te komen tot de Visschen,
Die eertyts menich Vorst schier noyt en konde missen,
Lucullus hold' een rots tot in de woeste Zee,
Om Visschen uyt het diep te locken aen de Ree.
Een Visch heeft meerder prys by wylen moeten gelden
Als Schapen uyt den stal, als Ossen uyt den velden:
Ja wat aen eenen visch wel eer is uyt-gheleydt,
Daer kan een groot banquet nu worden voor bereydt.

Maer wat van deſen aert geduerig plag te woelen
Of in een modder ſloot, of in vervuylden Poelen,
Bandt die van uwen Dis: maer van een klare beeck
Vanght daer een goede ſoo op 't eynde van de weeck.
De Viſſchen van de Zee die werden hooghſt gepreſen,
En ſoo die ſchubben heeft, daer kan geen beter weſen;
De viſch van deſen aert die houdt men wonder goet,
Doch meeſt die ſich onthoudt omtrent den hollen vlo
Is 't niet een ſeldſaem ding! een viſch gewoon te ruſten;
En die in ſtilte woont als in geſtage luſten,
Is grondigh, ſonder keeſt, en van een vreemden ſmaeck
En geen beſette mont en vinter oyt vermaeck:
Maer die met harden ſtorm geduerigh wort gedreven,
En door het woeſte diep gedwongen is te ſweven,
Die heeft een beter vleys: en wort 'er om geſocht,
En wort oock wel te recht om hooger prys gekocht.
Het is hier met den menſch oock even dus gelegen,
Hem dient geen ſtille ruſt maer eer een ſtaegh bewegen,
Hem dient geen ſtille zee, maer eer een holle vloet;
Want ſonder vorigh leedt en is geen vreugde ſoet.

De *Viſch* is van natuer kouder en vochtiger als het vleeſch, en komt ſoo niet met de gematigheyt van de natuer der menſchen over een, als de ſpyſe der Graenen, vier-voetige Dieren en Vogelen. Zy is van geen goede gvl, bederft ligtelyck, en zyn dan ſchadelyck. Verſch gegeten iſſe aengenaem, doch maer voor luyden die geen arbeyt doen, alſoo wei-

nig

ig voetsel geeft. Is oock schadelyck voor
e met sinckingen gequollen, of koude sieck-
n onder de leden hebben.

De *Zee-Visch* wort in 't gemeen geacht de
este te zyn.

Cabbeljauw en *Schelvis*, zyn kort van vis,
an goet en bequaem voetsel, en wel te ver-
eren.

Abberdaen of gesoute *Cabeljauw*. Dese is
rder en droger. De *Stockvis* geeft niet als
of voetsel en is swaer te verteeren.

Salm, dese soo wel in sout als soet water
nthoudende, worden by eenige onder de
ee-, by andere onder de Rivier-Visch ge-
elt. Dese Visch versch en krimpend zynde,
goet van smaeck, redelyck te verteeren,
eeft goet voetsel, en wort met recht onder
e gesonde visch gerekent.

Steur, zynde mede in de Zee en Rivieren,
vetter als de *Salm*, en heeft daer mede eeni-
gelyckenis.

Schollen, *Tongen*, *Platysen* en *Botten*, zyn
el te verteeren, geven redelyck voetsel;
aer eenige zyn slymachtig.

Haring, gesouten, is een gesonde spys, en
eeft veeltyts grote nuttigheyt.

Elft, dese is eenigsins den *Salm* gelyck;
aer zyn niet gesont, geven nogtans redelyck
oetsel.

Roch. Deſe Viſch veel gegeten, verwecl de Koorts. De Lever is het beſte.

Voren, wort voor de geſontſte viſch geach Is lieffelyck van ſmaeck, wel te verteeren en geeft goet dun voetſel.

Snoeck, jong en klyn zynde, is niet hart t verteeren. De groote oude zyn niet ſoo goe

Baers is malſch van viſch, ſonder eenig vettigheyt of taeyigheyt, is ligt te verteere en geeft goet voetſel.

Carpers, zyn ſagt en vochtig van viſch e doen eenige overtollige vochtigheyt in 't Lig haem vergaderen.

Barbeel, zyn weynigh geacht, is wel nie quaet van viſch, maer de kuyf is ſeer ſchade lyck; verweckt krimpingen in de buyck doet braken, verweckt Boors, enz. Wannee deſe viſch out is, wort ze voor het beſte ge houden. *Anthonius* ſegt:

Barbeel, die in u quaetſten tyt
Vry beter als te voren zyt,
Ghy hebt een gaef in u alleen,
Die geen dier oyt en was gemeen;
Dat is, dat u den ouden dagh
Maeckt beter als te voren plagh.

Lamprey of *Pricke*, worden by ſommig voor de edelſte viſch gehouden. Wel toe gemaeckt is hy van een goede en lecker

ſmaeck

ſmaeck, doch wort niet onder de geſonde viſch gerekent. Is ſchadelyck voor de Jicht en Senuw Sieckten.

Seelt, is niet goet van ſmaeck, nogh voetſel. Maeckt quade gyl en veroorſaeckt verſtoppingen.

Blieck, wort voor geen goede viſch gehouden, is veeltyts door zyn groote gal, bitter van ſmaeck.

Poſt en *Grundel* zyn ſmaecklyck en geſont, en ſoo wel voor ſiecken als geſonden aengenaem.

Ael en *Paelingh*, deſe geven geen goet voetſel, zyn dog ſmakelyck, maer ſeer ſchadelyck voor die een quaede Maegh hebben.

Oeſters, onder de viſch met harde ſchelpen, zyn door haer ſiltigh ſap, aengenaem, verwecken appetyt, maer voeden niet veel.

Moſſelen, zyn taey en ſlymachtig, en komen in geen vergelycking by de *Oeſters*, en niet goet, dan voor die een ſtercke Maegh hebben.

Crabbe, *Creeften*, en *Garnaet*, zyn hart te verteeren, maeken een grof gyl.

Alykruyken, zyn taey en hart te verteeren.

Deze ſoorten van viſch in harde ſchelpen worden weynig tot voetſel, maer meeſt tot leckerheyt genuttigt, waer van men kan ſeggen:

Oeſters, Garnaet, Alykruycken,
Is geen koſt voor holle buycken;
Want dat woont in harde ſchelpen
Plagh den honger niet te ſtelpen:
Kreeft, en Steur, of Boſſe-krabben,
Schoon ſy ons de mage ſchrabben,
Zyn alleen voor geyle luſten,
Die ons noyt en laten ruſten;
Ghy die na den regel leeft,
Eet dat beter voedtſel geeft.

DEN DRANCK.

Wy komen tot den Dranck, de koelte van het leven,
Die kan een dorſtig menſch als weder adem geven,
Die kan een dorre ziel vernieuwen hare kracht,
Schoon datſe leydt en ſucht en van den dorſt verſmacht.
ier leert hier Hollants volck, eer dat wy vorder komen,
at vocht tot uwen dranck is dienſtig aengenomen;
Niet alderhande nat en dient tot dranck bereyt,
Dus maeckt in dit geval een noodig onderſcheyt.

Het Water was voor-eerſt een dranck voor alle menſchen
En niemandt van het Volck en konde beter wenſchen:
Het Bier was onbekent dat heden wonder doet
En daer en werdt geen Druyf getreden met den voet
Men wiſt geen Honig-raet met water op te ſieden,
Om voor een ſoeten dranck de gaſten aen te bieden;
Neen, neen, een ſuyver nat geſproten uyt den gront,
Dat was gemeenen dranck en yder bleef geſont.
Doch na het eerſte volck van Godt is af geweken,
Soo woonter ſlim vergif oock in de reyne beken;
Hier vintmen ſelſaem vocht dat ſuer of bitter ſmaeckt
En elders killig nat dat dicke kroppen maeckt.
Ghy, wilje, na de kunſt, geſonde waters kieſen,
Waer van haer ſchoone veruw noyt maegt en ſal verlieſen
Noyt man ſyn jeugdig bloet, ſo komt geminde vrient,
En leert hier wat gekoockt of raeu gegeten dient.

Soo noodſakelyck als de ſpys, tot onderhouding van s' menſchen Lighaem is, alſoo den Dranck van geen minder nut. het doet de ſpys in de Maegh vermengen; belet oock de vettigheyt tot 't voetſel, in 't Lighaem niet ontſtoken wort, en verſlaet den dorſt.

De hoofdoorſaek van den Drank, komt voor onder benaming van Water, Wyn, en Bier.

't Water, is een algemene dranck, zoo voor Menſchen als beeſten. *P. Niger*, zyde tot de Romeynſche Soldaten, die om Wyn riepen *Hebt ghy de Rivier, en eyſcht gy noch Wyn?* I

V

orige tyden, volgens 't zegge van *J. Frontinus*, is niet anders als water gebruyckt.

In het *Water* is groot onderscheyt. *Plinius* egt: *Het beste water is, dat de Lucht aller geyckst is, klaer in 't oog, en dat nergens na ruyckt f smaeckt.* Daer is *Fontyn-water*, *Rivier-water*, *Regen-water*, *Put-water*, *Moeras-water en Sneeater.*

Fontyn-water, is het beste, segt *Plutarchus*, at van de Bergen komt, over zant en stenen loeyt, dat des Winters lauächtig en des Soers koel is. *Seneca Nat. Qu.* 20. segt: *De ateren die eenige smaeck hebben, als Minerael, luyn, Sulpher, Koper root enz. moeten niet voor emenen dranck, maer als Medicinael gebruyckt vorden.*

Rivier-water, is voor 't grootste gedeelten *Fontyn water.* Als men *Rivier-water* gebruyckt, nsonderheyt uyt havens of gragten, dan moet et eerst te sinken geset worden.

Regen-water. Dit wort van *Palladius*, *Averoes* enz. boven alle wateren gepresen. *Avienna* merckt aan, en gelyck *Hipocrates. Edip.* 5. geleert heeft, het beste des Somers te zyn, dat met donder neder valt. *Plinius* en *C. Rhodigen* 27 *Ant. Sect.* 2. zyn van gevoelen, dat het dan soo suyver niet is, en ligt bederft.

Put-water, is grof en zwaer, blyst lang in de buyck, en is de Ingewanden schadeleyck.

Stilstaende water, uyt Moerassen, gragt enz. is het slegtste; beswaert de Maegh; Ve stopt het Ingewant; bederft de Heumeuren en veroorsaeckt kwaedaerdige Koortsen. *H pocrates* segt: *Des Somers is 't heel, dick en ru kent; des Winters kout, beroert en bevrosen.* E *Pluarchus: Het is raeu, dick en veeltyds kwae aerdig en pestachtig.*

Snee-water en gesmolten *Ys*, wort voor see ongesont gehouden, zynde grof en dick, a zoo door 't bevriesen de fynste deelen dae uyt geperst worden. Door de grote kou ont stelt het de Maegh, en daer uyt ontstaen d gebreeken in de gevrichten, zenuën en he ingewant.

Dese *Wateren* kunnen bekwamer tot dranc gemaeckt worden, door het opsieden, wae door de rauwigheyt verbeterdt, en de aerdt achtigheyt komt te scheyden. *Plinius* segt *Het is een vont van* Nero, *het water te koken en dan met Snee te koelen; waer door men he vermaeck heeft van de koelte, sonder schade va de Snee. Juvenal. Sat.* 9:

Het water eerst gekoockt, en dan met snee verkoelt,
Hier uyt is dat de Vorst geen kleyne lust gevoelt:
Te weten, als syn maegh, verhit door dranck en spys,
Vereyscht tot haer behulp de koude van het ys.

D E

DE WYN.

Wyn, O machtig nat! O wyngaerts soete vruchten!
Ghy doet de bleeke sorg en alle droefheyd vluchten;
Ghy jaeght de vreese wech, en geeft een bloden man,
Dat hy oock voor een Prins vrymoedigh spreken kan:
Schynt hem vet te zyn, schoon dat hy byster schrael is,
Beelt hem ryckdom in al is hy maer een kalis;
Hy pocht op syn beleydt en niemant syns gelyck;
Een hooft vol soete Most dat is een Koninckryck.

In-

Indien een jonge vrou u krachten koomt te ſinaken,
Ghy ſult haer gulle jeught haer luſten gaende maken:
En alſſe boven maet haer met u vocht begiet,
Sy kent haer eygen man, haer echten hoeder niet
Ghy kondt door uwe hulp een dommen geeſt verlichte
Ghy kondt een traeg verſtant een veersjen leeren dichte
Ghy maeckt dat menig Vorſt ſyn hoogen ſtaet verge
En als het hem betaemt ſyn plichten niet en weet
Maer ghy noch evenwel, gelyck wy konnen mercken
En pleegh niet over-al op eenen voet te wercken:
Hier wordt een deftig man door u gelyck een ſchaep
En daer een hoogh gemoedt gelyck een rechten aep
En zooje noch een reys voor hem wit laten tappen,
Hy ſal in korter ſtont gelyck een Exter klappen:
En ſo ghy vorder gaet, een menſch die word een ſwy
Siet daer, ô ſoete jeught, de krachten van de wyn.

Het *Water*, ſoo wel als den *Wyn*, d
Dorſt verſlaende, ſoo is des niet tegenſtae
de, de *Wyn* verre boven het *Water* te ho
den. De *Wyn* is de natuer niet alleen aeng
naemer, maer veel bekwamer tot het verte
ren der ſpyſen.

De wyn verheught den geeſt, den wyn geeft jeughdig bloe
De wyn maeckt dat de ſorgh uyt ons verhuyſen moet,
De wyn onfronſt het hooft, de wyn verweckt de vreugh
En ſtort in alle dingh gelyck een nieuwe jeught.

In de *Wyn* is een groot onderſcheyt. D
een goede reuck hebben, verquicken het her
ve

meerderen de geesten; verheugen het gepoedt, en verstercken de krachten van het ghaem; Maer die geen reuck, of een eemde smaeck hebben, en de gesolferde, n alle schadeleyck.

De kracht van de *Wyn* is van *Horatius* wel schreven, 3 *Carm.* 21:

Wyn heeft wonder in, de wyn heeft vreemde krachten,
na eens yeders aert soo buyght hy haer gedachten,
Hier zitter een en lacht, daer zitter een en schreyt,
Hier zitter een en snorckt, daer zitter een en vleyt,
er zitter een en wrockt, en stelt hem om te kyven,
er maeckter een een veers, en wil dan wonder schryven,
Maer ginder is een quant die noyt en heeft gemint,
En is nu, door den wyn, een enckel Venus-kint.
n ander, eertydts stom, die wil nu deftigh spreken,
die tot Calis is, die pooght hem op te steken,
Een ander is een wolf, een ander is een schaep,
Een ander is een hont, een ander is een aep.
at dienter meer geseyt, de wyn kan wonder brouwen,
e kan in dat gewoel syn tochten weder-houwen?
Maer schoon hy menighmael oock kloecke sinnen breeckt,
Noch seyt men in 't gemeen dat hy de waerheyt spreeckt.

En by *Heynsius* in zyn Loffang van *Bacbus:*

Bacche sonder u licht Venus als gebonden,
pidoos vyer gaet uyt, syn pylen zyn geschonden:
Maer als ghy ons aensiet, soo zyn wy bly van sin,
Bequaem tot soeten praet, en vyerigh in de min.

Hier-

Hierom is 't dat men pleegt hier voortyts op d'autaren
Van Griecken wyt vermaert, met Venus u te paren;
Want sonder Bacchi nat, en Ceres, uwe vrucht,
Is 't met de min gedaen, tyt Venus op de vlucht:

Anders, uyt *Ovidius:*

De Wyn, de soete wyn is dienstigh om te minnen,
Maer neemt hem niet te veel tot ondienst van de sinnen.
Door wint soo leeft het vyer, en 't brant naer onsen lu
Maer is de wint te groot, soo wortet uytgebluft.

De nuttigheyt die in de *Wyn* gelegen is, a se matigleyck wort gebruyckt, is veeltyd door het misbruyck, tot nadeel en bederf.

Hoe siet men menighmael, hoe siet men lieve gasten,
Door weldaet hinder doen, door vrientschap overlasten,
Door heusheydt in gevaer, door gunste schier gedoot
Door blyschap in verdriet, door nooden in den noot.
Men laet een groote plas in diepe koppen schincken,
Men moeter op een Prins, of op een Koningh drincke
Voor al doch op het heyl van onsen vryen stant,
En siet, dit is het volck gelyck een dwingelant.
Daer is geen seggen aen, 't en baet geen tegenspreken,
Het is een stale wet, en daerom niet te breken,
De wyn moet uyttet glas, en wortet niet gedaen,
Het moet dan (soo het schynt) de landen qualyck gae
Noch isset niet genoegh, men laet de deuren sluyten,
Men houdt de gasten in, en niemant kander buyten,
Al is de Maegh gepaeyt, men hitse tot den dorst,
Men brenghter rauwe vis, of heet gekruyde worst,

laetſe van de mont in rechte maet te te laven,
lydt de wyn gewelt, de vrienden worden ſlaven;
Cy wat een ſelſaem dingh! waar toe gedwongen dranck?
Of laet de vrienden t' huys, of laatſe buyten dwanck.
woonen, ſoo het ſchynt, in vry gevochte landen,
leven evenwel in enge Tafelbanden;
Vie maar een eerlyck man eens ſpyſt aen ſynen dis,
Die meynt dat hy een Heer van ſyne vryheydt is.
er toe een vrient gepraemt met deſe groote backen?
niet de Maegh alleen, maer al de leden ſwacken.
Cy toeft hem aen het lyf, maer queſt hem aen den geeſt,
ly quam gelyck een menſch, hy gaet gelyck een beeſt.
erom het edel nat ſoo gulſigh uytgegoten?
erom u ſoete vreught met ſotte pyn beſloten?
Vat Godsdienſt kan het zyn te drincken ſonder dorſt?
y, ſoo ghy ſegen eyſcht, ſoo bid voor uwen Vorſt.
mydt doch uwen vrient van reden af te leyden,
at door beſcheyt te doen, ſoo wort men onbeſcheyden,
eſontheyt maeckt gewis de menſchen ongeſont,
Vanneerſe mette wyn komt vloeyen in de mont.

Het matig gebruyck van den Wyn, is heel tig tot de onderhouding der geſondheyt; er den overdaet ſeer nadelig.

yck onmatigh ſpel ontrent de jonge vrouwen,
menigh ongemack, en vreemde plagen brouwen;
oo baert ons oock de wyn, gedroncken ſonder maet,
erſwackingh in den kracht, en menigh ander quaet.

Door den overdaet in den *Wyn*, en wel in-

ſon-

ſonderheyt in de geeſt daer van, zynde *Bra*
dewyn, komt de dronckenſchap; en het l
haem wort in groot gevaer gebragt. *Hipocra*
ſegt daer van:

Wort yemant Stom na gulſich ſuypen,
En valt daer na in harde Stuypen,
Kryght hy geen Koorts dien eygen tyt,
Soo is hy ſtracx het leven quyt.

Cretias, by *Athenæus* 10. *Deipn.* 9.

Uyt gulle dronckenſchap daer ryſen booſe dingen,
Wie kan in dit gebreck ſyn loſſe tonge dwingen?
Want iffer yemant vol, of van de wyn gevat,
Die ſpreeckt dan ſotte klap, en ick en weet niet wat

Horatius zegt van de Dronckenſchap, 1 *Epi*

Wat leert ons dronckenſchap al vreemde kueren dryven
Sy melt dat niet en dient, ſy doet de vrienden kyven,
Sy maeckt dat menig menſch oock ſonder wapens vec
En doet 't k en weet niet wat, al iffet tegen recht,
Sy weet een bleycken angſt en droefheyt af te breken,
Sy kan een traghe tongh bevalligh leeren ſpreken,
Sy weckt de geeſten op, en gunt een ſchamel man,
Dat hy geweldigh ryck en vrolyck ſchynen kan.

En *Martialis* 6. *Epigr.* 78.

Fob hadde maer een oogh; en dat oock niet te goe
Vermidt, hy even-ſtaegh te groote droncken doet.
Syn Docter riep geſtaegh, wilt ghy niet ſober weſen
Geen ſap, geen machtigh gom, geen kunſt ſal u geneſe
Doch Fob bleef als hy was, ſyn Mont genoot den Wy
Maer 't was voor ſyn geſicht een dodelyck fenyn.

H E

HET BIER.

Wie kander van het Bier den rechten aert beſchryven,
En of het dienſtig is voor allerhande lyven?
Dewyl het wort gekoockt uyt alderhande graen,
En datter ſelſaem kruyt oock onder wort gedaen.
e waters even-ſelfs zyn niet van eener krachten,
et eene wort geput uyt ongeſonde grachten,
Het ander uyt een beeck, of uyt een driftig zant;
Het ander uyt een poel, of uyt een ſiltig lant.

Ick sal dan, Hollants volck, in weynig hier besluyten,
En op dit gantsch beslag een korten regel uyten;
Maeckt dat sich uwen dranck in dese palen hout,
Niet al te bysser jong, niet al te lydig oudt.

't *Bier*, is een dranck van groot nut, tc bevochtiging der spyse in 't Lichaem en he lesschen van den Dorst. Daer is groot onde schevt in het Bier, door de hoedanighede van het water, waer uyt het gebrouwen wor Het oude Bier is in veele natueren zeer scha delyck. Bier dat wel gekoockt, en klaer is niet te versch ofte out, is voor alle menschc 't best en bequaemste te drincken.

Schimpdicht van *Julianus* tegen 't *Bier*:

Wie zyt ghy, lieve vrient? sout ghy wel Bacchus wesen,
Van alle man bemint, van yeder een ghepresen?
Van Jupiter geteelt? neen die en zydje niet,
Gelyck men aen u verw en al u wesen siet.
Ghy zyt van quaden reuck, en uwe dampen stincken,
O! 't is een ander nat waer van de Goden drincken,
Dat heeft een frissche geur, en vry al beter smaeck,
My dunckt ick word een Godt als ick het vocht genaeck
Voorwaer ghy zyt geteelt daer noyt een druyf en groeyde
En daer noyt acker-man haer gulle rancken snoeyde,
Ghy kreeg u wesen niet uyt 's wyngaerts edel hout,
Maer uyt een brouwers kuyp, en vunstigh gersten-mou

DE TABACK.

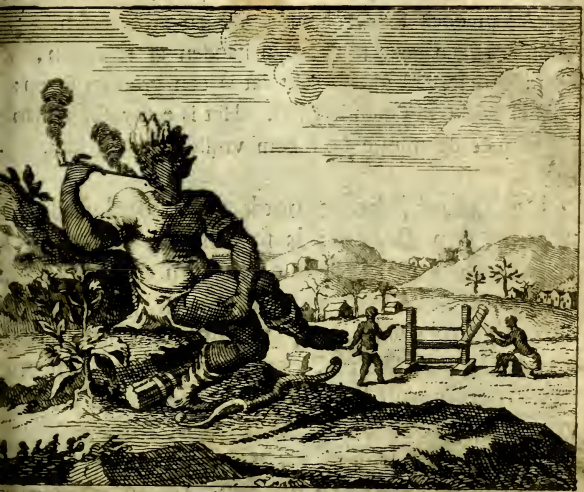

De Taback-blaſer Spreeckt.

Wat macher eenig volk ſpek, vlees, of hamme wenſchen,
Al dat maekt drabbig bloet, en onvermeuge menſchen,
Voor my ick weet een ſpys die ick al beter houw,
Die draegh ick in myn ſack, of in myn wyde mouw.
om let op myn bedryf, 't en ſyn geen ſlechte ſaken,
e kock dien ick gebruyck dat ſyn myn eygen kaken;

Myn keucken is een pyp, een doos myn ſchaperae,
Die draegh ick altyt met waer dat ick henen gae:
Een blat is myn gebraet. Van hier. O grage monden,
De ſchoorſteen is myn neus, is dat niet wel gevonden!
En roock dat is myn dranck; wat pas ick op den wyn,
Ick kan oock ſonder hem geruſt en vrolick ſyn.
'k En hoef aen geen ſervet myn handen af te vegen,
Een kleyntje wel ghebruyckt dat is een grooten ſegen:
Wel laeckt my dien het luſt. Het is een ruſtigh man
Die met de minſte koſt hem vrolick maken kan.

De *Taback*, komt oock voor onder de be naming van *Dranck*; is ſo nuttig als ſchadelyk Indien die van kinders of luyden die zwak va herſſenen, of van een heete en droge natue zyn, genuttigt wort, is die nadelig. Inte gendeel, die ſterck, kout, vochtig en me ſinkingen gequollen zyn, is die, alſe niet t veel gebruyckt wort, van groot nut.

Taback, daer van wort geſegt, een ſonder lingen eygenſchap te hebben, tegen 't Vergift *Monardes* ſchryft, dat de Indianen den honge en dorſt met de Taback verſlaen.

HET ZOUT.

Het Zout is wonder nut, het moetet al bewaren,
Wie kander sonder dat in verre Landen varen?
Al wat den menſche voedt, al wat men zuyvel hiet,
En deught of sonder zoudt, of sonder pekel niet.
Geen Kock en kan beſtaen, geen Meyt en weet te koken,
Soo haeſt als haer het zout of pekel heeft ontbroken;
En wie de Tafel deckt, en zout daer op vergeet,
Die toont dat hy syn ampt in geenen deel en weet.

Zout dient ontrent het vleys, het dient ontrent de visſen,
Dies kan men beter gout, als zout op aerden missen:
Maer hier en over-al soo dient de middel-maet,
Want als men die vergeet, soo wort het goede quaet.

Onder alles dat tot voedsel gebruyckt wort dat leven of geen leven heeft, isser niets, da na waerden meer kan verheven worden, al het *Zout*. By *Plinius*, 31. 7. vindt men, da van alle oude tyden is gelooft, dat wy sonde Zout niet konnen leven. In plaetse van Wie roock, plegense eertyds met Zout, Offer handen te doen.

't *Zout* suyvert de Maegh van alle slym maekt een goet verstand en een vet Lighaem en alle spysen aengenaem.

Wanneer yemand alle dagen, nog nuchte zynde, een wynig zout in de mond onder d Tongh legt, tot dat het gesmolten is, die za noyt met bedorven Tanden gequollen zyn.

D

DE BEWEGINGE EN RUSTE DES LIGHAEM.

Een die gesontheyt wenscht die moet hem staeg bewegen,
Dat is den rechten gront van soo gewenschte zegen;
Speelt jonckheydt met den tol, of met den harden bal,
Of jaegh een vluchtigh wilt in eenigh lustigh dal:
Of roeyt een schuytjen voort, of ryt op snellen paerden,
Of opent met de spae den boesem van de aerden
Ter eeren van den Hof, op hope van de vrucht,
Soo tydt het bleeck gespuys, de sieckten, op de vlucht:
Soo werdt het innigh vuur, de gronden van het leven,
Verwackert, fris gemaeckt, en uyt den slaep gedreven,
Soo wordt het lichaem sterck, en al de binne kracht
Indien het somtyts slaeuwt, in beter stant gebracht.
Wel, vrienden, repje dan: Want stil en ledigh wesen
En werdt noyt, door de kunst, de menschen aengepresen:
Het water als het rust, dat wordt in korten vuyl,
En van een klare beeck ontstaet een modder-kuyl.

Het is niet genoeg 't Lichaem alleen met Spys en Dranck te voeden, maer door een gestadige Beweginge en Rust het zelve in gesontheyt te behouden.

Het lichaem, lieve vrient, is niet alleen te spysen,
Ick wil u boven dat al naerder onderwysen;
Indien een water-put geduerigh stille staet,
Het vocht dat krycht een reuck, en wort ten lesten quaet,

Maer fooje wilt den born by wylen ledig maken,
Het nat fal klaerder zyn, en des te beter fmaken;
Dus gaet 'et met den menfch. Hem dient geen ftage rul
Ten is hem niet genoegh dat hy den honger bluft.
Geen lyf dient altyt ftil, het dient te zyn bewogen,
Maer dat oock met befcheyt; want iffet vol gefogen,
En met den koft belaft, foo dientet niet geroert,
En geenfins door gewelt met horten omgevoert.
Verwacht een beter tyt, of doetet voor den eten,
Wanneer het edel gyl ten leften is geferen,
De mage fonder fpys: gaet dan en roert het lyf,
Dat is voor alle man een nodig tyt-verdryf.
Oock is in dit geval, en diergelyke faken,
Ja meeft in alle dingh een onderfcheyt te maken;
Want een die ledig gaet, of die geduerigh waeckt,
En dienen niet gelyck in defen aengeraeckt.
Een wacker ambachts-man die mach de gantfche leden,
Oock dan wanneer hy fweet, in eenig fpel befteden:
Maer die niet veel en doet, of by de boecken fit,
En dient maer op de maet en niet te feer verhit,
De tyt dient oock bemerckt, want in de winter-vlagen
Soo dienter meerder kracht te dringen op de magen:
Maer als de fomer blaeckt met heete fonne-fchyn,
Soo moet het lyf-geroert maer kort en matich zyn.
Een woort noch tot befluyt. Al die geduerig fpelen,
Die moet de weelde felfs in korten tyt vervelen,
En die geduerig werckt befuert te grooten laft;
De menfch dient alle dingh met beurten toegepaft.

Door de Beweginge wert het Lichaem vas
ter

r, vermeerdert de natuerlyke warmte, en erden de geeſten bewogen. Daer en tegen anneer het met geen geſtadigen arbeydt be-ogen wert, ontſtaen daer uyt veelderhande ecktens. *Ovidius* 1. *de Ponto* 6. ſegt:

Wanneer het water ſtille ſtaet,
Wanneer de menſche leedigh gaet,
Wanneer het yſer ruſten moet,
Niet een van drie en blyfter goet.

Al te ſwaeren arbeyt is het Lichaem ſcha-elyck, waer van *Ovidius* 1. *de Ponto* 5. ſegt:

Met ruſten is de geeſt en oock het lyf gepaſt,
En beyde die vergaen door al te ſtagen laſt.

HET SLAPEN EN WAKEN.

De nacht daelt uyt de lucht, en noot ons om te ſlapen,
Ghy doet na ſyn bevel, hy iſſer toe geſchapen;
En ſchoon dat u de geeſt tot leſen is beluſt,
Ghy des al niet te min begeeſt u tot de ruſt.
och eer ghy dat beſtaet, ſoo buyght u ſwacke Leden,
n gaet tot uwen Godt, en offert hem gebeden;
Wat weter eenigh menſch, die heden ſlapen gaet,
Of hy ſal mogen ſien den naeſten dageraet?
hy neemt tot u gerief een ſlaep van ſeven uuren,
laer laet u bedde-ruſt voor al niet langer dueren:

Wie seven uuren slaept, die heeft syn volle maet,
Het zy de jonckheydt ryst, of datse neder gaet.
Het gantsche lichaem sluyt wanneer de sonne-paerden
Sich geven naer de zee, en wycken van der aerden:
En hy weckt op een nieu de sinnen uyt den droom,
Wanneer hy weder komt geresen uyt de stroom.
Verset u diep geheym, verdryst de swarе sorgen,
Maer laetse weder toe ontrent de vroegen morgen,
Maeckt u dan veerdigh op, dat is de beste tyt
Die van der aerden styght, en na den Hemel ryd.
Is u de snelle pen genegen om te schryven,
Of wilje dynen geest tot in den Hemel dryven,
Of hebje diep gepeys ten goede van den staet,
Daer is geen nutter tyt als in den dageraet.
Wanneer ghy nedersyght soo wilt u matigh decken,
En pooght noyt al te seer de Leden uyt te strecken:
En leght niet op den rugh als ghy den slaep verwacht,
Dat maekt u menighmael een ongeruste nacht.
Het stopt de geesten op, en baert onguere droomen,
Die, schoon het u verdriet, ghy niet en kondt betoomen
En laet geen venster op; en soo het wezen mach,
En slaept niet in de Maen, of midden op den dagh,
En wilt oock, alsje rust, den mont niet open setten,
Dat sal u in der nacht den schalen dorst beletten;
Want die in synen slaep de lippen niet en sluyt,
Die jaeghter onverhoets de beste dampen uyt,
Oock soo ghy zyt geneyght den acker van de vrouwen
En onder dit geheym u eygen huys te bouwen.
Dit is de nutste tydt, nu dient het landt bezaeyt;
Het lichaem is gerust, de geest die is verfraeyt,

C

ooftet raeuwe jeught; die echte vruchte telen,
en tot een deftigh werk, en geenſins om te ſpelen;
n doet het nimmermeer (het is een quaet gebruyck)
Of met een droncken hooft, of met een vollen buyk.

De *Slaep*, is niet anders, als 't Ruſten der
nen; en het *Waken*, de Oeffeninge van
ſelve. Het matig *Waken*, maeckt de geeſ-
n en de Sinnen vluch; en ve ſpryt de na-
erlycke warmte door het Lighaem. Daer
tegen het onmatig *Waken*, verſtrojen en
rteeren de geeſten, en verdrogen het Lig-
em.

e kort is onſe vreught en van hoe weynigh uuren!
wat men blydſchap hiet en kan niet lange dueren;
Te midden in het ſpel of in een blyde feeſt
Daer ſiet men menighmael een lichaem ſonder geeſt.
et kieſt tot u vermaeck het puyckje van de luſten,
n is als geenen tyt; de ſinnen willen ruſten:
Geſelſchap, ſoete wyn, geſangh en ſnaren-ſpel,
Een nacht-waeck ſonder meer verkeertet in gequel.
ſlaep, ghy zyt een zalf voor alle droeve ſaken,
ny kondt de ſinnen nieu en weder luſtigh maken:
Ghy, ſyght dan over ons wanneer het licht vergaet,
Maer des al niet-te min ſoo doet het in de maet:
e veel in ruſte zyn, en al te langh te waken,
at kan ons allebey onnut en deuſigh maken.
Geſellen met een woort, de maet gelt over al,
En waer men die vergeet daer baertet ongval.

Ovi-

Ovidius, *Epist. Her.* 4. segt:

Die altydt woelt, en niet en rust,
Wort veel in haesten uyt-gebluscht;
Maer somtydts schoven tusschen bey,
Is als een regen in de mey.

Door het veel *Waken*, ontstaen gevaerly ongemacken, waer op *Hipocrates* in 28ste *Kortbondige Spreucken* 7de *Boeck*, aenmerkt:

Als eenich Mensche heeft gewaeckt,
En dan in Dweepery geraeckt,
Of van de Struypen is gequelt,
Houdt dat hy na den grave snelt.

De *Slaep*, als een remedie voor de verm jing, doet het Lighaem veel goets; verqui en herstelt de geesten en krachten, en de tuerlycke warmte wort na binnen getrock *Oresles* segt:

De slaep, de soete slaep kan swacke sinnen sterken,
Kan in een droef gemoedt veel nutte dingen werken:
O ruste, nacht-vriendin, hoewel quaemt ghy te pa
Doen my het ydel breyn geheel onstuymig was.

Door de *Slaep* wort de sorgh weg genome gramschap gestilt, en 't gemoet gerust geste *Tibull. Eleg.* 4. segt:

De Slaep-Godt is gheweldigh soet,
Hy doet de krancke sinnen goet.

Van te veel *Slapen* of *Waken*, komt mee-
g ongemack.

veel in slaep te zyn, en al te lange waken,
kan ons allebey gereet tot sieckte maken.
Gesellen met een woort, de maet gelt over al,
n waer men die vergeet, daer baertet ongeval.

De vermoeytheyt door te langen arbeyt of
ken, veroorsaeckt menigmael Uytsinnig-
yt, waer van *Amphitrus* by *Seneca*, van *Her-
es* segt:

t wat een seltsaem werck, syn Oogh begint te sweven,
aensicht is gestreckt, en al syn Leden beven,
yn hooft styght op te borst, syn Lichaem na de gront,
n daer en ryst geen stem uyt syn beschuymden mont;
is gelyck een boom, die, met een byl geslagen,
t al syn tacken helt, en neder wert gedragen,
Gewis de man die sterft, soo vreemt is hy gestelt,
Maer neen, het is de slaep die hem ter aerden velt;
hoor syn adem gaen, ey laet hem neder-sygen,
sal syn eersten stant met rusten weder krygen.
Want als het deusich breyn door woelen is ontset,
Dan wort men door den slaep, genesen in het Bedt.

Een gierige Slaeper opgeweckt. *Horatius* 2.
t. 3.

Een

Een ſieckte van het brein die Doot-Slaep wort gehete
Die hadt een vyſen Grieck in ouden tydt beſeten,
Een man van vrecken aert, en tot het gelt gefint,
Soo dat hy geen vermaeck als daer alleen in vint,
Al watter yemandt doet met trecken, roeren, wryven,
Men konde lycke wel den ſluymer niet verdryven,
En ſchoon een harde ſtoot hem eens by wylen weckt,
Stracx lagh hy in het Bedt al weder uytgeſtreckt.
De meeſter, die het quaet doo kunſte ſou geneſen,
Die kende deſen Snaeck en al ſyn innich weſen,
En vont daer op een treck, die ſneegh en geeſtig was,
Waer door hy deſe quael, tot ſynen lof, genas.

D

vrienden die alreets den leſten ſnick verwachten,
ry meer op het erf als op den ſiecken dachten,
ie ſweefden om het Bedt, en ſagen ſappich toe,
elyck een gragen hont omtrent een ſiecke koe.
Doctor hiet een deel van deſe rappe gaſten
doen in dit geval al wat hy ſou belaſten:
aer ging de gelt-kiſt op, die naeſt den bedde ſtont,
aer in men machtigh Gout, en oude ſtucken vont,
liet de ſieege gaſt ſtracx op een Tafel gieten,
dat, gelyck een ſtroom, de gulde beken vlieten.
it maeckte groot geſchal. En op het hel geklanck
ernam men dat de Man uyt ſynen ſlaep ontſpranck,
meeſter ſtonter by, en riep met luyder kelen:
Waeckt op, lieve vrient, men wil u ſchatten ſtelen,
Kiſt is op-gedaen, u gelt is uytte Kas;
n ſiet ſtracx is de Man als hy te voren was.
Wat de gelt-ſucht doet ontrent verſtroyde ſinnen!
en de bloote klanck die kan de ſlaep verwinnen,
ie maeckt een wacker oog, en dryft den ſluymer uyt,
eel beter als de Kunſt, of als het beſte kruyt.

REGULEN DES LEVENS VOOR GEHUUWDE PERSOONEN.

Een die genegen is na rechten eyſch te ſchryven,
Hoe dat men langen tyt mach friſ en jeugdig blyve
Dien is ten eerſten nut dat vlytigh zy gelet,
Wat regel noodig is omtrent het echte bed.
Al die maer vunſtig zaet in haren acker zaeyen,
En kunnen anders niet als ſnoode vruchten maeyen:
En wie dat huyſen bout, en quade gronden leyt;
Heeft ſich maer enckel leet en moeyte toe-bereyt.
Ghy die eens Naſo laeſt om wel te leeren minnen,
Leeſt hier te deſer tydt hoe kinders zyn te winnen:
De kunſt heeft wonder in. Wie nutte dingen wee
Hem dienen even hier de ſinnen in beſteet.
Koom leert dan na den eyſch een jonge vrou beſlapen,
Om uyt het echte bed bequame vrucht te rapen,
Want die hier na de luſt, en buyten reden gaet,
Beklaecht ſyn dom gewoel, wanneer het is te laet.

't Vereenigen der gehuuwde Perſoonen.

Indiender yemant is genegen om te weten
Hoe dat de minne-plicht behoort te zyn gequeten,
Die let op dit geſchrift, en op de bedde-wet,
Die hier u door de kunſt voor oogen wert geſet.
In 't ſoetſte van de Mey wanneer de velden bloeyen,
De kruyden jeugdigh ſtaen, de jonge boomen groeyen,

Als ghy dan hebt gerust, u mage wel geteert,
En dat u geen verdriet of swaer gepeys en deert,
leden zyn verquickt, vermoeytheyt weck-genomen,
dat in hare plaets de geesten zyn gekomen;
Soo dat u jeughdigh bloet, als van den slaep verwackt,
Wort gaende door het lyf, en na de vrouwe treckt,
dat u soete duyf heeft wel-gestelde sinnen,
leden wel bequaem om zaet te mogen winnen,
So roept tot u behulp den Vader van den trou,
Begeeft u dan met ernst ontrent u jonge vrou,
doet dat u betaemt: en naer u reyne lusten,
o blyft noch op het bed een weynigh leggen rusten,
En sluymert noch een wyl; of soo u slaep ontbreekt,
Soo maeckt dat ghy alleen van soete dingen spreeckt,
en quellyck bet gepraet en dient geen jonge vrouwen,
past geen echte mans die haren acker bouwen,
Ghy dan jaeght bange sorgh en droefheyt op de vlucht;
Een acker eerst bezaeyt die wil een sachte lucht.

De Jaeren van onderscheyt, uyt Hesiodus.

erkiest bequamen tydt om wel te mogen paren,
en Man beginne 't werck ontrent syn dertigh jaren,
Een vryster mach het doen ontrent de seventhien,
En eer (om wel te gaen) en mach het niet geschien.

't Vereenigen van Man en Vrouw, uyt Lucretius *4. Boeck.*

Daer is vry wat aengelegen
Hoe men tot een vrouwe gaet,
Hoe men door bequame wegen
In haer brenght het edel Zaet.

Even als de Dieren paren
In het boſch of jeughdigh groen,
Soo plagh in voorleden jaren
Man en Vrouwe wel te doen:
En daer zynder die gewagen,
Dat een Wyf alſoo geraeckt,
Al vry raſſer plach te kragen,
Als een die het anders maeckt.

Anders, uyt 't zelve Boeck:

In 't bed te weligh zyn belet het vruchtbaer telen,
En daerom moet het wyf niet al te dertel ſpelen,
Want in een loſſe doel, daer na dat yemant ſchiet,
En treft men noyt het wit daer op de ſchutter ſiet.

Ariſtoteles ſegt, by de vereeniging wel g moedt te zyn:

Geen ongeſtuymigh hooft, geen omgeroerde ſinnen,
Zyn dienſtigh in het volck aen zaet te mogen winnen;
't Zy dat men menſchen plant, of dat men haver zaey
Het is de beſte tyd wanneer het niet en waeyt.]
Hier dient een ſtille ziel die niet en is bewogen,
Die uyt een vorigh leet geen ſpyt en heeft gezogen:
Hier dient een ſtille ziel die niet en is beſchroomt,
Die van geen droevigh lijck of ſiecke lieden koomt.
Hier dient een ſtille ziel bevrijt van alle tochten,
Die wraeck uyt enckel ſpijt op haren naeſten ſochten,
Hier dient, O ſoete jeught, hier dient een ſtille ziel,
Die noyt op vremt gepeys in dezen handel viel.

't

's menighmael geſien dat lieden van verſtande,
e kloeckſte van de ſtadt, de grootſte van den lande,
Voor Ouders zyn bekent van kinders ſonder naem,
Recht kluntens voor de ploegh, en anders niet bequaem,
oor reden wert geſeyt, dat als de wyſe mannen
n met een diepe ſorgh geduerigh ingeſpannen,
Het beſte leven ſap en al het fynſte bloet
Niet is gelyck het zou, of daer het wezen moet,
ſy dan ſchoon het werck ter rechter uuren plegen,
e ſinnen reyzen uyt, of blyven onderwegen,
De ziel is elders vaſt, het lyf is maer een romp;
Dus werter yet geteelt, het is geweldigh plomp.
ny daerom hebje luſt een aerdigh beelt te malen,
o laet in dit geval geen ſinnen elders dwalen:
En raeckt noyt echten wyf als met een vollen wenſch;
De menſch die menſchen teelt behoeft een gantſche menſch
e kracht van al het lyf moet hier te ſamen wercken,
e geeſt moet niet te min de buyte-leden ſtercken;
Noyt ſiet men datter menſch of eer of danck behaelt,
Die met den lyve werckt, en met de ſinnen dwaelt,
aer is op dit geval noch vry al meer te leſen,
aer een gebodt alleen kan u voor duyſent weſen:
Maekt ſoo te zyn geſtelt wanneer je kinders bout,
Gelyckje metter daet u kinders wenſchen ſoudt.

Petronius *zegt van de welluſt.*

Een die ſyn vleys misbruyckt door hitte van de jeught,
Die pleeght een vuyl bejag en heeft maer korte vreught;
'ant ſchoon hy luſt geniet oock by een ſchoone vrou,
'anneer het is geſchiet dan is het maer berou.

En weest in dit geval geen onvernuftig dier,
Maer houdt u luften in en bluft het schendig dier,
Het is van outs gemerckt, dat naer een vuyle daet
Men dickmael heeft gespeurt uyt liefde wrangen haet.

Raet genomen uyt Celsus *eerste Boeck:*

Wilt ghy gebruycken na den eysch
De krachten van u jeugdig vleys;
Soo houdt, O vrienden, dese wet
Die u de kunst voor oogen set:
Wanneer de groene lente-tyt
Met haer gebloemde wagen ryt,
Of dat de stuere Noorde-wint
Een groote meyr te samen bint,
Soo dat de jeught giyt op de vest,
Dan is een by-slaep alderbest.
Maer als een heete sonne-brant
Komt stralen op het dorre lant,
Of dat het jaer ter neder helt,
En ons met droeve sieckten quelt,
Of dat de wint het velt ontbloot,
En soeckt u dan geen bed-genoot.
Maer hoe het gae, of wie je zyt,
De somer is de quaetste tyt;
Maeckt dan u leden niet gemeen,
Maer leeft gerust, en slaept alleen.

REGULEN DES LEVENS,

Waer na een bevruchte Vrouw sig dient te gedragen.

Als nu de teere vrucht is binnen u ontfangen,
Soo komt, ô jonge vrou, en leert bequaeme gangen,
Leert regels tot het werk: want als 'er yemant draegt,
Soo dient 'er aen de kunst om nieuwen raet gevraeght.
Dus als het u gebeurt dat naer een diep verlangen,
Ghy voelt een teere vrucht in u te zyn ontfangen,
Soo neemt met alle vlyt u swacke leden waer,
En doet niet alle dingh gelyck als voor en naer.
Een vrou die swanger is die moet haer leeren myden
Van ongeregelt spel, van rotsen ende ryden,
Van al te swaren pack, van al te rassen ganck,
Van al te goeden reuck, van al te vuylen stanck,
Van alle mal geraes, van alle dertel springen,
Van door een vreemt gebaer de leden om te wringen,
Van over al het oogh te willen laten gaen,
Van anghst, van alle schrick, van onbedachte waen,
Een vrou die swanger is moet even dan gedencken,
Door praem van enge dracht haer niet te laten krencken;
Geen dingh soo onbequaem omtrent een teere vrucht,
Dan als een jonge vrou in naeuwe kleeren sucht.
Een vrou die swanger is moet haer gedurigh wachten,
Van nare dwepery, van alle droeve nachten,

Van door een gramme ſucht te werden omgevoert,
Ja van een groote vreught te werden omgeroert:
Want als het ſwanger wyf is beſigh met de tochten,
Soo kromt de ſwacke geeſt in veelderhande bochten:
En wat ontrent de vrucht ſyn kracht beſteden moet,
Vergeet ſich in de gal en aen het vinnigh bloet.
Ghy, maeckt u daerom ſterck om uyt te mogen jagen
Schrick, wrevel, gramme ſucht, en alle quade plagen:
Gewent u tot gedult, en wacht u van de ſpyt,
Schoon datje licht te peert, en wonder haeſtig zyt.
Wanneer het jeughdigh hout met vruchten is beladen,
Een vlytigh hovenier die vint terſtont geraden,
Met allerley behulp den boom en yeder tack
Te ſtyven tegen wint en ander ongemack;
Want als hy dat verſuymt, ſoo kan het licht gebeuren
Dat van den eerſten ſtorm de tacken ſullen ſcheuren:
Siet daer een jonge ſtam, en al het teer gewas
Geſlingert op het velt; gedompelt in het gras.

De tydt wanneer een Kindt voldragen wert.

Het is een oudt verſchil, en over langh gedreven,
Waerom men in het recht niet ſelden heeft gekeven,
Hoe langh een echte vrou haer kinders dragen kan,
Om niet verdacht te zyn van eenigh ander man.
Daer is een vaſte tydt die alle beeſten dragen,
Een hont en heeft niet meer als hondert twintigh dagen,
Thien maenden houdt het paert ſyn vullen in den bant
Twee jaren geeft het volck den grooten Oliphant:
De tydt van hare dracht die wort hun langh gegeven
Naer mate van het beeſt, of naer het plag te leven;

Is 't groot, of leeftet langh; soo hoeftet ruymer tyt
Als yet dat kleynder is, of haeft ter aerden glyt.
Och wat de menschen raeckt, men kent geen vaste stonden
Er aen een vruchtbaer wyf in desen is gebonden;
Soo dat haer goede naem niet eens in twyffel staet,
Schoon sy een langer tydt als negen maenden gaet,
Och wilder eenigh mensch dit naerder onderzoeken,
Dat hoeft men vroemde tael, of ver-gesochte boecken,
U pen, en diep vernuft; geleerde *Beverwyck*,
Is hier een vollen born en uyttermaten ryck.

Den Arbeydt.

Het wonderbaer geheym, den ingang van het leven,
Dient mede voortgebragt en na de kunst beschreven;
Want als sich quaed beleyd omtrent het baren vint,
Het schater twee gelyck, de Moeder en het kind.
Wel aen de vrucht is ryp, sy kan niet langer dueren
Dat verzegeld slot, bereyd de kinder lueren,
De Moeder voeld gewoel, haer Leden zyn ontsteld,
Het kind wil meerder lucht en soeckt een open veld.
Hier dient een handigh Wyf in dese kunst ervaren,
Die schickt voor-al het werck om wel te mogen baren,
Dit leert de jonge Vrou hoe sy haer voegen moet
Als sich de vrucht beweeght en tot de Reyze spoet.
Die weet het teer gewas al sachtjens af te leyden,
En kan het van de pees en van de Moeder scheyden:
Die weet het tanger lyf, het kiecken nieuwe vleysch
Te vatten daer het dient; te keeren na den eysch.

Ghy weeſt dan hier beſorcht om wel te mogen kiezen,
Indien ghy niet en wilt u goeden ſtant verliezen:
Het raeckt u, jonge Vrou, en u, ô deftig Man,
Dus roept hier niemant toe als die het ambacht kan.

De Vroe-Vrouw ſpreekt:

Na ick hier teyckens ſie en alle ding bemerck,
Soo gaen de ſaken wel en 't is behouden werck;
Om hier dan wel te gaen ſoo laet de Kraem-vrou waſſe
En wilt na rechten eyſch op hare dienſten paſſen:
Ook ſchenckt haer geenen dranck die ick haer heb berey
Maer laet de mate zyn gelycker is geſeyd.

Op de geboorte en ſterven, uyt Perſius *der Schimpdicht:*

Wanneer der eenig menſch op aerden wort geboren,
Hy buytelt onder uyt, en met den hoofde voren:
Maer als 'er yemand ſterft en ſyne dagen ſluyt,
Soo reyſt hy na het graf de voeten voren uyt.

't Eerſte Sog, de jonggeboore Kinderen va groote nut.

Maer ſiet het kind is hier, het kind dat is geſcheyden,
Van daer het was geplaetſt. Wilt voedſel gaen bereyde
De mond, de teere mond, die dient te zyn gevoet,
Maer niet gelyck men plach of als men heden doet;
Want ſchoon men menigmael ten hardſten heeft gedrev
Dat hier geen Moeder ſelfs het voedſel dient te geven,
En dat aen hare borſt geen kind en dient geleyd,
Vermits haer raeuwe melck niet recht en is bereyd:

Wi

ilft efter dit geheym wat naerder overleggen,
ıy ſultet anders doen, ghy ſultet anders ſeggen;
Natuere, Godes hand, die weetet watſe doet,
En hoe een ſwacke vrucht behoord te zyn gevoed.
et nieu en bieſtig zog is nut aen teere magen,
n daer het taeye ſlym met krachten uyt te jagen:
Syroop van Roſen ſelfs, of ander Medicyn,
En kan in dit geval niet goed of dienſtig zyn.
acrom ſoekt yemant baet in kruyt en vreemde drancken?
ebruyckt maer Moders borſt, ghy ſullet u bedancken:
Gaet ſiet eens Ambachts-mans, of boer, of herders kind,
Hoe dat het geen behulp, als aen de Moeder, vind.
e Moeder ſoocht haer vrucht, by-naeſt ter eyger ueren
at ſy met barens-nood haer vreugde moet beſueren;
En des al niet-te-min het kind dat is geſond,
Al ſoogt het enckel bieſt oock met een teeren mond.
wat natuere werckt dat heeft beſette reden,
aer komt geen bieſt om niet in uwe teere Leden:
Wel aen dan, jonge Vrou, die op u baeren gaet,
Waer toe hier vreemd behulp? gebruyckt hier eygen raet.

Niet minder is van de grootſte aengelegenheit, ıt de Kinderen haer eyge Moeder zuygen.

anneer de milde Godt u kinders heeft gegeven,
ı dat u beyder jeugt in haer begint te leven,
Siet daer een ſoete vreugt, een wettig tyd-verdryf,
Ten goede van de man en van het echte wyf.
ier is de juyſte ſtond dat alle moeders poogen
et nieu-gebooren kind met eygen borſt te ſoogen.

't Is onrecht dat het Wyf ontrent een teere vrucht
Niet recht en ſteld te werck de ware moeder-ſucht,
U Tepels zyn gemaeckt niet om u borſt te cieren,
Maer liever tot gebruyck van uwe teere Dieren:
Ey voed met uwe melck de vrucht van uwen buyck
Dat is ſyn eygen werck, ſyn recht en reyn gebruyck
Siet alle Dieren aen, die in de diepe kuylen,
Die in het woeſte boſch of in de rotzen ſchuylen.
Niet een van al den hoop ſoo vinnig of verwoed
Dat niet met eygen borſt ſyn kleyne jongen voed,
Siet hoe de bogert-man verſoeyt de ſnoode tacken,
Die haer gewaſſen fruyt ter aerden laten ſacken
Eer dattet is geſpeent: geen boom en iſſer goed,
Die niet het jong gewas ter voller rypte voed.
Het was u groote vreughd eens binnen u te dragen,
Iet ick en weet niet wat, dat noyt de menſche ſagen,
Nu dat het u beſiet en op ſyn moeder lacht,
Soo laet u moeder-ſucht vernieuwen hare kracht:
Wilt uwes eygen vleeſch en uwer vrucht erbarmen,
Nadien het aerdig Dier tot u begint te karmen,
Tot u ſyn handen reyckt, en klopt aen uwe borſt,
Om daer (gelyck het dient) te laven ſynen dorſt.
't Is vry een wyd verſchil als eygen moeders ſoogen,
En met een open borſt een gunſtigh herte toogen,
Als dat een vreemde Min het kind te voeden heeft,
En dickwils ongeſint geſtoorde borſten geeft.
Sy die een teere vrucht laet eygen borſten ſuygen,
Sal tot de ſoete plicht haer Leden willig buygen,
En ſchoon het doet haer wee, 's en acht de pyne niet
Maer voelt een ſtage vreugt als ſy haer maekzel ſiet,

A

maer de kleyne mond nu wat begind te quelen,
gapen na de Mem, en met de borſt te ſpelen,
Dat maekt een geeſtig ſog al waſſet eerſt beſwaert,
Gelyck de gulde Son een droeven Hemel klaert.
ruyckt dan jonge vrou, gebruyckt u reyne fleſſen,
aen de teere vrucht ſyn dorſt te mogen leſſen:
Een die haer kinders baert is moeder voor een deel,
Maer die haer kinders ſoogt is moeder in 't geheel.

Seltſaem geval van een vreemde ſuyging.

t yemand eenigh Lam een Geyten elder ſuygen,
krijgt een Geyten-aert; de wolle ſal 't getuygen:
Want ſchoon ſijn eerſte bont was uytermaten ſacht,
Het krijght door Geyte-melck een harde Geyte vacht.
n leeſt van ſeker kind in boſſchen opgetogen,
t uyt een vuyle ſeug ſijn voedzel had gezogen,
En als het grooter werdt en hooger was bejaerd,
Soo haddet in der daed een rechten ſeugen aerd.
n was niet uytten dreck, uyt modder niet te keeren,
t rolde in het ſlijck, oock met de beſte kleeren,
Het vond ſijn beſten dranck ontrent een vuyle plas,
En niet en achtet ſchoon, als datter leelijck was.
t is een Frans gebruyck een Geytjen uyt te kieſen,
nneer de voeſter-wijfs haer eerſte ſoch verlieſen,
En dan ſo komt het kind, ſo dickmael als het dorſt,
En voecht ſyn teere mond ontrent de Geyte borſt.
t wicht aldus gevoed heeft wonder vreemde grillen,
eſt, ick en weet niet wat, dat niet en is te ſtillen,
Het trippelt alle tyd, en ſtaeg een nieuwen ſpronck,
En heeft ſich over-al gelyck een Geyte jonck.

Les

Les aen de jonge Vrouwen.

Leert hier, ô jonge Vrou, wat onbekende vlecken
U kinders uyt de melck van vreemde borſte trecken;
Leert hier, ô jonge Vrou, gelyck de daedt betuygt,
Dat yemant beeſtig wordt wanneer hy beeſten ſuygt.
Hoe menig eerbaer wyf heeft dochters opgetogen,
Die buyten alle rucht en in het wilde vlogen!
Men wiſt niet hoe het quam, maer die het onderſoch
Vont dat haer voeſter-wyf niet veel en had gedocht.
Hoe meenigh aerdig kint, geſont en wel geboren,
Heeft door een ſnoode Min ſyn eygen aert verlooren!
Het is een goede leer, het is een oude vont,
De viſch aert na de zee, de plante na de gront.

HET OPVOEDEN DER KINDEREN.

Wel aen de tydt verloopt, het kint begint te waſſen
Dus moet je des te meer op uwe dienſten paſſen;
O Moeder, zyt getrooſt al weent u teere vrucht,
Ghy des al niet te min en ſet geen droeve ſucht,
Ghy kont tot ſynen trooſt verſcheyde dingen plegen,
Ghy kontet met de wiegh, of metter hant bewegen,
Ghy kont of door geklanck, of door een kinder-liet
Verjagen ſynen druck en ſtillen zyn verdriet.
De menſch bemint den ſangh ſo haeſt hy is geboren,
Een ſtem, een ſoete ſtem die kan hem licht bekoren,
Of als dat niet en helpt, ſo legt het aen de borſt,
Want 't heeft voor ſeker pyn, of anders heeten dorſt

een een weynigh ſoghs dat kan het al geneſen,
n dronck uyt uwe borſt die geeft een ander weſen,
Het lacht zyn moeder toe, en met het ſchaepje lacht,
Soo wort u ſwaer gemoedt in berer ſtant gebracht.
at breeder van den dranck. Wilt voor de laete jaren,
ilt voor een treurigh hert het ſap van druyven ſparen:
Het is een oude ſpreuck. Het kint met wyn gevoedt,
Dat kryght een grilligh breyn, of ongeſinnigh bloet,
e blydſchap van de jeught die komt haer van het ſpelen,
en jonckheyt dient verdriet geen kint en dient te quelen,
Het ſpel ontſluyt den menſch, en oeffent hem het lyf,
En dat is al het huys een eerlyck tyt-verdryf.
oor meysjens is de pop, den hiltick met de noten,
ôr knechtjens raeuwer werk, de ballen met de koten;
Ey laet de jonckheyt doen, benyt haer vreughde niet,
De ſchool die naerdert vaſt, en dat is haer verdriet.
is gaetet over-al, dus gaet het hier beneden,
racx naer een weynigh vreughts ſo wert ter druck geleden,
Waer ons een klaren dagh een vrolyck uyrtjen ſent,
Daer is van ſtonden aen een ſleure vlaegh ontrent.

Het matig ſchryen is de kinderen niet nadeelig.

e moeder dient de jeught niet alle tyt te vleyen,
et is de kinders goet indienſe matigh ſchryen:
Want (na de kunſte leert) als yemant tranen kryt,
Soo wort het vochtigh breyn ſyn quade dampen quyt.
e mage wort verwermt, en al de taeye fluymen,
ie worden even dan gedwongen om te ruymen,
De milte doet haer op al iſſe ſchoon verſtopt:
Chy, maeckt dan dat het kint geen tranen op en kropt.

De

De Kinderen jonck zynde, moeten in tuc gehouden werden.

Terwyl het rys is jong en ſwack,
En heeft niet eenen harden tack,
Terwyl het ſpruytjen buygen kan,
Soo moet een neerſtig bogert-man
Het boomken leyden metter hant,
Het boomken houden in den bant:
Ten eynde dattet ſonder bocht
Ter voller hooghte komen mocht.
Leyt, vrient, en leert u weerde kint
Soo haeſt ſyn eerſte jeugt begint;
Want kromt het dan, en recht ghy 't niet,
Soo is 't een eeuwigh huys-verdriet.

De Griekſche Poët Phocilides *ſegt:*

Als 't kint is jonck, ſyn leden teer,
Dan iſſet nut tot goede leer;
Ghy Vaders onderwyſt het dan,
Soo waſt het tot een eerlyck man.

Heſiodes *ſegt:*

Doet by een kleentje dickmael wat,
Soo wortet noch een groote ſchat.

De Ouders dienen agt te ſlaen op kinderen tot twee mael zeven jaeren gekomen zyn.

U Kint doet ſynen loop tot tweemael ſeven jaren,
En ſiet hier komt de geeſt ſun krachten openbaren:

W

Wel op nu, vader op, geleydt de friſſche jeught
Tot kunſt, en tot vernuſt, en tot de ware deught.
it is de rechte bloem van al het vorder leven,
hy kondt nu aen de ſlaet bequaeme ſteunſels geven:
Gaet oeffent haren geeſt en eygent haer verſtant,
Ten dienſte van de Kerck en van het vaderlant;
aer wilt u gantſch bedryf met reden overwegen,
n let waer toe het kint van eerſten is genegen,
Doorgront ſyn innigh hert, en waer het hene ſweeft,
En wat het voor een drift in ſynen boeſem heeft.
at deſen wel bevalt dat doet den geenen ſiehten,
een gront en iſſer nut tot alderhande vruchten,
Hier waſt het Koorn beſt, en ginder ſoeten wyn;
De Jeught dient aengeleydt na dat haer tochten zyn.
een dwangh en is bequaem ontrent de jonge ſinnen:
eeft ſoet in u beleydt al wat je wilt beginnen:
Hoe menigh geeſtig kindt is van de kunſt geruckt,
Vermidts het in de ſchool wert lydig onderdruckt.
n hoogh een edel hert en kan geen felle ſlagen,
n wil geen harde dwangh of ſtuere woorden dragen:
Wanneer een moedigh paert is geeſtich uyter aert,
Soo dient het vinnig ſpoor en ſweep te zyn geſpaert.

't VOEDSEL TOT 's MENSCHEN NOODTDRUFT.

Vy komen tot de koſt en watter dient gegeten,
Want dat moet yder menſch op vaſte gronden weten,
Oock op dit Keuken-tuych behoort te zyn gelet;
Wel leert dan van de kunſt een nutte Tafel-wet:

En

En wilt geen ſlappe beurs, geen ſwacke maech bevechte
Met dier-gekochte Spys, of veelderley Gerechten:
Het een en t' ander ſchaet; ghy ſet op uwen Dis
Dat niet te veel en koſt, en niet te ſelſaem is.
Men ſietet menichmael, al wat de Lieden achten
En is niet in de daet, maer ſlechts in waen-gedachten
Wat ons van buyten komt is dickmael niet ſoo goet
Als yet dat even hier geringe lieden voet.
Men wil Fayſanten-vleeſch en dieren koſt gebruycken,
En 't is een lecker aes voor alle luye buycken;
Ons Bout is al te ſlecht, een Gans en acht men niet,
Om dat men het geſtaegh op onſe Tafel ſiet:
Wat uyt een verre Kuſt in Hollandt wert geſonden,
Dat is gewenſte Koſt voor af-gerechte monden.
Men acht voor al de Worſt die ons Boloigne ſent,
Om dat hy ſelſaem is en niet te ſeer bekent.
Men ſiet hier dertel volck met grage tanden byten
In raeuwe Kaveat een vont der Moscovyten,
Daer viſch uyt onſe Zee, en vleeſch uyt onſe ſtal,
Is beter in de ſmaeck en verre boven al.
En wilt geen vreemde koſt uyt verre Landen halen,
Al wat ons noodigh is dat waſt in onſe palen:
Het is een rechte wraet, of dertel weelde-kint,
Die wat hem voedſel geeft in Hollandt niet en vint.

DE MATIGHEYD DER SPYSEN

Al is de Spyſe goet en even hier gewaſſen,
Noch moet een billik menſch hem geenſins overbraſſ

W

Want soomen al te veel zyn gulle lusten biet,
De maegh wert overlast, en doet haer plichten niet.
De kost die light gepackt, men kanse niet verdouwen;
Dies iffet alder-best zyn lust te wederhouwen;
De maet is over-al en in de spyse goet:
Dus leert op vasten gront hoe veel men eeten moet:
Wilt ghy geen hinder doen aen Lever, Maegh, en Longer,
En drinckt niet sonder dorst, en eet niet sonder honger,
En nut oock niet te veel, dat is voor u gesont;
'T is quaet den vollen eysch te geven aen den mont.
Doch als ghy zyt beswaert door al de groote lasten,
Gaet betert u gebreck en stelt u om te vasten,
Is u het lyf ontset of anders als het plach,
Maeckt dat het wederom te rechte komen mach.
Wilt oock geen vreemt beslagh en grage saucen maken,
Door honger sal u moes en rauwe boonen smaken;
Onthoudt dan dat de kunst en onsen raet belast,
Eet niet dan als het dient en als de mage bast.

Van te veel eeten segt Juvenalis *in zyn* 11. *de Schimpdicht:*

Sy streelen haren lust, en soecken aller wegen,
Waer toe dat evenstaegh haer buycken zyn genegen:
Het schynt dat zy alleen tot vreeten zyn gemaeckt,
En hoe yet dierder is, hoe dattet beter smaeckt.

Euripides *zegt van de Soberheyt:*

Hebje water, hebje broodt,
Klaecht dan van geen hongers-noodt.

Apollonius *zegt:*

Oock ſlechten dranck en ſachten bry,
Verſaet den menſch, en maeckt hem bly.

Vergeleycking van 't matig en overdadigh e
ten., uyt Horatius 2 *de Boeck:*

Koom leert hier uytter daedt en uyt de reden weten,
Wat voordeel datter is in ſchaers en matigh eeten;
Een menſch die ſober leeft die is geduerigh fris,
En door het gantſche lyf geſont gelyck een vis;
Maer veelderhande koſt in eenen buyck te mengen,
En kan niet anders doen als leet en hinder brengen:
Ey denckt hoewel het gingh doen ghy eene weynig ae
En ſonder groot beſlagh aen uwe tafel ſaet.
Maer nu ghy viſch en vleeſch u voor beſtaet te ſetten,
En eet als ſonder maet en buyten alle wetten,
En nut op eenen tydt geſoden en gebraet,
Soo doet het aen het lyf en aen de ſinnen quaet.
Wat ſoet was keert in gal, en byſter taye fluymen
Ontſtellen u de maegh, onwilligh om te ruymen:
Ey kyck hoe bleyck hy ſiet, hoe vol van ongeval,
Die raet-ſlaet over Dis wat koſt hy eeten ſal.
Die giſter heeft gebraſt, die is door al de Leden
Swaer, logh en onbequaem oock op den dagh van heden
En als het lichaem queelt en na der aerden helt,
De geeſt, ons beſte deel, is even ſoo geſtelt.

Cicero *in zyn eerſte Boeck ſegt:*

Door ſpys en haer genut, en dranck van goeden wyn,
Soo dient het lyf verquickt, en niet belaſt te zyn.

E

En volgens de vermaerde Leſſen van Epicurus:

Wanneer Matroos maer heeft een pyp Taback gedroncken,
Hy ſuyſebolt, en ſwiert, alwaer hy wel beſchoncken.
De Salamander leeft alleenlyck van de wint,
De Krekel in den dau ſyn voedtſel ſoeckt en vint.
Een weynigh ſpys en dranck kan ziel en lyf vermaken:
Elck heeft genoeg, die maer ſyn gierigh hert kan ſtaken.
Die meeſt begeert, heeft minſt: des wilje zyn geruſt,
Vermeerdert niet u goedt, maer mindert quade luſt.

Te veel Eeten is ſchadelyck.

Door ſpys te veel genut is meerder hoop bedorven;
Dan alſſer door gebreck oyt menſchen zyn geſtorven.

Slappe ſpys maeckt den menſch van korten duur, Hipocrates *6. Epid. 5. 20.*

Swacke koſt den menſch gegeven,
Maeckt hem veel een korter leven.

Wanneer en hoe meenigmael men daegs eeten moet.

Wilt ghy nu vorder gaen, en tot den handel komen
Hoe dickmael op den dagh de Spyſe dient genomen;
Weet dat oock dit beleydt na reden moet geſchien,
En 't is hier alderbeſt de lieden aen te ſien.
Wie rappe gaſten zyn, of met den lyve wercken,
Met die oock viermael daeghs haer jonge Leden ſtercken;
Een Ambachtsman verteert den koſt in ſyn bedryf,
En van geſtage ſpys ſoo waſt een jeughdigh lyf.

Maer een die niet en woelt, en heeft nu rype jaren,
Die mocht ſoo ruymen Koſt na deſen beter ſparen,
Hy eete ſomtyts laet, en dan eens weder vroegh,
Maer tweemael op een dagh dat is voor hem genoeg.

Wat beeter is, des middags of des avonds h
meeſt te eeten:

Het is een oude vraeg en over lang gedreven,
Daer menig edel geeſt heeft deftigh op geſchreven,
Te weten of de noen; dan of een avont-ſtont
Is beter om den eyſch te geven aen den mont:
Voor my ick vinde ſtof, en dat ter weder zyden;
Om met een ruymen toom op deſen baen te ryden:
Maer als ick op het ſtuck myn oordeel vellen moet,
Ick hou den nacht bequaemſt om wel te zyn gevoet:
Dan ſtaen de geeſten ſtil, dan ruſten al de leden,
Dan magh de binne-kracht ſich aen de maeg beſteden,
En dat vry langh genoegh; want (ſoo een yeder wee
Het is een lange wyl eer dat men weder eet.
Doch wilder eenig menſch hier in geleerder weſen,
Die moet een meerder werck en grooter boecken leſen,
Ick hebbe maer alleen den eerſten gront geleyt;
Ghy, ſiet wat onſe vrient op deſen handel ſeyt.

DEN DRANCK EN DERSELVE MAETE

Van eeten al genoeg: laet ons te drincken brengen,
Wilt nat met droge ſpys (maer na den regel) menge

De maegh bemint de maet, het is een edel vat,
Het mortel datje maeckt en dient niet al te nat.
Het mortel datje maeckt dat moet de mueren bouwen
Die 't lichaem en de ziel met krachten moeten houwen,
Die vrienden syn gevoeght door so een swacken bant;
Ghy, doet dan even hier u saken met verstant.
Wanneer men spyse nut dan isser best te drincken,
Soo kan het droogh en nat te samen neder-sincken,
Maer als ghy syt vermoeyt, of uytermaten heet:
Soo drinckt geen killig vocht terwyl het lichaem sweet,
En als ghy naer het mael tot slapen wort genegen,
Soo laet u tot den dranck niet op een nieu bewegen:
Ook maeckt u niet gewent te drincken in der nacht,
Want hierom wert de maegh als uyt de zô gebracht.
Maer wacht tot aller tydt de Leden vol te suypen,
Dat maeckt een grilligh breyn en baert ongeure stuypen:
Hy quest syn beste deel al wie onmatigh giet:
Gy daerom, Hollants volck, verdrenckt u ziele niet.

't Onmatig Drincken, Lucretius 3*de Boeck*:

Wanneer een grage mont te gulsigh heeft gedroncken,
En dat alsoo de mensch ten lesten is beschoncken,
Soo wort het lichaem swaer, de beenen wonder swack,
Oock ryster onverstant, en ander ongemack,
De mont is sonder slot, het oog begint te swieren,
Men schreeuwer over-hoop gelyck als wilde dieren,
En sooder yemant soeckt de gronden van het quaet,
Het komt ons van den wyn gedroncken sonder maet.

REGULEN DES LEVENS,

om lange van veel ongemacken bevreydt te zyn.

Het lichaem is gevoet het moet zyn afgang hebben,
Alwaer het is gevloeyt, daer moet het weder ebben,
En als dit in den menſch niet over-hant en gaet,
Soo iſſet aen den maegh en al de leden quaet.
Ghy, als dit qualyck wil, ſo wilt den af-gangh wetten,
Door pruymen, lang roſyn, of moes, of violetten,
Van beete, van latou, van ander heylſaem kruyt,
Dat maeckt de wegen glat, en jaeght het ſwadder uyt:
Wilt vorder t' uwer baet in alle vlyt beſorgen,
En kemmen daer het dient, en waſſen alle morgen,
Maeckt neus en oiren reyn, en ſpoelt voor al den mont,
Dat is voor eerſt de maegh en al het lyf geſont.
Noch iſſet wonder nut om dampen uyt te dryven,
De leden alle daegh met doecken af te wryven:
Al dit is wonder nut en even wonder net,
Dus ſiet dat ghy geſtaegh op deſen regel let.

REGULEN DES LEVENS,

voor die een ongeſtelt Lichaem hebben.

Wanneer de ſoete ſlaep van u begint te vluchten,
Dat voor een bly gepeys u quelt een angſtig duchten
Dat u geen koſt en ſmaeckt gelyckze voortyts plach,
En dat geen jonge vrou u meer bewegen magh:

Of

dat u blyde verw nu kryght een ander weſen,
dat een witter hair in u komt op-gereſen,
Of datje niet en looſt dat van u plach te gaen,
Gelyckje menigmael voor deſen hebt gedaen;
o ſteltet voor gewis dat uwe ſaken hellen,
t uwe krachten gaen, u Leden haer onſtellen,
Dat u bouvalligh lyf, en u geheelen ſtaet,
Niet meer en is geplaeſt in haer beſcheyden maet,
n hier in wel te gaen. ſoo dienter waergenomen
e dat u ſnelle val mach werden voor-gekomen;
Kom leert oock dit geheym van uwen *Beverwyck*,
En wenſch hem voor zyn loon het eeuwig Koninckryck.

REGULEN DES LEVENS,
voor die genen, die van eenige Siecktens gedreigt worden.

Wanneer u ſtant verſwackt, en dat de laetſte jaren
Ontrent u kranck geſtel haer krachten openbaren
Soo datter dit en gunt aen Maegh of Lever ſchort,
Of datter quellich vocht van boven neder-ſtort:
n laet u niet terſtont een dranck of pillen brengen,
n laet geen bitter ſap met vreemde kruyden mengen:
Maer oeffent u gedult, en houdt de Leden ſtil,
En let hoe dattet gaet, en waer het henen wil.
Gebruyckt maer weynigh ſpys; en tracht geruſt te weſen,
Dat kan oock menighmael een ſware quael geneſen,
Weet dat een kranck geſtel niet hardt en dient gedruckt,
En dat een krachtigh touw niet ſtyf en dient geruckt.

REGULEN DES LEVENS,

voor die genen, die uyt een Sieckte opſtaen.

Hoort noch een korte les u nut te zyn geweten:
Waert gy noch onlangs ſieck ſo wilt met oordeel ete
Maekt datj' het ſwacke ſterckt, en ſachtjens henen dr
Dat u noch van de quael in maeg of lever blyft.
Zyt ghy lang ſieck geweeſt, en metter tyt genefen,
Soo moet oock desgelycks u voedtſel langhſaem weſen,
Maer was u ſieckte kort, en waerje ras geſont,
Soo geeft in volle maet het voetſel aen den mont.
Ghy hebt nu weynig bloets en dat moet weder groeyen
Dus wilt u niet te ras met ſwara dingen moeyen:
Gebruyckt meeſt ſachte koſt, en ſap van gulle jeught
Op datje buyten ſorgh u ſaken redden meught.
't Is dienſtigh even ſelfs voor alle jonge vrouwen,
Haer jonſte tot den Man met kracht te wederhouwen,
Wanneer ſyn brooſe jeught, na ſieck te zyn geweeſt,
Vernieude krachten voelt en wederom gheneeſt,
Hier iſſet tegen recht u vrient zyn recht te geven,
Want wie hem dan gelieft die taſt hem aen het leven:
Hier is de ſoetheyt wreet, de wrange ſtuerheyt ſoet,
Hier is het geven quaet, hier is ontſeggen goet.
Noyt dienter eenig vuur van vuur te zyn genomen,
Wanneer de gulde vlam eerſt uyt begint te komen:
Geen boom van nieuws geplant en dient te zyn beſnoe
Tot dat het jeughdigh hout in volle tacken groeyt.

REGULEN DES LEVENS,

voor Oude Luyden.

Maer schoon op ons bedryf wert neerstig acht genomen,
Noch laet den ouden dagh niet over ons te komen;
Al staet de keerse stil en buyten alle wint,
Men siet dat eygen vier ten lesten haer verslint.
De doot woont binnen ons, en dese swacke leden
Die snellen naer het graf, en hellen naer beneden:
Al wort een out gebouw by wylen eens vermaeckt,
Noch sietmen evenwel dat synen val genaeckt.
Wel om dit kranck gestel te mogen onderhouden,
Soo moetmen na den eysch verscheyde dingen schouwen,
Verscheyde saken doen. Van beyde dient gewaeght,
Voor u die van den tydt en oude daghen klaeght
Voor eerst wilt u gemoedt van alle tochten keeren,
En laet u nimmermeer van lusten overheeren;
Al wat den geest beroert dat is geduerigh quaet,
Doch meest wanneer den mensch tot hooge jaren gaet.
Voort, hoet u van de spys die swaer is om verteeren,
En laet geen harde kost u teere leden deeren:
Siet oock dat ghy voortaen u niet en over-brast
Want voor een swacke maegh en dient noyt swaré last.
Van tafel naer het bedt. Vermyt u van de vrouwen,
En laet de frisse jeught den echten acker bouwen;
Het is een waren spreuck. Wie op syn leersen pist,
Dien isset meer als nut dat hy syn boelyen mist.
Of wel een schoone maeght by David was gelegen,
De Vorst en dede niet, dat jonge luyden plegen:

Sy gunt hem jeughdig bloet, doch bleef gelyckſe wa
So dat hy noyt een bloem van haren maegdom las,
De Vorſt verſtont het ſtuk, hy wiſt hoe deſe ſaken
De krachten hinder doen, en ſwacke leden maken:
De menſch is kout en droog ontrent den ouden dagh,
Soo dat hy heet en vocht niet meer ontbeeren mach.
Wel oeffent dan het lyf, maer door een ſacht bewegen,
En voet een langer ſlaep, dat is u beſten ſegen;
Neemt noch tot u behulp de geeſten van de wyn,
Maer die moet evenwel naer eyſch gedroncken zyn.
Betracht een open lyf, en dat met ſachte kruyden.
Een vocht dat krachtig ruyckt, en dient geen oude luyden
Die raet de kunſte noyt als in een hogen noot:
Want aen een kranck geſtel en dient geen harde ſtoot.

't Beſluyt deſes Boeck.

Het aengevange Werck, uyt enckel gunſt beſchreven,
Dat aen het Vaderlandt uyt liefde wert gegeven.
'tEn goede van het volck, dat kryght hier zyn beſluyt,
En komt van nieuws geçiert gelyck een jonge bruyt.
Het brengt u ſchatten met en allerley juweelen,
En wil, alwaer het koomt, de vrienden mededeelen;
Ghy, Leſer wieje zyt, ontfangt het edel pant,
En bietet over-al u trouwe rechter-hant.
Al zyn de regels veel, en wilt u niet ontſetten,
'tEn zyn niet al-te-mael gelyck als ſtreng wetten.
Al wie een kunſt beſchryft die geeft de volle maet;
Maer oordeel met beſcheydt dat brenghtſe tot de daet.

EYNDE.

DE
OVERGEBLEVEN
GEDICHTEN,

VAN DEN

HEERE

J. CATS.

J. CATS
OVERGEBLEVEN
GEDICHTEN,

OPDRAGT,

Aan de Edele, Groot-Mogende Heeren,

MYN HEEREN,

DE STAATEN
VAN
HOLLANDT
EN
WEST-VRIESLANDT.

ndiender iemant is genegen om te vragén,
Vaerom ick deſen boeck aen u heb opgedragen,
Die ſal haeſt zyn bericht, indien hy vorder leeſt,
Wat hier myn ooggemerck en reden is geweeſt.
:k heb een langen tyt in uwen Raet geſeten,
.n d'eer my daer geſchiet en wil ick niet vergeten,
Myn dienſt (hoewel gering) die heeft u vergenoeght
En my ſtaet oock te doen dat heuſche lieden voeght
)ies koom ick boven al u danck en eere geven,
)at my is toegeſtaen om ſtil te mogen leven:

Ick

Want schoon ick eertyts scheen aen Zeelant wonder v
Noch werd' ick, dies versocht, uw' aengenaeme g
Des heb ick langen tyt in uwen Raet gesseten
En d'eer my daer geschiet en wil ick niet vergeten
Nu siet op desen gront send' ick u dit geschenck
Een teycken, dat ick noch uw heusche aert geden
En, mits ick niet en wil ondanckbaer zyn bevond
Is dit myn eygen kint aen uwe Stadt gesonden;
Een kint van weke stof, geboren uyt de pen,
Daer ick geen vrouwen hulp of moeder toe en h
Het wil een danckbaer hert aen uwe Stadt betuyge
En koomt voor uwen Raet met ootmoet neder buyg
Bereyt met heusch gelaet te brengen aen den dag
Al wat 'et in de borst verholen hebben magh.
Al is 'et maer papier, gelyck ick moet bekennen,
Papier van desen aert, dat heeft geswinde pennen.
Het sweeft al menigmael tot in het verste lant,
Daer hem zyn Vader selfs voor desen noyt en var
En dan nog is 'er volck, dat poogh ons uyt te mak
Dat myn wanschapen kint tot eere sal geraken,
Ja dat 'et leven sal oock na een langen tyt,
Als ick sal asschе zyn en ghy begraven zyt.
Doch hoe dit wesen sal, dat wil ick laten blyven,
Ick poogh u maer dit werck eerbiedigh toe te schryv
Ontfangt het kleyn geschenck, het is een gunstigh p
Want ick noem uwe Stadt myn twede Vaderland

In Sorgh-vliedt, den
30. September 1655.

O

OPDRAGT,

Aen de Edele, Wyſe, Voorſienige, Groot-Achtbare

HEEREN.

BAILJU,

BURGERMEESTERS,

SCHEPENEN EN RAET,

DER STADT

MIDDELBURGH.

ndiender iemant is genegen om te vragen;
'aerom ick deſen boeck aen u liet overdragen;
Die ſal haeſt ſyn bericht, indien hy voorder leeſt;
Wat hier myn ooggemerck en reden is geweeſt.
k heb van overlang in uwen Raet geſeten,
n dat en wil ick noyt, jae ſal het niet vergeten;
De gunſt my daer getoont en d'eere my geſchiet;
En gaet tot heden toe uyt myn gedachten niet:
n, mits ick niet en wil ondanckbaer zyn bevonden,
dit myn eygen kint naer uwe Stadt geſonden,

Een kint van weeke ſtof, gebooren uyt de pen;
Daer ick geen vrouwen hulp of moeder toe en ken
Het wil een danckbaer hert aen uwe Stadt betuygen
En koomt voor uwen Raedt eerbiedigh nederbuygen
Bereyt met heus gelaet te brengen aen den dagh
Al wat 'er in de borſt verholen hebben magh.
Al is 'et maer papier, gelyck ick moet bekennen,
Een kint van deſen aert dat heeft geſwinde pennen,
Het ſweeft al menighmael tot in het verſte lant,
Daer hem de Vaders ſelfs zyn leven noyt en van
En ſiet, noch is 'er volck, dat ons ſoeckt wys te maken
Dat dit wanſchapen kint tot eere ſal geraken;
Jae dat het leven ſal oock na een langen tyt,
Als ick ſal aſſche zyn en ghy begraven zyt.
Doch hoe dit weſen ſal, dat wil ick laten blyven,
Ick ſoeck u maer dit werck eerbiedigh toeteſchryven
Ontfangt het kleyn geſchenck, het is een gunſtig pant
Want ick noem uwe Stadt myn tweede Vaderland

In Sorgh-vliedt
den 30. *September* 1655.

O P

OPDRAGT,

Aen de Edele, Wyse, Voorsienige, Groot-achtbare

HEEREN.

BAILJU,

BURGERMEESTERS,

SCHEEPENEN EN RAET,

DER STAD

ZIERICZEE.

ıdien hier iemant koomt en vraeg my na de gronden
ıer op ick desen boeck tot u heb afgesonden,
Die lese, dat 'er volght, en stracx sal hy verstaen,
Waerom dit kleyn geschenck tot u is afgegaen.
ben in uwe Stadt voor desen opgetogen,
even van der jeught, gelyck een rys geboogen,
Ook heb ick daer geleert hoe dat men versen maeckt
En hoe men in de kunst allenxken dieper raeckt.
r Stadt heeft doen een School en Meesters onderhouwen,
o voor uw eygen jeught als voor het vruchtbaer Schouwen,

Hier ben ick ingebracht, en 't is my welgeluckt;
Dat ick van uwen boom oock vruchten heb gepluckt
Doch, na dit kleyn begin, zyn my veel tuymeljaer
In voor- en tegenſpoet, in onruſt wedervaeren;
Maer Godt heeft my vergunt, dat ick nu ſtilder be
Soo dat ick nu voortaen den Hage niet en ken.
Den Hage niet en ſoeck, de weerelt kan verachten.
Nu beſigh boven al op myn vertreck te wachten,
En hoe ick uyt 'et vleys en uyt het aertſche dal
En hoe ick wel getrooſt van hier verhuyſen ſal;
En als ick van het ſtof myn affcheyt heb genomen.
Hoe dat ick ſonder ſchrick voor Godt ſal mogen kome
En, mits ick ſonden heb', en vry in groot getal,
Wie in dat hoogh gerecht myn voorſpraeck weſen ſ
Siet over dit bedryf en van myn voorigh leven
Heb ick (nae dat het viel) by wylen iet geſchreven
En dit (gelyck het nu te ſamen is gebracht)
Is u van overlang uyt gunſte toegedacht.
Nu, t'wyl ick niet en wil ondanckbaer zyn bevonde
Heb ick u dit papier eerbiedigh toegeſonden;
Al is 'er ſlechte ſtof, ick bid' veracht 'et niet,
Daer ſchuylt miſſchien meer in, als ghy ten eerſten ſie
Want als ick hier niet meer en ſal te vinden weſen
Dan ſal men noch uw lof en weldaet mogen leſen,
Ghy daerom neemt het aen, het is een gunſtigh pa
Ick noeme Zierickzee myn tweede Vaderlandt.

In Sorgh-vliedt den
30 *September* 1655.

O

OPDRAGT,

Aen de Eerentfeste, Wyse, Voorsienige, Welachtbare

BAILJU,

BURGERMEESTERS, SCHEEPENEN EN RADEN,

DER STADT

BROUWERSHAVEN.

Siet, Vaders van myn Vaderlant,
Ick send' u toe een gunstig pant,
In teycken, dat ick uwe ben,
En dat ick u voor myne ken:
Want of my Godt al menig jaer
Geleyt heeft hier en weder daer,
Uw Stadt was doch myn eerste gront
Daer ick op swacke beenen stont,
Daer ick myn eerste adem blies
En tot myn ellif jaeren wies.
De liefde tot het Vaderlant
Heeft Godt als in den menschen geplant

Soo dat het yders herte treckt;
En dit heeft my ook opgeweckt,
Om u te senden dit geschenck;
Een teycken, dat ick noch gedenck
Waer ick wel eer ter werelt quam
En eerst myn nodig voetsel nam.
Maer dat ick heden aen u stier
Is maer een gifte van papier,
Dat is een ding van kleyne prys;
Ick segge 't is een vast bewys,
Dat ick u toon en eer en gunst,
En dat door middel van de kunst;
Want ick breng u een gifte toe
Als ick myn beste vrienden doe:
Dies bid' ick en veracht het niet,
Dat u de kunst uyt gunste biedt,
Het sal noch leven in de tyt
Als ick en ghy begraven zyt.

In Sorg-vliedt den
30 *September* 1655.

N. B.

Deze voorenstaande Opdrachten zyn geplaast, yder allee maar voor dat Exemplaar, die den Dichter aan yder d gemelde Colegiën heeft gezonden, zynde op een blad pa pier gedrukt en met het gewone handteken des Heren Cat onderschreven.

AEN

AENSPRAKE VAN HOLLAND AAN CAREL DEN TWEDEN, CONING VAN GROOT BRITTANJE;

Als zyne Majesteit op den 25 May 1660. in 's Gravenhage geluckelyck was aengekomen.

Hoe vrolyck, machtigh Vorst zyn nu myn Batavieren!
Die even desen dach, gelyck als heylich vieren,
Vermits uw Majesteit zich in den Haegh vertoont
Die van den Hemel selfs nu staet te zyn gekroont.
Ach! hoe kan 't na den eysch by yemant zyn beschreven
Wat in uw Brittenlandt door moetwil is bedreven?
Het was een grouwsaem werk, een deerlyk ongeval.
Dat al wat reden heeft, noch langh verfoeyen sal.
Een hooft van Godt gesalft met onrecht afgemeten!
Wie kan het nimmermeer, wie sal het oyt vergeten?

Noch heeft u ſoeten aert op wraecke noyt gedach
Vraeght ymant waerom niet? het Ryck dat was ve
kracht;
Daer had een Tuymel-geeſt het gantſche Land beſete
En eenigh onwys volck haer plichten doen vergeten
Maer Godt heeft inder haeſt, het gantſche ſtuck verſ
Wat van den Hemel komt, hoe kan het zyn bele
Godt kan een ſtout gewelt en looſe vonden breken;
Hy buyght de grootſte maght gelyck als waterbeecke
Alwaer het duyſter was, daer ſtort hy heylſaem lich
En. brenght onſtuymich volck tot haer beſcheyd
plicht.
Die Godt tot Vorſt verkieſt en doet als Koningh kro
nen,
En magh (dus ſpreeckje ſelfs) geen drift tot wre
heyd toonen;
Wie wraecke plegen mach en doet 'et echter niet
Die vint (tot zynen trooſt) in vreughde noyt verdr
Laet ons, in Godes naem, ons maght te ſaemen voege
Dat ſal ons beſte volck ten vollen vergenoegen;
Schoon dickmael eygen bloet een Prins ten goede dier
Noch achtmen boven al een naegeſeten vrient.
Ey meet in u gepeys, hoe nae u Britſche Stranden
Haer ſtrecken over Zee tot onſe Nederlanden;
De taele die 'er vloeyt uyt u beſpraeckte mont
Is Hollands even ſelfs, of heeft den eygen gront
De Godsdienſt, die men pleeght in al u Koninckrycke
Die maghmen wel te recht met d' onſe vergelycken
Dits recht een Hemels werck, een onverbroocken ba
Die vaſt te ſamen vought het een en 't ander Lan
Soo nu de rechte voet by ons wert aengenomen,
Geen liſt of buyte macht, en is voor ons te ſchroomen

Wa

Want als u machtich Ryck met Hollandt is gepaert.
Soo wort de gantſche Zee en ooek het Landt bewaert.
O Godt, die ons verleent ſoo onverwachten zegen,
n die alſt u bevalt oock Roſſen kont bewegen,
U komt ten vollen toe lof, eer en ſtagen danck)
Kroont Karel, en zyn Staet, veel hondert jaren lanck.

AEN DEN

HEERE

CORNELIS BOE

FISCAEL EN PROCUREUR-GENERAE
OVER HOLLAND, ZEELAND
EN VRIESLAND.

Op het uyt-geven van ſyne Pſalmen.

Wat pooghter eenigh menſch, uyt alderhande bo
ken,
Met onvermoeyde vlyt, geduurigh op te ſoecken,
Soo dat hem dienen moght, hier in het Aerdſche d
Als dat hem naderhand geluckigh maken ſal?
Wat pooghter eenigh menſch, om yet te mogen ſchi
ven,
Dat nu moght achtbaer zyn, en ſoo geduyrich blyve
Om aen te mogen doen de vleugels van de Faen
En waer de Zonne rent, doen melden zynen naem
Hoort, hoort, myn waerde ziel, ick wil u hed
wyſen,
Wat nu in deſen tyd en naermaels is te pryſen.
Ick bid u, waerſte pand, hoort doch myn go
den raed,
Die kan u dienſtigh zyn, hoe vreemt de Weere
gaet.

Si

hier een deftigh ſtuck, en waert te zyn gepreſen,
waert te zyn geſocht, en ſtaegh te zyn geleſen.
iet hier een heyligh werk, daer van de ziele gloeyt,
)at niet uyt Helicon, maer van den Hemel vloeyt.
lt gy uyt 't ydel ſtof tot in den Hemel ſtygen?
y kund uyt dit geheym geſwinde vleugels krygen.
Vilt ghy God-kondig zyn, en dat op vaſten grond?
Hier is en d'oude wet, en oock het nieuw verbond.
lt ghy uw laegh gemoed verheffen door gebeden?
s hier al watje ſoeckt, en dat in volle leden.
Vilt ghy door hooger Geeſt uw Saligmaker ſien?
Wie dit met aendacht leeſt, dien ſal het wel gedien.
lt ghy tot uwen God uyt quade wegen keeren?
y ſult in deſe School de rechte gangen leeren.
Wilt ghy zyn van het Volck, dat Dood noch Hel
en vreeſt?

Hier is een ſtil vertreck, een luſt-hoff voor den geeſt.
ilt ghy met vaſten trooſt in uwen geeſt bemercken,
)e God is over-al een Hoeder zyner Kercken?
Hoe God geduyrigh ſorgt voor zyn geminde Bruyt?
Dit druckt ons Davids harp in volle leden uyt.
ilt ghy een af-beelt ſien van dit rampſaligh leven,
1 hoe het als een roock wort haeſtigh weg-gedre-
ven?

Leert hier, dat alle vleeſch op loſſe gronden ſtaet,
En hoe 'et wort beſtiert door Godes eygen raed,
Vilt ghy recht zyn bewuſt, hoe geeſt en lichaem vechten,
1 hoe een ſlaeuwe ziel is weder op-te-rechten?
Oock hoe in deſen ſtryd de Geeſt verwinner blyft?
Let, wat den groote Vorſt van deſen handel ſchryft.

Wilt

Wilt ghy den aert verſtaen van Godes uyt-verkooren
En wie zich houden magh van nieuws te zyn geboor
Hier leert men hoe de menſch wort klaer en onbevlec
En hoe een dooden romp wort krachtigh op-gewe
Wilt ghy de rechte tael van Godt den Trooſter kenn
En tot ſyn eygen ſtyl ten vollen u gewennen?
Leert hier, hoe David ſinght en tot den Heere ſpree
En hoe dat ſyn gebed tot in den Hemel breeckt.
Wilt ghy volkomen blyck aan alle menſchen toonen
Dat God de Quade ſtraft, de Goede ſal beloonen?
Dat God ſal Rechter zyn oock van de grootſte M
Hier is dat u bericht van alles geven kan.
Wilt ghy tot uw behulp een vaſten trooſt bekomen,
En dat een reyn gemoed geen onheyl heeft te ſchrom
En dat het met de Faem en met de leugens ſpot?
Door-leeſt dit heyligh boeck, ſoo vraegj' et uwen G
Wilt ghy geduldigh zyn, oock tegen harde ſlagen?
Hier leert men ongelyck en bitter lyden dragen.
Hier leert men ſtille zyn, hier leert men recht ged
Al lyd men tegen recht en buyten alle ſchuld.
Wilt ghy met vaſt beſcheyd aan yder-een bewyſen
Dat even uyt het ſtoff het lichaem ſal verryſen?
En dat men, na de dood, ſal leven ſonder tyd?
Hier kunje zyn voldaen, ſoo ghy een Chriſten zy
Wilt ghy een vaſt bericht en wetenſchap bekomen,
Hoe dat oock Heydenſch-volck by God is aen-
nomen?
Hier is de rechte plaets, daer ghy het leeren ſult,
Al ſagh hy, die het ſchreef, den ſegen niet vervu
Wort ghy van ſtillen haet of ſwarte nyt beſprongen,
Of door het grilligh Volck gegeeſſelt mette tongen,

Of is uw huys beſwaert met druck of ongeval?
Hier iſt, daer uw gemoed verlichtingh vinden ſal.
enſt ghy, dat geen verderf uw geeſt oyt magh vernielen?
ier is gewenſte ſalf en balſem voor de zielen.
Zyt ghy geneyght aen God te geven waren danck?
Soo laet uw ſtemmen gaen naer Davids reyn geſanck.
't korte wat verdriet, wat onverwachte dingen,
at onheyl, wat gevaer uw ziel oyt magh beſpringen,
Wat hinder, wat verlies, wat druck of ongeval,
't Is hier in een vervat, wat u verlichten ſal.
een ſoo verboſten ſtaet kan yemand overkomen,
f hier wort ſoeten trooſt by yder uyt-genomen.
Of 't Al te gronde gingh, ja lucht en Hemel viel.
Hier is een vaſten burch oock voor een ſwacke ziel.
David, Godes Vriend! voor u en uw gedichten,
loet ja de Duyvel ſelfs en alle Nickers ſwichten.
Want al dat Hels-geſpuys was voor uw Sangh vervaert.
Doen ghy noch maer een kint of herders jongen waert.
u klinckt het over-al, en door verſcheyde tongen,
Vat ghy oyt hebt geſpeelt of in den geeſt geſongen,
Iſt vreemt, dat Davids harp ſoo hoog gepreſen wert?
Hy is een man geweeſt naer Godes eygen hert.
Is Geeſt al wat hy ſinght, en daer in is verholen
Vat ymant leeren kan oock in de beſte Scholen.
Ja, hier in is vervat al wat de weereld geeft.
Ja, meer als eenigh menſch en al de weereld heeft.
Iaer fiet, dit heylig werck en was ons niet gegeven,
Iet was in vreemde tael den Joden voor-geſchreven.
Dan 't is, na langen tyd gebracht in onſe ſpraeck
Maer 't ſcheen by menig menſch by-naeſt als ſonder ſmaeck.

Doch ſiet, hier komt een Man ſich heden openbaren
Die ſpeelt op Davids harp als op vernieuwde ſnaren,
En dat maeckt aen het oor een wonder ſoet geklanck
En 't is oock voor de ziel een aen-genamen ſangh.
Maar, oud Man, als ick ben, wat ſal ick vorder ſeggen
Ick wil, en 't is oock beſt myn penne nederleggen.
Een fyne Diamant is ſchoon door eygen glans,
En wyn van rechte deughd en hoeft geen groene kran

Op Sorgvliet den 16 Juny
Anno 1659.
in het 82ſte Jaar ſyns Ouderdoms.

OP HET BOECK
VAN DEN
WEERDEN ENDE EERWAERDEN
R. WILLEM TEELINGH,
GENAEMT:
NOOTWENDIG VERTOOG, *enz.*

Jadien het Spaens gewelt door veelderhande weghen,
n nieuwen aan begint, zyn ouden aert te pleghen,
oo ist, dat oock het volck hier al de sinnen spant,
n soeckt al wat het kan, ten dienste van het Lant:
e breyn of oordeel heeft is befich om te dencken,
e dat in eenich deel de vyant is te krencken,
loe dat men dit en gint sal brengen aan den dach,
Vaar door men in der noot de landen styven mach.
r is een wacker gheest, die wil de Vorsten leeren,
e dat men stof en Son kan op den vyand keeren;
loe dat men in der haest en op een nieuwe voet,
en leger in het velt ten stryde schicken moet.
n elders komt 'er een, die wil de jeucht ghewennen
schans en haer gevolgh te trekken met der pennen;
Die wyst oft met de kool oft met een puntich kryt,
loe dat een swacke Stadt met aerde wort bevryt,
er zynder wederom die al de sinnen scherpen,
n poorten op te doen, en mueren om te werpen,

Om

Om door een krachtich vyer te jaghen in de locht;
Een vinnich buyten-werck daar niemant aan en moch
Men vinter in den Haech, die kleyne ſtucken gieten;
En des al niet te-min een grooten koghel ſchieten;
Men vinter die een roer, ſoo ſmeden op te maet
Dat daar uit menich loot, met eens te laden gaet.
Noch iſſer ander volck, dar leert de ſtroomen diepen
En brengt een volle zee, daar noit de beecken liepen;
Noch iſſer ander volck, dat perſt den hollen vloet,
Soo datſe van het Landt haar elders keeren moet
Noch iſſer ander volck, dat leert de ſchepen varen,
Om met een raſſcher loop te ryden op de baren;
Dan weder ander volck. dat wyſt een nieuwen vor
Om ſchepen met der haeſt te ſeylen in den gront.
Wat dienter noch geſeyt? daar zyn verſcheyde grepen
Om menſchen uytter tydt en in het graf te ſlepen,
Om al wat hier het oogh voor ſchoone dinghen groe
Te ſtorten overhoop, te treden onder voet.
Doch wat men heeft beſtaan, of watter is begonnen,
Noch heeft de Spaanſche macht ons ſteden afgewonne
En oft ſchoon yder een zyn beſte vonden biet,
Noch iſſet voor het Landt het rechte ſteunſel niet.
Uw gheeſt, ô weerde Man, door Godes Gheeſt g
dreven,
Die heeft ons boven al een beter vont beſchreven,
En vaſte gront geleyt, waar door het Vaderlandt
Kan vinden in der noot gewiſſen onderſtandt.
Dus heeft 'er yemant luſt, het Vaderlandt te ſtercken
Die leer uyt deſen Boeck het rechte bollewercken.
Men vinde wat men wil, gheen beter oorlochsman
Als die met zynen God eerſt vrede maken kan.

A E

AEN DEN

HEERE

D.D. CORNELIS UDEMANS;

OP ZYN BOECK,

DE

VERKEERDE WERELT.

De Werelt, lieve Vrient, die is door u beſchreven,
En wat 'er over-al by Menſchen werdt bedreven,
Soo wat in ouden tyt hier voormaels is gedaen,
Als hoe tot heden toe dus werelts ſaken gaen.
Nu wilje, dat ick hier yet by ſal laten drucken,
Maer dit ter deſer tyt en kan niet wel gelucken,
Want dat ick uwen wil op heden niet en doe,
Daer heb ick, naer my dunckt, verſcheyde reden toe.
Myn pen is af-gement, wat kan ick doch bedryven?
Myn inckt is uyt-gedroogt, hoe kan ick langer ſchryven?
En ziet dit mager lyf is mat en hyſter dor,
En oock myn Zang-godin is uyttermaten ſchor.
Voudt ghy my wederom tot in de werelt leyden?
Daer ick gewilligh ben daer uit te mogen ſcheyden.
Wat my eens wel beviel, daer ſcheyd' ick heden af;
Myn geeſt ſweeft even-ſtaeg omtrent een open graf.

Vaert wel dan, Udemans met al de Zeeuſche Muſen,
Ick make pack en zack ganſch beſich met verhuyſen:
Ick ben des levens ſat, ick ben des Werelts moe.
O Godt! ontfangt myn ziel, als ick de reiſe doe

Gedicteert en geteeckent
uyt myn Bedde

Sorg-vliedt den 17. *Mey* 1660.

UE. geheel toe-genegen
J. CATS.

GEDICHT
TER EEREN
Den Eer-weerden, Hoogh-geleerden ende Wyt-beroemden
). PHILIPS VAN LANSBERGE,
Op deſſelffs Boeck van 't gebruyck des aſtronomiſche ende Geometriſche QUADRANTS.

Veruuftich menſchen breyn, by Godes hand geſchapen
iet om, gelyck een ſwyn, hier eeckels op te raapen,
Maar hooger van bedryf, en beter dingen weert,
Verheff dyn elen Geeſt, wat hangdy naer der eert?
et onbeſuyſde vee gaet met den hals gebogen,
aet wroeten in het ſlick. Ghy hooger op-getogen,
Siet voor u reghel-recht, ſiet voor uw oogen ſtaen
Des daeghs de gulde Son, des nachts de ſilvre Maen.
let forghelycke gout, en wens van alle volcken
chuylt verre van het licht in onder-aerdſche kolcken,
Met ſchrick en ſlick bedeckt, verſegelt in de nacht
Waer onder menich menſch van ramp en damp verſmacht.
)e Son in tegendeel, en al de groot Lichten,
)oen haren vaſten loop, recht boven ons geſichten;
Daer wert des menſchen geeſt van Gode toegevergt,
Dewyl hy 't een ontdeckt en 't ander ons verberght.

Ghy siet van alle kant, ghy siet den Hemel open',
Dat is uw rechte wit daer zy dy toe geropen;
Want soo ghy door de kunst dit wonder kont verst
Ghy sult met grooter lust tot uwen Schepper gaen
Wel aen dan, edel Dier, van hooger Geest gedreven
Gebruyckt dit hant-getuych in desen boeck beschreve
En als ghy metter daet de vruchten hebt gesmaeck
Geeft prys, soo 't u betaemt aen die het heeft gemae
LANSBERGE, diep verstant, *Hipparche* deser eeuwe
O licht van onse kust, en *Thales* van de *Zeeuwen*,
Die met een hogen geest tot aen de Sterren ryst
En Godt hier in syn woort, en in den Hemel wys
Die door dit eygen tuych kont op het nauwste wet
Hoe dat, en Son en Maen, en 't Aertryck is te mete
Soo dat door uw vernuft een yder lichaem staet
Beschreven na de kunst, juyst op syn eygen mae
LANSBERGE, weerde vrient, die met een soet verma
Ons vander aerden leyt, en doet den Hemel raken,
Men prys' off laeck u werck, men spreck off swygest
Men acht' u kloecke vont gelyck de Fame wil.
Ghy dient, hoe dattet gae, van my te syn gepreser
Want nae ghy dyne kunst en gunst my hebt bewes
Soo voel ick metter daet, dat ick des Heeren wer
Met gants een ander oogh, als eerst-mael overmer
Want t' elcken als de slaep van my is wech ghevlo
Heff ick myn ooghen op, en werde dan bewoghen
Aldus te roupen uyt: ô glans, ô hellen schyn,
Hoe groot, ô groot gebouw. moet uwen Schep
syn!

AEN DEN

WEET-GIERIGEN LESER

OP DE BEDENKINGE

Van den Weerden, Eerweerden ende Wyt-vermaerden

D. D. PHILIPS LANSBERGE,

Op den Dagelyckſchen ende Jaerlyckſchen loop van den Aerdt-kloot; mitsgaders op de ware af-beeldinghe des ſienlycken Hemels.

Al wie daer is geneyght tot wonderbaere ſaken,
Die van der Aerden gaen en tot den Hemel naken,
Die leſe deſen Boeck, die leſe met verſtant
Wat hier een weerdigh Man ſchenckt aen het Vaderlandt;
Siet! dat ſchier overal voor deſen was verholen,
En daer in heden noch de kloekſte ſinnen dolen,
Dat wort u nu ter tyt als in een open velt,
Dat wort u nu ter tyt als voor het oogh geſtelt:
Het wonder groot beſlagh, daer in de gulde ſtralen
Van Maen en van de Son, daer in de Sterren dwalen,

Het ongemeten vlack, daer vaſte lichten ſtaen;
Dat wort in deſen Boeck de menſchen opgedaen.
Wy ſien het, lieve Vrient, ghy wilt ons gaen begheven
Wy ſien u metten gheeſt gedurigh hooghèr ſweven,
Wy ſien dat u voortaen geen Aerde meer en ſmaeckt
Maer dat uw' ſnelle pen tot aen den Hemel raeckt:
Wat ſal ick t' uwer eer, wat kan ick vorder ſchryven?
Ick ſegghe maer een woort, en laet de reſte blyven;
Twee Hemels en haer loop ſtelt ghy ten vollen toon
De Derde, weerde Man, die ſy voor uwen loon.

SIMEONS LOF-SANGH-LIET.

Op de wyse:

Luſt van myn herte, vreught myner ſinnen.

Nu Heer myn Schepper, licht van myn leven,
ot wien myn ziele ſtaegh wert op-gedreven,
Op wiens heyligh Bont
yn hoop en heyl voor eeuwigh ſtaet gegront:

et vry u dienaer nu gaen in vreden,
er u woort, en naer ick heb gebeden
d' Wyl my nu ter tyt
et ſoet geſicht myns Heylants heeft verblyt.

licht vol luyſters, vol helle ſtralen,
t van den Hemel komt op aerden dalen!
Licht voor yder menſch,
aer aen uw volck een vollen herten wenſch!

AEN-SPRAECKE
AEN DEN
OVERLEDEN HEER
Mr. JOHAN DE BRUNE
VOOR DESEN RAET-PENSIONARIS VAN DE ED. MOGENDE HEEREN STATEN VAN ZEELANDT.

Ghy hadt, Eerweerde Vriend, nu menich Boëck geschreven,
En voor het Vaderlandt ten vollen uytgegeven
Noch hadje boven dat oock menig schoon *Bancket*
De vreemde toegeschickt, de vrienden voor-geset;
Ghy kont des niet-te-min, noch niet in ruste wesen;
Daer quam een nieuw *Bancket* al weder op-geresen;
Maer, naer des Werelts loop, de doodt de bleeck doodt
Komt menichmaal te gast, al wordse niet genoot.
Ghy wout een nieuw *Bancket* op uwe tafel setten;
Maer, siet, het nydig spoock dat quam 'et u beletten;
Met dat het u genaeckt u Inckt bevroos terstont,
U lyf syght in het Graf, het stof op uwen mont:
De ziel, uw beste deel, is hooger op-geresen,
Om staeg by onsen Godt in rust te mogen wesen:
By ons besit uw' lof, de Vleugels van de Faem;
Het beste, naer de doot, dat is een goede Naam.

AEN

AEN

De Doorluchtige, Wytberoemde en Konſtryke Princeſſe

ELISABETH,

Oudſte Dogter des Konings van Bohemen, enz.

Dit boeck heeft Roomſche tael voor deſen leeren ſpreken
Door Geeſten, die in konſt geen rappe geeſten weken,
En NIMPHE, ganſch het werck dat was u toegewyt,
Vermitds ghy door de Faem ſoo hoog verheven ſyt.
En nu dit eygen ſtuck van nieuws komt opghereſen,
Soo moet uw weerde naem hier weder ſyn geleſen,
En mits dat oock uw beelt hier nevens is gevoeght,
Soo wert in volle daet de werelt vergenoeght.

1655.

BYSCHRIFT VAN DEN HEERE JACOB CATS

OP ZYNE EYGENE AFBEELDINGE.

Hem vertoonende Oud 57 Jaren, geschilder
door M. Miereveld, en in plaat gebragt
door W. Delff.

Als ick dit beelt aensie en van myn eerste jaren:
Soo leer ick, dat de tyt verloopt gelyck de baren:
De jeught is maer een blom; de menschе nietig gras:
'k En was niet dat ick ben, 'k en ben niet dat ick was.

1635.

OP HET

GESPRECK

VAN DEN

Hoogh-geleerden, en Wel-achtbaren Heere

OHAN VAN BEVERWYCK,

Roerende de nootſaeckelyckheid van de Ontleedinghe des Menſchen Lichaem.

Doorſoekers van den Menſch, en al ſyn diepſte leden,
Van hart, en hooft, en breyn; de woonplaets van de reden,
Van aders, been en mergh, en watter is ontrent,
Komt, ſiet wat u voor nieus de kunſt hier weder ſent.
omt, ſiet wat u voor nieus in onſe laetſte jaren,
en geeſt van onſen tydt komt geeſtigh openbaren;
Komt ſiet, indien u geeſt nae hooge ſaecken dorſt,
Wat geeſt u geeſtig maeckt, oock uyt u eygen borſt.
'ermaerde BEVERWYCK, de krachten uwer pennen
)ie leeren aen het volck haer eygen weſen kennen,
Haer eygen wonders ſien, die leeren ons gemoet
Te klimmen uit het ſtof tot aen het hoogſte goet:
)ie leeren met den geeſt tot in den Hemel ryſen,
n, om der menſchen wil, den grooten Schepper pryſen;

Hoe

Hoe diep is dit geheym! hoe boven maten groot!
Wy vinden even selfs het leven in den doot.
Wy konnen onsen gront, en groote dingen mercken,
Wy vinden hoogh beleyt, en duysent wonder wercke
Wy vinden Godes handt, en dat in vollen eys,
Wy vinden synen Geest te midden in het vleys.
Wel! is dit aerden vat soo weert te zyn gepresen,
Wat moet ons beste deel? wat moet de ziele wesen?
Wat maeckscl moet het zyn dat al wat lichaem hiet
Gelyck een machtigh Vorst in volle macht gebiet?
Jae, maer hy die het Al te saemen heeft gebonden,
Soo datter niet een mensch en weet de rechte gronde
Wat is die, myn gemoet, een wonderbaaren geest:
O weert te zyn gesocht. ô weert te zyn gevreest,
O weert te zyn gedient, ô Vader van de lichten;
Komt daelt in ons gemoet, en woont in ons gewrichte
Gebruyckt dit gantsch gestel, gelyck een eygen sael
Wie u te rechte kent, die weet 'et al te mael.

EEN

LIEF-HEBBER VAN DE ONTLEDINGE,

Om syne genegentheyt tot deselve te betoonen, plagh dickmaels te seggben, als hier volght:

Als ick eens menschen lyf mach grondigh onderſoecken,
Dan raep ick meerder luſt als uyt geleerde boecken:
Ick vinder ſoet vermaeck, ick vinder harten-wenſch;
Ick vind' een Staet, een Ryck, een werelt in den menſch.
Dus als myn nietig vleeſch ſal neder ſyn gelegen,
En dat myn aderſlagh haer niet en ſal bewegen,
Soo ſchenck ick deſen romp, en dat uyt enckel gunſt,
Ten goeden van het Volck, ter eeren van de kunſt.
Aen God geef ick myn ziel, dat is myn hooghſte wenſchen;
Maer wat 'er overblyft dat gun ick aen de menſchen:
't Is nutter dat het vleeſch noch yemand voordeel doet,
Als dat het ſlechts alleen de naeckte pieren voedt.

OP HET

GESPRECK

VAN DE

HEELKONST

Heel-meesters, kunstigh volck, die met gefon
Kruyden,
Zyt als een soeten daeu ontrent gewonde Luyden,
Die noyt set buyten hoop een afgebroke been,
Maer voeght, na rechten eysch, de stucken overe
Noch iffet niet genoegh. Ghy doet al grooter saken
En kont, wanneer het dient oock nieuwe leden mak
Want sooder eenigh Mensch syn eerste neus verlies
Ghy maeckt hem ander werck gelyck hy dat verki
U kunst rees hoger op, en kreegh een ander wesen
Na dat ons BEVERWYCK haer krachten had gepres
Ghy sweeft tot in de lucht met syn geleerde pen,
Soo dat ick heden self u vriendt geworden ben.
Een ander pluckt het kruyt, of leest de frissche roose
Om dat het lustigh groent of datse geestig blooseu:
Maer ghy tast dieper in en met een snegen geest,
Genaeckt tot aen het mergh, en aen haer diepste ke
Al watter neder komt uyt verr' gelegen palen,
Al wat ons China sent uyt haer begaefde dalen,
Al wat den Indiaen voor heete vruchten leest,
Dat is dat hier het volck door uwe Kunst geneest.

Het slym en boos vergif van Slangen, Padden, Draken,
Dat kan ons dienstigh zyn, ghy kont 'et heylsaem maken.
Ghy menght het na den eysch en op de rechte maet,
Soo dat 'et niet en quetst, maer alle menschen baet.
Ghy treckt een machtigh sap oock uyt de minste dieren,
Ghy lockt een rycke salf oock uyt de minste Pieren:
U Kunst gelt over-al. Wat op der aerden wast,
Dat wordt door u beleydt den Menschе toe-gepast.
Ick groet u geestigh volck, ick wensch u rycken segen,
Ick wensch u grooten danck, en oock een gouden regen;
Ghy toont, wanneer de kunst haer met de reden paert,
Dat oock het minste Kruyt den Schepper openbaert.

OP HET

BEELT

VAN D'

HEERE

JOHAN VAN BEVERWYCK

Al die van Sieckten queelt, en wenscht te zyn g
nezen,
Die slae een gunstigh oogh op dit manhaftigh wesen:
Aen hem biedt Hollant eer, en menigh ander Ryck
Hier siet ghy in het kleyn den grooten BEVERWYC

OP DE
TYTELPLAET
VAN HET
PROEFSTUK DER SCHRYFKONSTE
DOOR
SAMUEL DE SWAEF.

Ten ware, dat de Gans door haar geſwinde pennen,
Gheweſen hadd' de wegh, om door de lucht te rennen:
Der Konſten ſchoonen glans, der Helden hooghen loſ
Laegh in een korte ſtont begraven in den ſtof.

1619.

OP DE

NEDERLANDSCHE HISTORIE

Van den Achtbaren en naerſtigen

HISTORIE-SCHRYVER

PIETER BOR, *Chriſtiaenſz.*

Wat iſſer menich menſch geſint op vreemde Landen,
En ſoeckt, men weet niet wat ontrent de verre ſtranden,
Die noch met ſtillen geeſt niet eens en heeft bedacht
Wat uit zyn eigen hof kan worden voortgebracht;
Wat iſſer menig menſch geneigt te liggen malen
Op eenig ſelſaem woord in onbekende taelen,
Die nimmer onderſoeckt, en noit en overleid,
Hoe geeſtig Holland ſingt, hoe deftig Holland ſeid!
Wat iſſer menig menſch, die niet en plag te leſen
Als kryg van ouden tyd en al het vorig weſen,
Die niet ten vollen kent en niet te deeg en weet,
Wie dat het Spaanſch gewelt hier uitte Landen ſmeet?
Maar waarom doch geſweeft met alle vreemde winden,
Al wat men elders ſoeckt, is binnen ons te vinden.
Wat iſt, dat eenig Ryk of eenig Eyland geeft,
Dat Holland niet en kent, dat Holland niet en heeft?

Ge-

eloofftet, Hollands Volck, dat Godes eygen ſegen
Holland is geplaetſt, in Holland is gelegen;
Wat is hier menig Held, en menig geeſtig man,
Die wapens voor het Land, of Penne voeren kan?
Vat iſſer menig ſlag om uwen 't wil geſlagen!
Vat iſſer menig ſchans met krachte weg gedragen!
Wat iſſer menig ſchip geſprongen in de locht,
Terwyl gy, ſonder loon, maer om de vryheid vocht!
Vel aen dan, ſo je wilt u eigen ſegen ſmaken,
et hier een ryken BORN van alle grote ſaken;
En gy, die van het Land een recht beminner ſyt,
Leert hier u eigen Tael, en leeſt hier uwen tyd.

AEN DEN

Weerden, Eerweerden ende Hoogh-geleerden

D. PHILIPS LANSBERGEN

Op zyn Boeck van 't gebruyck des

ASTROLABIUMS.

Gelukkich is de menſch, die op ter aerden leeft
En des al niet-te-min tot in den hemel ſweeft;
Gelukkich is de menſch, die, ſchoon met vlees omvange
En blyft noch aen het vlees noch aen de weerelt hange
Gelukkich is de menſch, die in dit jammerdal
Gevoelt wat eens de menſch hier namaels weſen ſal
Wat legghen wy geſtaeg hier in het ſtoff en woelen,
En ſoecken onſen trooſt in deſe laghe poelen?
De ziel, die niet en ſterft, en kan niet ſtille ſtaen,
En kan niet zyn vernoeght, met dingen die vergaen
Wel op dan myn Gemoet, ſoeckt elders u vermaken
En ſtelt my nimmermeer u trooſt in aerſche ſaken?
Maer gaet in tegendeel en brengt u gantſche kracht
Tot u vernieuden gheeſt, die op den hemel wacht:
Gaet met een innigh hert ghedueright overmercken;
Gaet weeght met alle vlyt des Heeren wonderwercke
Prent die, myn weerſte deel; prent die in u ghemo
En ſtyght gedueright op, tot aen het hooghſte goet.

W

Vie nae den hemel tracht, moet van den hemel ſpreken,
loet nae den hemel gaen, jae door den hemel breken,
Moet ſtygen met den gheeſt ſoo verr' hy immer kan,
Daer noyt en is ghegaen het oog van eenigh man.
ANSBERGE, lieve vrient, dit hebt ghy waerghenomen,
)it hebt ghy metter daet nu langhe nae ghekomen;
Ick ſie ô weerde Man, ick die u langhe ken.
Den hemel in u ziel, den hemel in u pen;
J weſen, u bedryff, u ſchriften, u ghedachten,
)ie leeren alghelyck ons nae den hemel trachten:
Dit is u gantſche wit, u eenig oogghemerck;
Ten goede van de Staet, ten goede van de Kerck.
)it boeck is myn getuygh, een boeck van grooter weerden.
Het toont ons inder daet den hemel op der Eerden.

OP DE

KORTE BESCHRYVING, *enz.*

VAN

ZUYTHOLLANDT

UITGEGEVEN

DOOR

Mr. JACOB VAN EYCK.

Aenſprake tot den gunſtigen Leſer.

Ghy, wien dit aerdigh Boeck eens moght behandigh
weſen,
Hoort vrienden, hoort een woort, eer ghy begint t
leſen;
Hoor toch wat hier de Faem koomt brenghen ae
den dagh,
En waerom haer geklanck gaet hoger als het plagh.
Siet! wat te voren lagh gedommelt in de jaren,
Verſoncken in den ſtroom, verſopen in de baren,
Beloopen van de vloet, en van het ſlick bedeckt,
Dat wort als van de doot hier weder opgeweckt
Een geeſt van onſen tyt die laet een yder weten,
Wat datter voor een volck hier eertyts was geſeten,
Wat voorrecht dat het had, wat Schilden dat h
droegh,
En hoe het menighmael ſyn vyant nederſloegh.

Al koomt dan ſchoon de Zee by wylen hoogh gedreven,
De pen, de ſnelle pen die kan al hooger ſweven:
Wel toont, dan Hollandts volck, jae kroont ons deſen man,
Die al de werelt toont dat niemant ſien en kan.

1628.

OP HET

BOECK

Van den Godtſaligen, Weerden, Hooghgeleerden

D. D. JACOB VAN OUDENHOVEN;

Behelſende de Beſchryvinge van

OUDT-HOLLANDT,

NU

ZUYT-HOLLANDT.

Wat iſſer menigh Menſch in Hollandt nu geſeten,
Die wat ons Hollandt is noyt recht en heeft geweten!
Hoe menigh Huys-geſel bevaert een vreemde Strandt,
Die noyt en heeft gekent ſyn eygen Vaderlandt!

Wel, Vrienden, bout de Zee, en ſweeft met alle winden
Maer wat ons Hollandt geeft en iſſer niet te vinden,
Gy mooght wel elders gaen, maer hier is uw' geluck,
Want Hollant in hem ſelfs dat is een wonder-ſtuck.
Ey ſegt, die veeltyts hebt gevaren en gereden,
Waer zyn in eenen Ringh ſoo veel bequame ſteden?
Waer ſoo een wacker volck? waer ſoo een overvloe
Die net en cierlyck is, en Vee en Menſchen voet?
Maer van dat Hollandt geeft is wonder veel te ſchryven
Doch ick wil dat verhael op heden laten blyven,
Dit ſegh ick onderdies: Godt uyt een vollen ſchoot,
Maeckt, als 'et hem bevalt, geringe dingen groot,
De daet heeft ons geleert, dat even kleyne beken,
Die uyt een ſteylen bergh of hooge velde leken,
Zyn eerſt ſchier niet bequaem te drencken eenigh vee
Maer namaels water-ryck, en als een kleyne Zee.
Een vliet van deſen aert is Hollandt toe te paſſen,
Dat was voor deſen kleyn, maer deftig uyt-gewaſſen,
Het was eerſt maer een Beeck, doch nu een ryck Stroom,
Het was eerſt maer een Rys, en nu een ſchoone Boom.
Doch wat in ouden tyt door Hollandt is gevonden,
En hoe het nader-handt te ſamen is gebonden,
En hoe het is geweeſt en wat 'et nu vermagh,
En ſey geen rappe tongh oock op een ganſchen dagh
Siet dit aenſienlyck werck, met grooten vlyt geſchreven
Dat kan u helder licht, oock in het duyſter geven.
Ontfangt dit Hollants volck, en geeft den Schryver danck,
Soo geeft u Godt ſyn Heyl, veel duyſent jaren lanck

OP HET

VOORTREFFELYCK WERCK

VAN

JONCK-VROU, ANNA MARIA VAN SCHURMAN.

Waer in verhandelt wert het oudt en bedenckelyck vraegh-ſtuck; of de tyt van 's menſchen leven geſet of veranderlick is; door den Hoog-achtbaren en Wyd-beroemden Heer JOHAN van BEVERWYCK, alle geleerde onſer Eeuwe, tot een Toetſteen voorgeſtelt.

Of God een vaſten tyt om hier te mogen leven
Heeft uyt ſyn hoogſte macht de menſchen voorgeſchreven,
Dan of men, door beleyt, ſyn ongewiſſen dagh
Afbreken, eer het dient, of langer recken magh,
Is vry een hart geſchil, en menigmael gedreven,
Waer over metter tydt veel boecken zyn geſchreven.
Veel pennen zyn verſtompt, veel geeſten zyn vermoeyt,
En 't ſchynt noch, dat de twiſt gedurig hooger groeyt.

Maer t' wyl dit overhant de beſte geeſten dryven,
Soo gaet een teere Maeght op deſen handel ſchryven.
En treedt in dit geheym, terwyl de meeſte jeught
Is beſigh over-al met ongeſoute vreught.
Sy ſtyght tot in de lucht met ongemeene wiecken,
Doorwandelt Roomen ſelfs en al de wyſte Griecken,
En al wat eenig menſch in oude ſchriften vont;
Maer Godes Heyligh Boeck dat is haer beſte gront.
En daerom gaetſe vaſt. Wie ſal het niet belyden?
De dochter van den tyt die is aen haerder ſyden.
Dus roep ick overluyt: O aller Maegden glans.
En aller Vrouwen eer, maer ſchande voor de Mans.

PRINCIPIIS OBSTA.

Gy die in u bedryf wilt leven na de reden,
Ey ſtelt op dit gheſicht een weynich uwe ſchreden,
Hier is een korte les, een les, die menich man
Tot ruſte, tot vermaeck, tot vrede dienen kan.
Eerſt, ſoo u jeuchdigh hert is vierich om te minnen,
En valt niet aen het werck met onbedachte ſinnen.
Denkt, vraegt, ſiet, onderſoeckt en pleegt geſette raet,
Als 't Peert is op te loop, dan komt de toom te laet
Indien ghy zyt geneyght om haeſtig uyt te varen,
Houd als geduerich wacht, en leert u ſoo bedaeren,
Wee

Weeſt veerdich in de weer, en dempt het eerſte quaet
Als 't Peert is op te loop, dan komt de toom te laet.
So haeſt ghy quade ſucht voelt in de leden ſpelen,
En ſteld geen ſaken uyt tot hert en langer quelen;
Verdryft de Zeeuſche koorts eer datſe vorder gaet.
Als 't Peert is op te loop, dan komt de toom te laet.
Wat ſal ick groot beſlach, en duyſent vreemde dinghen
Vermengen onder een, en hier te berde bringhen?
Let in u gantſche doen, let op het eerſte ſaet,
Als 't Peert is op te loop, dan komt de toom te laet.

OPSCHRIFT.

Boven de Poort van het Oude Vrouwe-Huys tot DORTRECHT.

Siet! Hier werden onderhouwen,
Oude, Koude, Swacke Vrouwen.
Trotſe Vryſters, ſiere Jeugt,
Siet, hoe datje werden meugt.

OPSCHRIFT.

Boven den Schoorsteenmantel in de Weeskamer tot DORTRECHT.

Vaders, als het ydel leven,
U, op Aerden, zal begeven,
Siet dan dat u herte peyst,
Dat de tyd van u verreyst:
Wild niet angstigh leggen vreezen,
Voor uw' na te laten Weezen,
Hier zyn VADERS voor een Kind,
Dat geen Vader meer en vind.

LOF- EN ROUW-

GEDICHTEN,

EN

GRAFT-SCHRIFTEN

OP DEN

HEERE

J. CATS.

OP DEN

HERE J. CATS.

Doorlugtig Regtsgeleerde en Raadsman voor zyn Land,
Zoo wel als Digter, was de Roem van Brouwershaven
Wiens Edle geeſtvrugt, in zyn Boeck, toont 't groot verſtand,
Tot nut van jong en oud; om vreugd op deugd te ſtaaven

P. DE LA RUË.

Op het Droevigh doch Salig Af-sterven

VAN DEN

WEL-EDELEN HEER

MYN HEER ACOB CATS,

RIDDER,

Heer van Wulpen, Out Raet Pensionaris, Stadhouder van Leenen, en Groot Zegelbewaarder van

HOLLAND en WESTVRIES-LAND, &c.

Godsalig gerust den 12. September 1660. Out 82. Jaren.

Wie schreyt niet overluyt, wie stortet nu geen traanen?
Wie en beweegt sig niet? en wie is niet ontstelt?
Hoe! hier is stofs genoegh, sal ick 't u noch vermaenen,
Daer gy nu siet den Roem van onse Eeuw gevelt;

Den adem isser uyt het Lichaem styf bestorven;
Dat leyt nu uytgestreckt, en geen bewegingh doet;
Syn ziele sweeft om hoogh, en heeft aldaer verworven
Een onbegreepen vreught, een vast en seecker goet.
Wat heeft hy niet verlanght om 't leven af te leggen,
Het gaf hem geen vermaeck, hy socht een vaste rust;
Myn tongh is onbequaem, om voor u dit te seggen,
Hoe seer syn wensen was de Kanaänsche kust.
O Doot! wanneer ghy komt aen myn Gordyne schuyven!
(So sprack hy menichmael) ghy sult my welkom syn
Ick wacht maer naer het sap, van uwe leste druyven:
Want ick ben niet bevreest, voor soo een weynigh pyn
Dit is een grooten troost: wie sou niet willen sterven,
Wanneer men wert geleert van soo een deftich man:
Wel een bedruckten Geest, hier kan hy troost verwerven;
Hier is de rechte grond, hoe datmen sterven kan.
Maer yemant mocht van my nieusgierich willen weten
Ey! seght wie is het doch, die uwe Tongh soo streelt;
Het is dien grooten CATS, den Vader der Poëten,
Die noyt naer waerdigheyt kan werden afgebeelt:
Syn naem sal niet vergaan, noch onder d'aerde woonen
So lang de werelt staet, soo lang men werelt vint.
Syn naem sal eeuwigh syn, syn naem die sal men kronen,
Met lauren groen gepluckt, om syn Papiere kint.
Hoe kan ick wel te recht syn milde gaeven melden,
Die hy wel heeft getoont aen menich man en vrouw
Wie ryck is, valt veel schaers, de miltheyt beurt soo selden;

Wie iſſer, die om hem dan noch niet wenſen ſou?
Vie liet hy ongetrooſt, en ſonder lege handen
Oyt immer van hem gaen die hy niet wat en gaf?
ie ſietmen nu bedroeft, de ſchaem'le herten branden;
Siet daer dien trooſter ſelfs, die moet nu naer het graf.
Godt! had 't u belieft hem hier noch wat te ſparen,
Mits ghy nu had geſien ſyn goet, en milden aert;
eel naeckte leeden ſelfs, uyt liefd' hy den bewaren;
Ick loof, den Hemel loegh, doen hy eerſt wiert gebaert.
y was den weduwen gelyck een eygen vader,
Der vreemdelingen trooſt, wie viel hem niet aen 't lyf.
y laet ons 't reght beſien, en kome noch wat naeder;
Al iſt met hem gedaen, al ſyn ſyn leden ſtyf;
es winters quam het volck met honderden geloopen,
Dan deeld' hy meenich kleet, als Dorcas heeft gedaen;
n wie en ſou niet ſyn leven willen koopen?
Maer och! hy is niet meer, hy iſſer uyt gegaen.
k kom nu tot beſluyt, ick wil myn Dichten laeten,
Dies ſegh ick voor het leſt: och! had ſyn wyſe mont
iet ſtemmeloos geweeſt; 't Had ons veel konnen baeten,
De ſpraecke viel hem ſwaer tot aen ſyn leſte ſtont,
y kon geen leeringh doen, hy kon geen leſſen geven,
Hy was niet aen het volck, gelyck hy eertyts plagh,
y moeſte ſonder ſpraeck hem nu van hier begeven,
Wat iſſet; lieve Godt! wat iſt een droef geklagh!
aert nu voor eeuwig wel, ick wil u laeten ruſten;
Ghy ſyt in 's Hemels vreught, en wy noch in de pyn,
hy hebt wel eer geweeſt op d'Engellantſe kuſten:
Ghy hebt nu 't Engelant, daer ghy ſult eeuwigh ſyn.

ROUW-DICHTEN

OP HET OVERLYDEN

VAN DEN

DOORLUCHTEN HEERE,

JACOB CATS,

RIDDER,

Heere in Wulpen, Out-Raadt-Penſionaris, Stadthouder van Leenen, Groot Zegelbewaerder van

HOLLANDT ENDE WEST-VRIESLANDT, &c.

Geſtorven den 12. van Herfſt-Maandt, in den Jaare 1660. op twee Maanden na het 83ſte Jaar ſyns Ouderdoms.

O Groote Vader hoe blinckt ghy nu als een ſter
Aen 't koſtlyck Hemel-dack! my dunckt ick ſie van ver
Uyt uw doorluchte pruyck de ſchitterende ſtralen
In myn boetvaerdich oogh, ziel dringent neder dalen
't Sy ick aenſchouw de plaets daer ghy voor deſen plach
Ten dienſte van 't gemeen en van uw lyf-geſlacht

De

De Godts-dienſt, Heylich, na Godts wet en woort te vieren;
't Sy dat ick ooge op uw onſterffelycke Laurieren
Ver boven Pindus en 't Thebaenſche Helicon
Op Neêrlants kruyn geplant, ghy blonckt eerſt als een zon
In Hollants Capitool, als Neſtor te Mycenen,
Ghy waert een Cicero, en Cato, daer met eenen
Minſame kracht van reên, en achtbaerheyt ſich paert,
Tot dat ghy ſat van 't Hof, en Staet, en Ampten waert,
Om eenſaem in uw ſchoone Aoniſche Valeyen
Op d'oude harp en luyt uw doodſang te bereyen,
Die harp en luyt, ſoo ſoet, ſoo edel van geluyt.
Doorluchte Vader, ach! ick ſie ghy ſchey 'er uyt,
Uw ſnaerſang is ten ende, uw peſen ſyn gebroken.
O ſalige oogen ſoo geluckig toegeloken!
Hy vleit, hy ſtreelt de doot, hy ſtapter in 't gemoet,
Soo hert verlangende als een Bruyt haer Bruygom doet;
Hy brandt, en blaeckt, om by ſyn Bruygom te vernachten,
Het Paeſch-lam dat hy voor ſyn ſaligheyt ſiet ſlachten

J. CABELJAU, J. C.

ROUW-KLACHTE

Op het Overlyden van den Ed. Groot-Achtbaere Heer,

DE HEER JACOB CATS, RIDDER,

Afgezant, Raedt-Pensionaris, Stadthouder van de Leenen, ende Groot-Zegelbewaerder van HOLLANT ENDE WEST-VRIESLANT, &c.

Oudt geweest zynde den 12. September Anno 1660. 83. Jaren.

De bleecke Doodt die niemant spaert,
Heeft doen affcheyden van der Aert.
De Vroome Ziele CATS zyn Geest.
Die nimmer Hel noch Duyvel vreest.
Een Heer die om zyn groot Verstant,
De zwaerste Lasten droegh van 't Lant:
Hy was een Zuyl van Achtien Leên;
In noot een Schatter van de Steen.
Een Redenaer aen Hollants-Hoff;
Een Raets-Man van des Heeren Loff.
Een Steun-Staff van Gods Ware Kerck,
Een Iveraer in Heyligh-Werck.

Zoeck

Zoeckt yemant Ziel nu Rust in Kruys?
Komt vry in CATS zyn Wercken tuys:
Die wyzen aen (als op een Ry)
Met reden wat de Werelt zy.
En dat-men volge Christi Spoor,
En God alleene geef gehoor,
Die 't AL alleen, wat wesen geeft,
Van Niet tot Yet, Geschapen heeft.
God-horig-mensch, vol Hemel lust,
Beschout daer in uw 's Herten-rust:
Zoeckt vry daer in, Aendachte Ziel,
Een Balsem, die uw oyt beviel.
Ick bid u leest zyn Heer'lyck Werck,
En neemt wel op den Inhoud merck.
't Zyn Bloemen uyt het Paradys;
't Zyn Vruchten om te worden Wys.
't Zyn Schatten die geen Roest verdooft;
't Zyn Peer'len die geen Dief en rooft;
't Zyn Planten uyt des Heeren Hoff,
Van Heyligh, en van Hemel-Stoff:
Men vind 'er Kennis van de Zond',
En blydschap uyt des Heeren Wond':
De Soete Naam van Jesus doet,
Dat zelfs daar in ons Kruys valt zoet,
Wat trooft ons uyt de Boete spruyt,
Druckt hy door Christi Lyden uyt:
Hoe 's Hemels Heyl en Zaligheyt
Door 't Waar Geloof ons is bereyt;
En hoe men Gode boven al,
Uyt 's Herten grond' beminnen zal:

Hoe dat wy zyn met God vereent,
Die voor ons heeft Rantsoen verleent,
Waar door de Menſch zig zelfs verſaeckt,
En zoo op Aerd' zyn Hemel maeckt:
En zoo een reyne Ziel ons doet,
Steets ned'rig weſen van gemoet.
Zyn Zellif-Stryt ons naeckt verhaelt,
Hoe d'arme Ziel op Aerden dwaelt:
Heyl-zaligh! hy ons daer in leert,
Hoe dat men God, en Menſchen Eert.
Dies moeten wy het quaed verſmaen,
En ſteets het goede nemen aen:
En leven onbeſmet en kuys:
Ons Lichaem is te broozen huys.
Dies moet men d'Ydelheden vliên,
En heylzaem ons bekoringh zien,
Waer in dat Lydſaemheyt beſtaet,
Geeft Joſephs Suyverheyt ons Raet.
Wie dan zyn Werck met aendacht leeſt,
Verheught zigh waerlyck in den Geeſt:
Het wyſt ons aen, met Traen-gebeên,
Tot Chriſti ſpoor, ten Hemel heen.
Vermaekt u in dit Hemels-Hoff,
En haelt 'er uyt een Heyligh-loff:
Een Stoff, die 's Menſchen-ziel geneeſt;
Wanneer men God in beven, vreeſt.
Geluckig is hy, die God pryſt!
En met hem in den Geeſt verryſt,
Om zoo volmaeckt weêr op te ſtaen,
Dat hy, met CATS, by God magh gaen.

J. ORIZANT.

Virtute & Amore.

OP HET OVERLYDEN

VAN DEN

HOOG-GELEERDEN HEERE

JACOB CATS,

RIDDER,

Heere in Wulpen, Oudt-Raadt-Pensionaris, Stadthouder van Leenen, ende Groot-Zegel-bewaerder van

HOLLANDT ENDE WEST-VRIESLANDT, &c.

Gestorven den 12. van Herfstmaandt, in den Jaare 1660. op twee Maanden na het 83ste Jaar syns Ouderdoms.

Nu treet in 't Rouw gewaet, de gantsche Hellicon,
En schreyt van traenen vloet, een tweeden henghstebron!
Op 't lyck vier van den CATS, een Phœnix der Poëten;
Die met een braever Geest als andere was besceten,

Apollo, ſeer bedroeft, die ſcheurt ſyn krans van 't hooft
Om dat de ſnelle doot, hem van een vrient berooft.
Minerva, treurt haer af, de Muſen doen haer klachten,
Hoe ſou een ſterflyck menſch, dees droefheyt dan
verſachten?
Hy ſcheen oock Goddelyck, aen wien den Berch Parnas
Alleen maer tot vermaeck, en tot zyn woonplaets was.
Hy leeft noch in ſyn doot, al is de ziel vervloghen,
Syn wercken na ſyn doot, doen ons de Man beooghen
Maer Hollandt evenwel, beklaecht haer ongheval,
Van hem, die haer wel eer, verſtreckten tot een wal.
Die ſturf voor ſyne doot, en leerde voor ſyn ſterven
Het werelts te verſmaen om 't Goddelyck te erven,
En koos de eenſaemheyt verr' boven 't prachtich hof,
En bouden ſich een huys, een woonplaets in het ſtof,
Op dat hy ſynd' uyt ſtof, altyt met ſyn gedachten
Het aertſche ſou verfoen', en 't hemelſche betrachten
Nu hebt ghy eenſaemheyd, nu hebt ghy ware ruſt,
U loopbaen is ten end', ghy zyt al op de kuſt,
Daer ghy voor deſen waert alleen met u gedachten:
Daer ſal in eeuwigheyd voortaen u Ziel vernachten.
Ghy zyt, hoe out ghy waert ons noch te vroech ontruckt,
't Geen meenich arme ziel benaeuwt maeckt, en bedruckt
Ruſt dan ô waerde Ziel! geniet die ſchoone ſchatten,
Die in dit aerdſche dal voor ons niet zyn te vatten.
Vaert wel Heer CATS, vaert wel; ick ſegh voor 't leſt
adieu,
Hier nae in 't Hemelryck, ſie ick U op een nieuw.

Iter ad ſuperos Gloria pandet.

THEODORUS BUSERO.

OP HET

DROEVIGH AFSTERVEN

Van den Wel-Edelen Hoochgeleerden Heere,

MYN HEER

JACOB CATS,

RIDDER,

Out-Raat-Pensionaris, Stadhouder van Leenen, Groot Zegelbewaerder van

HOLLAND EN WEST-VRIESLAND.

Overleeden den 12. September, 1660. Out 82. Jaaren.

De Dood was in de weer; en heeft haer plompe Schichten
Gewet, om yets op d'aerd byzonders uyt te richten;
En heeft d'Heer CATS gewont in synen Ouderdom,
De schicht vloogh door het hert, met stil en zacht gedrom,
En quetste 't Ingewant waer door hy quam te stranden
Op d'Oever van de doot, en zagh de vruchtbre landen:

Dat

Dat Heyligh Sion, en dat nieuw Jeruſalem,
Voor zyne oogen ſtaen, en hoorde d'Engelen ſtem,
Aen welckers reyen hy oock Deelgenoot ſal werden;
Geluckigh, die in 't goet tot 't leſte toe volherden,
En die gewapent zyn met 't Chriſtelyke ſchilt,
Daer Duyvel, Doodt, en Hel, haer tanden op verſpilt.
Nu heeft de Dood die Bloem, die haer inwendich kleede,
(Van haeren Stamboom) met haer ſnoeyen afgeſneede;
Nu iſſe gantſch verdort, hoe aengenaem ze was;
Sy ſtaet niet weder op, maer leyt plots in het gras.
Syn Breyn, het welck Apol, met waeter gingh beſproeyen,
Geput uyt d'Henghſte Bron, dee tot ons ſtichtingh vloeyen.
Op 't hagel wit papier de *Burgerlyke Plicht*
Uyt liefde voortgebracht, in evenmaet gedicht.
Hier ziet men *Joſeph* en *Zephyra* 't zaemen ſtryden,
In onderlingh krackeel, d'ontrouw wyckt van ter zyden,
De Trouw biet tegenſtant, en plant haer zetel daer,
De kuysheyt is by Hem, de geylheid is by Haer,
Aſſuerus wyt vermaert is op den Throon gezeeten,
Van eer, zyn Huysvrouw oock, maer zy wert neêr geſmeeten,
Om ongehoorſaemheyt die zy haer man toedroegh;
Dies *Aſſuerus* haer voor Ballingh heenen joegh,
En zontſe na een kuſt, om daer haer tyt te leeven:
Dit heeft zyn Swaeneveer tot onderwys geſchreven.
De *Maeght*, de *Vreyſter*, *Bruyt*, de *Chriſtelycke Vrouw*,
De *Moeder*, en de *Weeuw* onthouden van de Trouw.
Is t' ſaem het *Huwelyck*, waer in zyn gulde wetten,
Metaele Zuylen zyn, daer op men zich mach zetten,
Onwaggelyck ter neêr en ſteunen op haer kracht,
Daer is noyt Vrouwsperſoon in ongeval gebracht.

Die

Die 't spoor zyns lessen heeft gewilligh naegetreden,
Noch die zyn zinnen liet op Redens-aenbeelt smeden.
De *Siegel van de Tydt*, wert van ons opgedaen
Met ongemeene glans, en tart de heldre Maen;
De Spreucken daer zy meê ter aerden in gelaeden,
Syn vol van Nectar, die de Gooden kan verfaeden,
Met aengenaeme smaeck. De *Trouw-Ringh* kryght een beurt,
Die op de toets voor goet van Schrand'ren is gekeurt.
Door hem is *Beverwyck* veel hooger op geheven,
Om dat hy heeft zyn werck veel schoonder glans gegeven,
Met zyn gespleeten schacht; als oyt een Schilders hant
Deed met Penseel, en Verw, tot cierfel van de Want.
Zyn *hooghen Ouderdom*, en *eenfaem Buyte leven*,
En *Hof-gedachten* zyn by hem in 't breet beschreven:
Die hy bedacht heeft op zyn Woonplaets *Zorrighvliet*,
(Waer door een zyplend natuyt duynen henen schiet)
En veel gedachten die by hem zyn opgenomen,
Voor nutte lessen. Hier siet men op Schouwburgh komen
De schoon' *Aspasia*, een slechte Herderin,
Van 't Woudt, hoe zy verwerfdt door schoonheydt Cyprus min.
De *Huwelycks Fuyck*, die is van hem alleen geweven,
Met spoelen van zyn breyn; Minerva had gegeven,
Het gaeren tot dit werck. De *Dootkist* komt nu voort,
En toont den levenden, haer naeuwe en enge poort
Om in te gaen; maer als men dan sal zyn gestorven,
Soo heeft men voor de Aerd, die woonplaets maer verworven.
Een *Oudt man*, en de *Doodt*, zyn t'saem in diep gespreck,
Het *Lichaem*, en de *Ziel*, besluyten beyd' het heck;

Dit

Dit is te saem een Boeck, verciert met koperé Plaeten,
Dit is ons Testament, dat hy heeft nagelaeten;
Nu rust zyn Lichaem, op een uytgepickte Dons
Van sachte Pluymen; 't groen belauwert hooft dat ons
Soo meenichmaelen heeft voor *Cato* kunnen strecken,
Om valsche laegen door zyn wysheydt te ontdecken,
Leyt als een doode romp; zyn oogen ingepuylt,
Zyn mont en gulde Tongh, daer in te voor geschuylt
Heeft de welspreeckenheydt; die Tongh, die in de landen
Der Britten wysselyck, tot welvaert deser Stranden,
Gesprooken heeft; die Tong, die by den strytb're Zeeuw,
Geweerdigt was, als by het wilt gediert den Leeuw;
Die Tongh die in den Raedt, soo dickmaels heeft gesproocken,
Door welck de Deught geloont is en het quaet gewrooken
Leyt onbeweechelyck, aen het verhemelt vast;
Zyn kaecken kout als ys, zyn handen van Albast,
Gehouwen, die de Pen zoo vluchtigh konden stueren,
Die leggen als een Stadt ontbloot, van gracht, en mueren
En daer de Huysen zyn, tot puyn op een gestort;
Dit ist dat in zyn werck van ons gelesen wort:
De doodt is myn gesangh, die wil ick nu beschryven,
Tot my de leste Stuyp, de vinger sal verstyven,
Tot my het killigh Inct, zal vriesen in de Pen,
En tot ick op het lest geen Letters meer en ken.
Zyn Vingers zyn nu styf, den inckt is al bevrooseu,
'k Zie wel een tydt voor handt, die alderhande Rooseu
Ontluycken sal, en oock het *Zorghvlieds Bloemendall*;
Maer 'k zie geen tyden die, dien Inkt ontdoyen zal.
De stercke beenen die zyn Lichaem onderschraegde,
(Sterk na haer ouderdom, waer af men zich vertsaeghde,

Dat

Dat ſoo, een oude ſtam, van twee en tachtigh Jaer,
Gingh ſonder kruck ſoo ras, als of 't een Jonghman waer)
Die leggen uytgeſtreckt, zyn volle merrigh ſchoncken,
Die ſullen werden van de wormen uytgedroncken.
Daer wert hy opgeheft, met Armen van geween,
En bitterlijck geſchrey, en brenghen hem ſoo heen,
Naer 't kleyne houte kluys; nu moet hy d' aerde derven
En voor dat Luſt-prieel, de Dootkiſt maer verwerven;
Doch uyt die nieuwe plaets, ſal ſpruyten naderhandt
Voor hem het eeuwichlijck, en langh beloofde Landt.
Hier leyt den Grooten CATS, den Vader der Poëten,
Verloſt van 's Weerelts ramp, en moeyelyke keeten,
Helaes! wat is den Menſch, hier in dit Aertſche Dal?
Een ſchaduw die verdwijnt, en noyt weer komen ſal;
Een Ademlooze Romp, een lock-aes voor de Pieren,
Een onbeweechlijck Riff, ſpijs voor onſichtbre Dieren.
Hier leyt den grooten Man, die yeder wetten gat,
Die ons beſchutten met zyn wyſſelijcken ſtaf,
Voor 't vreeſſelijck getier van Buytenlantſche Leeuwen.
Hier leyt de groote hoop van Dortenaers en Zeeuwen:
Ick hoor de Klocken met een droevich naer gebrom
Verkondigen zyn doot, ick hoor het volck al om
Het onverwacht verlies van deſen Man beklaegen,
En roepen uyt; ô Doodt! verſoeyt-zijn uwe laegen,
Die ghy beſteecken hebt, op dit pryswaerdich lijck,
Wiens hooft, noch onlangs ſtont vol Lauweren te prijck:
Doe hy den Koningh op zijn Errif-troon begroeten;
Hy viel lang voor dees tijdt demoedich voor u voeten.
En was niet eens vervaert; ô Doodt voor uwe ſchicht!
Hy ſach de baeckens en u overhelder Licht.

Zijn

Zijn Stamboom moet nu met zijn dierbaer Lijck verrotten,
Maer zijn beruchte naem zal niemant nimmer knotten.
Hoort, Dragers, eerſt een woort, eer gy nae binne treet:
Weet eerſt, wat waerdigheyt ghy aen d'Aerd beſteet;
Ick zie daer op een Baer met traenen in de oogen,
Met een bedruckt gemoet, en machteloos vermogen.
Die kleyne Dootkiſt ſtaen, dat ſal zijn woonplaets zijn,
Zoo ruſt men in zijn Doodt, nae wereltlijcke pijn:
Weet, dat ghy ſulcken Schadt ſult op uw Schouders draegen,
Wiens derving meenich ſal beſchreyen en beklaegen;
Geen waerder Schatten dan, de wijsheydt van een Man,
Die ons op 's Weereldts zee, te rechten ſtuyren kan:
Als grooten ſtorremen van Staetzucht 't Schip ſeer treffen;
Vangh aen dan moedigh Volck, de Dootbaer op te heffen,
Den Rouw zal volligen, uyt meenich Rouwkaros,
De vaſte vlechten van de Muzen hangen los,
Om met weemoedigheydt de Lijck-kiſt te vergrooten,
En ieders wangen zyn met Traenen overgooten,
En volgen ſeer bedruckt, het Lijck tot in de Kerck,
Die daar belaſten dit, te ſchrijven op zijn Zerck.

Dit is de kleyne Ruſtplaets van
De wyſe CATS, *die groote Man,*
Die niemant in de Rym-konſt weeck,
Tot dat zyn flaeuwe Ziel beſweeck;
Hy was een Phœnix op der aerd:
En al de Wereldt door vermaert:
Hier ruſt de eer van Zorrighvliet,
Die eertijds Groot was, maer nu, Niet.

J. POLAERT.

AN-

ANDERS

OP HET

DROEVIG AF-STERVEN

Van den Wel-Edelen Hooghgeleerden Heere

MYN HEERE

JACOB CATS,

RIDDER,

Out-Raad-Pensionaris, Stadhouder van Leenen, Groot-Zegel bewaarder van

HOLLANT EN WEST-VRIESLAND.

Overleden den 12. *September*, 1660.
Out 82. *Jaren.*

Wat geeft de doot veranderingh'?
Een Bloem die savonts jeughdich stingh,
Is in den uchtent wel versleurt,
En haer blaeden kleyn gescheurt,
Wanneer een harde wint opwoey,
Die haer belette in den groey.
Hoe broos hoe teer is oock den mensch!
Zyn herten lust en vollen wensch,
Die hy hier op der aard geniet,
Is schyn van vreught en anders niet.

Wel zalich die ſterft in den Heer,
En uytbreyt, voor zyn dood, zyn eer;
Die levende zyn *Doodkiſt* maeckt,
Daer hy dan na zyn dood in raeckt;
Die Man en Maeghden Wetten geeft,
Na welcken dient te zyn geleeft;
Die heeft een *Ridderlycken* naem,
Tot *booge Ampten* is bequaem,
Stadthouder van de Leenen is,
En doet dat niet gemeen en is;
Die tot een groote trouwheyts pant,
Bewaert het Segel van het Lant,
Die van den Nederlantſchen Staet,
Geſonden wort in *Ambaſſaet*,
Die naeckte arme luyden helpt,
Om dat de kouw haer overſtelpt;
Die van een yeder is bemint,
Om 't ſpreeckende *Papieren kint*;
Die door de hulp der Rycke Tas,
Van *Sorrighvliet* den Bouwheer was,
Diens kaers is daer ſacht uyt gegaen,
Nae dat ze lange had geſtaen,
Te ſmeulen op den kandelaer,
Waer aen het leven loopt gevaer.
De dood ontziet noch eer noch ſtaet,
Een nieuw gekochte kruyk die gaet
Zo langh te water tot ſe ſplyt,
Zo is het met der menſche tyt.

J. POLAERT.

DOOT-KLACHTE

OVER DEN

Edelen Hoogh-geleerden, Wytberoemden

HEERE

JACOB CATS,

RIDDER,

In zyn leven Raed-Pensionaris, Stadhouder van de Leenen, Registermeester, ende Groot-Zeghel-Bewaerder van

HOLLAND.

Overleden op den 12. September, 1660.

Het Gras is nu tot Hoy, men houd al op van mayen,
De Seyssem heeft gedaen, men siet die niet meer swayen,
Maer wat ophouden mach, het zy in 't kort of langh
De Seyssem van de Dood, gaet altijdt haren gangh,
Die swiert noch over al, vernielt de kleyn' en grooten,
Soo in de laghe hut, als d'hooch verheven slooten,
En spaert noch jong noch oud: die heeft ons nu beroost
Van dien vermaerden CATS, en zyn grijs harich Hooft,
Is waer hy heeft bereyckt seer hooge levens Jaren,
Maer 't derven van het licht komt ons altyt beswaren,
En of al schoon de Son op 't langste heeft gestraelt,
Soo ist doorgaens te vroegh wanneerse nederdaelt.

Hy is het die wel eer de hoogte moſte peylen,
Daer 't Schip des Vaderlands ſou veyliglick op ſeylen;
De gisſinge ging vaſt die hy maeckt' op het glas.
Syn wysheyt was de Naeld van het geheel Compas,
Hy moſt het meeten al, hy moſt het al af-tellen,
Hy moſt naſien de wind, hy moſt de ſtreecken ſtellen,
Waer op men aengaen ſou, ſoo by dagh als by nacht,
Tot dat hy 't groote Schip in d' Haven heeft gebracht:
Doch midd'ler-wylen hy noch woelden in 't regieren,
Om door de baren heen voorſichtigh 't Roer te ſtieren.
Soo dacht hy ſtaeg op 't eynd, hoe hy nu zynde oud
Sou kunnen leven ſtil, en ſchuylen onder 't hout:
Hy kieſt daar op een plaets in 't midden van de Duynen,
Die hem de rijcke Zee vertoonden van haer kruynen,
Daer hy geen groent en vond, noch welbegraſde Kley,
Maer wel het dorre Sand, end' eene ſchrale Hey.
Daer heeft hy eenen ſtryd met de Natuur begonnen,
Die hy door zyn vernuft end' arbeyd heeft gewonnen.
Als hy het gulle Sand heeft op een hoop gekrôôn,
Tot Wallen end' een Berg, en die beſet met ſôôn.
Hier heeft hy in geplant veel kruyden ende bloemen,
En vruchten van der aerd, hoe dat men die mag noemen;
Oock is daer alle ſlagh van Boomen in geraeckt,
Waer door dien Duynkant tot een Luſthof is gemaeckt.
Hier ging hy onder 't lof van groene telgen wand'len,
En met een vriend of twee van deugt en wijsheyt hand'len;
Of ſat by 't water neêr, of in een ander hoeck,
En las tot zyn vermaeck, of oeffening in een Boeck:
Maar meeſten tyd hield hy hem beſich met het Dichten,
Waar in hy overtreft, de heerlijckſte Lichten;

Blijft oock in Holland niet, maer vliegt tot aen het end
Waer oyt ons Moeders tael in Neêrland is bekend;
Hy werd wel in ons land, maer buyten meer gepreſen,
Daer hy meeſt is geacht, daer hy meeſt werd geleſen.
Ons land is veel te kleyn, op dat het hem beſluyt,
Syn eer-lof is te groot, en berſt ter zijden uyt:
Die door 's Lands palen brack ſal door den tijd wel breken,
Selfs na veel hondert Jaer ſal zyne Stem noch ſpreken,
Sijn Boeken ſterven noyt: zijn TROURING ſal beſtaen,
Tot dat het nodig werck van Trouwen ſal vergaen.
Maer, laes! wat helpt ons dit, wat kan het ergens baten!
Hy is van ons geruckt, wy zijn van hem verlaten.
Wat ſullen wy nu doen? ons tranen laten gaen,
't Hayr trecken uyt het Hooft, de borſt met handen ſlaen?
Neen, Vrienden, Neen, daer by en moeten wy niet blyven,
Soo hy noch ſpreken kond, hy ſoud' ons ſelfs bekyven:
Hy is van pijn verloſt, hy is 't quaet door-geſtrêên,
Hy is na boven toe, en wy zijn noch benêên.
Hy is ons voorgegaen, wy moeten hem na treden,
En letten op zijn doen, en luyſteren na zijn reden,
Sijn Rijmwerck ons vermaeckt, zijn SORGVLIET ſorge weert,
Sijn Voorbeeld' leven ons, zijn DOOT-KIST ſterven leert.

W. DE GROOT.

GRAFT-SCHRIFT.

Vraeght yemand wie dees Zerck bedeckt?
't Is JACOB CATS, die opgeweckt
Sal worden weêr ten jonghſten dage:
Een vroom, doorluchtich, ſeer wijs Man,
Daer yeder een nu lof ſpreeckt van;
Wiens doodt dat veel ARMEN beklagen.

B. ROEHOF.

GRAFT-SCHRIFT.

VAN DEN

HEERE

JACOB CATS,

De ſlechtſte wederhelft; van twee die t' ſamen waeren
Dat CATS hiet, legt alleen te meucken in dit graff,
De beſt is uyt een huer van dry en tachtich Jaeren
Geſcheiden, met den roem, die haer haer waerde gaf,
Soo weinigh is genoech, daer veel waer weinig ſeggen;
De Ziel leeft verr' van 't lijf, tot dats 'er weer na tael,
De naem door Nederlant: laet dit geraemt wat leggen,
Al ſchynt CATS eenmaal doot, ſoo leeft hy noch tweemael.

A N-

ANDERS.

CATS light hier in: neen; waer het CATS
Het waer een kist vol tonnen schats:
Nu is maer CATS zyn Cas begraven;
Die Cas, wel eer vol schat van gaven,
Die gaven, daer men CATS aen kent,
Soo verr de Son rijst en belent.
Dat hoort, daer in die sinnen wrochten,
Die soo veel sins ter werelt brochten,
Die oogen, dat versleten paer
Van lesen wat leeswaerdich waer.
Die ooren, so bedaert gebooren,
Om woord en wederwoord te hooren,
Die mond, soo maetelijck getucht,
In drooch' en vochtige genucht.
Die tong, die lippen, soo veel reisen,
Van die Doorluchtige gepeisen,
Dien onuytputtelicken geest
De tolcken wijd en zijd geweest.
Die handen, en van die twee handen,
Die rechter die de Nederlanden,
So meenich Staetelijck vermaen,
So men'ge vreucht heeft aengedaen,
So menigh bladt heeft naegelaten,
Daer al dat lesen lieft afpraten,
Daer al de naer-eeuw een geschal
Van lof en eer afmaecken sal,

Die rechter noch, die met de weelde,
Die haer des Hemels gunſt toe deelde,
Voor d'arme dieder noch afleeft,
So Chriſtelick gewoeckert heeft;
Dat porcelein leght hier in ſcherven,
Hoopt gy in Godts genaê te ſterven.
Gaet, Leſer, en wenſch nae den dach,
Dat het 'er niet meer liggen mach.

CONSTANTER.

cIↃIↃcLx.

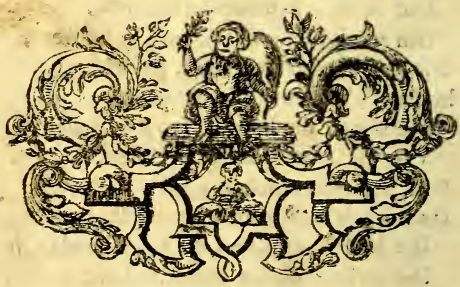

GRAFT-SCHRIFT

VAN DEN

Voortreffelijcken en Hooghberoemden

HEERE

JACOB CATS,

Out-Raadt-Pensionaris, Bewaerder van 't Groote Zegel, Chartres en Registeren, Stadhouder van de Leenen, van

HOLLAND, &c.

Hier rust den Ridder CATS, wiens naem sal eeuwigh leven,
Die met zyn Rijm-pen heel den Hengst-bron ledigh schreef.
So dat 'er weynigh voor een ander overbleef.
Door deugd en wetenschap wierd hy tot Staet verheven:
Syn Schriften hebben hem d'onsterflijckheyd gegeven:
Syn Rymen, die hy schreef met klaeren heldren int'
Die hebben hem gemaeckt by duysenden bemint,
Waer door hy Nyd en Tyd en Dood voorby sal streven.
Op *Sorg-vliedt* gaf hy sich Hof Haegh en sorgen moe:
Nu gingh hy daer van daen na 't eeuwigh Rusthuys toe.

So boven andere de Dicht-kunst is te pryſen,
Die 't meeſte volck behaegt; ſo is de Heere CATS
(Aen wiens Gedichten meer als eene Tonneſchats
Den leſer heeft verſnoept) de Lof-krans toe te wyſen.

EPITAPHIUM

Celeberrimi & Perilluſtris viri

D. JACOBI CATSII,

EQUITIS, &c.

Conditur hoc tumulo toto cantatus in orbe
Palladis & Phœbi CATSIUS unus amor:
Cui faciles vena manarunt divite verſus.
Multaque Caſtalys pagina fluxit aquis.
Nullo doctrina quæſitum nomen ab ævo
Excidet: ingenio ſtat ſine morte decus.

J. WESTERBAEN.

GRAFT-

GRAFT-SCHRIFT

VOOR WYLEN

Den Ed. Groot-Achtbaren Heer,

HEER,

JACOB CATS,

In zyn leven, Ridder, Af-gesant, Raed-Pensionaris, Stadhouder van de Leenen en Bewaerder van het Groot Zegel van

HOLLANT EN WEST-VRIESLANT, &c.

Overleden op Sorg-Vliet, *den 12. September,* 1660. *In het 83ste Jaar syns Ouderdoms.*

Incontaminatis fulsit honoribus.

Hier leydt de groote CATS, de Prince der Poëten,
De braefste Geest, die oyt in menschen heeft gesteten,
Een Burger-Heeren Zoon, een Ridder, een Gesant,
De Wyste Raedsman van 't Vereenight Nederland.

Die

Die, langh de grootſt', op 't eynd' hem ſelven gingh
verkleenen,
Bleef Hollands Zegel-vooghd, Stadhouder van de Lee
nen,
Ontvlood de ſorgh' en bouwd' een *Sorg-vlied* aen
de Beeck,
Daer hy den Aerdſchen lof en 't Hooffche ſtof ont
weeck;
Wiert Meeſter van ſich ſelfs; daer hy, om Godt t
loven,
Heeft willen eenſaem zyn, verlaten en verſchoven.
Een vry, een Hollands hert, en een rechtſchape
Zeeuw,
Een Phœnix van zyn tyd, een Orpheus van ons Eeuw

C. BOEY.

GRAFT-SCHRIFT

OP HET STERVEN

Van den Wel-Edelen Hooghgeleerden Heer,

MYN HEER

JACOB CATS,

RIDDER,

Out-Raat Pensionaris, Stadhouder der Leenen, ende Groot Zegelbewaerder van

HOLLANDT.

Overleden op den 12. *September*, 1660.

Hier rust Heer JACOB CATS, die selve in zyn leven,
Sich uyt den onrust gingh, in stille rust begeven,
Daer hy het al verliet, zyn huys, zyn staet zyn hoff,
En evenwel behielt, zyn eer en hooghste loff.
En nam tot zyn vermaeck, een huys omringht met boomen,
Dat eensaem sonder buyrt, in Duyn stont, daer de stroomen,

Van

Van Beecken rondom vlien: en door zyn wys gebied,
Liet schryven op de Poort dees' spreuck van *Sorrigh vlied*;
Het welck zyn oogmerck was, soo dat hy sonder sorghen
Voor Ydelheyt, zyn tyd, van d' een tot de ander Morghen,
In Gods-dienst wouw' besteên; ja telde dagh op dagh,
Gelijck of hy de Dood, gestaagh voor Ooghen sagh;
Hy maackt zyn Doo-kist selfs, doch niet van eyckken deelen,
Maer suyvre Poëzy, die hy sich wou beveelen;
Tot rustplaets voor de Ziel, de ziel aen God om hoogh,
En was niet eens beforght, waer heen zyn lichaem vloogh,
Nu heeft CATS eeuwigh rust, zyn ziel leeft in den Hemel,
Nu heeft hy recht ontvlught, de sorgh in 't Aertsch gewemel.

H. BRAND.

GRAFT-

GRAFT-SCHRIFT

OP DE

BEGRAAFFENIS-PLAATSE,

Van den Wel-Edelen, Hoog geleerden Heere,

ENDE MEESTER

JACOB CATS,

RIDDER,

Heere in Wulpen, Out-Raadt-Pensionaris, Stadthouder van Leenen, ende Groot Zegelbewaerder van

HOLLANDT ENDE WEST-VRIESLANDT, &c.

Gesterven den 12. van Herfst-Maandt, in den Jaare 1660. op twee Maanden na het 83 ste Jaar syns Ouderdoms.

Sucht! Kamer van het Recht; van 's Lands gehymenis'; Sucht! Kerck; sucht! Armen-Huys. Vraagt yemant wat 'er is?

De

De Doodt! heeft weg-geruckt: In d'aerde neêr doen vallen,
De Voor-ſpraak, Voeſter-Heer, de Zuyl van deſen allen
Staa Leeſer! deſe *Zark* dekt JACOB CATS, dien Heer!
Die 't Landt met wyſen Raadt; 't Lees-gierig volck met Leer,
In Dicht-Konſt, heeft gedient. Op *Zorg-vliet* met Gebeeden,
En Godts-dienſt, zynen Godt: met Liefde, Chriſti Leeden.
Tot dat hy 's levens zat, zyn Kruys heeft af-geleit:
Verwachtend' hier in Ruſt, het heyl der eeuwigheit.

J. STERMONT.

OP

OP DE GRAFT-STEEN

Van den Wel-Edelen Hooghgeleerden Heer,

MYN HEER JACOB CATS, RIDDER,

Heer in Wulpen, Out-Raet-Pensionaris, Stadhouder der Graffelikke Leenen, en Groot Zegelbewaarder van HOLLAND EN WESTVRIESLAND, &c.

Zalig in den HEERE gerust, op Zorgvliet, *den* 12. *dag van Septemb.* 1660. *Out zynde* 83. *Jaaren min twee Maanden.*

Hier rust het Lijck van d'Eed'le Ridder CATS
Die 't Vaderland voor Mond en Oor verstreckte:
Die d'Arremoede staag, met zyne vleug'len dekte:
Godvruchte Deugd verkoos voor tonnenschats;
Maer Ziel noch Geest hoeft niemand hier te soecken:
d'Een leeft by God, en d'ander in zyn Boecken.

JAN ZOET, *Amsterdammer.*

REGISTER
DER VOORNAAMSTE
ZAAKEN.

A.

	Pag.
Abberdaen	179
Ael en Palingh.	181
Aelbeſien.	133
Aertbeſien.	131
Aertvruchten.	130
Aertjocken.	131
Ajuyn.	126
Alykruycken.	181
Amandelen.	136
Apricoſen.	140
Appelen.	731
— — — *Citroen.*	138
— — — *Granaet.*	139
— — — *Oranje.*	ibid
Arbeyd der Vrouwen.	215
Asperſies.	125

B.

Baers.	180
Barbeel.	ibid
Beete.	124
Beesten, Oorſpronck der ſlachting.	147
Beſluyt van 't Boeck.	235
Beweginge en Ruste des Ligbaam.	199
't Bier.	193
Biesloock.	126
't Bloet.	174
Blieck.	181

Blydtſchap (de) 83
Boomvruchten met harde Schelpen. 134
Booter. 175
Braam-Beeſtën. 133

C.

Cabeljau. 179
Calcoenen. 168
Caneel. 145
Cappers. 133
Cappoenen. 167
Carpers. 180
Carſtanjes. 136
Cicory-Wortelen. 129
Citroenen. 138
Comcommers. 131
Corintben. 142
Cornoeliën. 140
Crabben, Creeften en Garnaet. 181

D.

Dranck (de) 83, 114
— — *derzelver Maate.* 224, 228
Dragon en andere Toekruyden. 125
Drincken ('t onmatig) 229
Droefheyt (de) 31
— — — *Merkwaardig geval daar uyt ontſtaan.* 33
Dronckenſchap. 192
Druyven. 142
Duyven. 168

E.

Eeckelen. 135
Eergierigheyt. 61
Eeten, wanneer en hoe meenigmaal des daags. 227
— — *wat beter 's Middags of des Avonds 't meeſt te eeten.* 228

Eeten (te veel.) 225
Elft. 179
Endivie. 125
End-Voogels. 171
Eyeren. 179

F.

Faſanten. 168
Foely. 145

G.

Ganſen. 171
Geboorte en Sterven van den Menſch. 216
Gember. 146
Geſontheyt, ('t ſchryven der) is nootſakelyck. 23
— — — *De waerdigheyt derzelven.* 25
— — — *is waerdig om by een iegelyck in agt genomen te worden.* 27
Getyden des Jaars. 106
Gierigheyt. (de) 67
Graanen, en de vinding daar van. 119
Gramſchap. (de) 89

H.

Haanen en Hoenders. 167
Haringh. 179
Haſel-nooten. 136
Heeſter-Vruchten. 132
Honingh. 176

I.

Jalouſie. (de) 75

K.

Kaes. 175
Kerſen of Kriecken. 140
Kervel. 125
Kinderen, wanneer voldragen zyn. 214
— — — *'t Eerſte Zog van groot nut.* 216

Kinderen van de grootſte aangelegenheyd haar eyge Moeder te zuygen. 217
— — *Derzelver Opvoeding.* 220
— — *'t matig Schryen niet nadeelig.* 221
— — *Jonck zynde, in tugt te houden.* 222
— — *tot tweemaal zeeven Jaaren gekomen zynde, in agt te nemen.* ibid
Knollen en Wortelen. 127
Kool. 124
Kraeck-Beſiën. 133
Krop-Salaet. 124

L.

Lamprey of Pricke. 180
Landen en Steeden, derſelver onderſcheyt. 112
Latouw-Salaet. 123
Leuwerken. 171
Les aan jonge Vrouwen. 220
Leyſters. ibid
Liefde. (de) 43
Ligbaams Beweginge en Ruſte. 199
Limoenen. 138
Loock. 125
Lucht, (de) en derſelver onderſcheyt. 102

M.

Maluwen. 124
Meerle. 171
Melck. 174
Meloenen. 130
Menſchen Geboorte en Sterven. 216
— — *Verdorventheyt.* 1
— — *Elende door Crantor beſchreven.* 6
— — — — *door Metredorus verandert.* 9
— — *Waardigheyt na Ziel en Lichaem.* 12
— — *Edelder dan de Beeſten.* 14

Menſchen waerom in de eerſte tyden langer leefde. 15
— — *Vergeleken by de Boomen des Wouts.* 16
— — *Leeven, of door eenig middel verlengt kan worden.* 18
— — *Voetſel.* 223

N.

Nagelen. 145
Notemuscaet. ibid
Nydt. (de) 37

O.

Ocker-Nooten. 136
Oeſters. 181
Olye. 142
Olyven. ibid
Onderſcheyt der Landen en Steden. 112
— — *Van 't Vleeſch.* 150
Oorſpronck van 't Slachten der Beesten. 147

P.

Parey. 126
Patryzen. 168
Pauwen. 170
Peen. 128
Pepoenen. 131
Peeper. 145
— — *Wortelen.* 129
Peeren en Appelen, en andere Boom-Vruchten. 137
— — *(Quee)* 140
Perſicken. ibid
Pietercely. 125
Porcelyn. ibid
Pruymen. 141

Q.

Quee-Peeren. 140

REGISTER.

R.

Radys. 129
Reguelen des Levens voor gebouwde Perſoonen. 208
— — *voor bevruchte Vrouwen.* 213
— — *om lang van veel ongemakken bevrydt te zyn.* 230
— — *voor die een ongeſtelt Lichaam hebben.* ibid
— — *voor die van eenige Ziektens gedreygt worden.* 231
— — *voor die uyt een Ziekte opſtaen.* 232
— — *voor Oude Luyden.* 233
Roch. 180
Roſynen. 141
Ruste en Beweging van't Lichaem. 199

S.

Safferaen. 146
Salm. 179
Schollen. ibid
Seelte. 181
Seltjaam Geval van een vreemde Suyging. 219
— — — — *van een Gierige Slaaper.* 206
Slaapen en Waaken. 201
Slachten der Beeſten. 147
Snippen. 171
Snoeck. 180
Spinagie. 124
Spys en Dranck. 114
- - - *derzelver Matigheyt.* 224
Steur 179
Steeckel-Beeſtën. 133
Suycker en Specerye. 143
- - - *Wortelen.* 128
Suyring 124
Swaanen. 172

T.

Taback. 195

V.

Vincken. 171
Vis, eben. (*de*) 177
Vleer Byën. 133
Vleesch, en derselver onderscheyt. 150
Voetsel tot 's Menschen nootdruft. 223
Voogbelen. 165
Vooren. 180
Vreemde Zuyging der Kinderen. 219
Vreese. (*de*) 97
Vygen. 141

W.

Waaken en Slaapen. 201
Water, en derzelver onderscheyt. 184
Welluſt. (*de*) 211
Wey. 176
Wilt Braadt. 161
Winden (*de*) *en derzelver geaartheyt.* 110
Wortelen en Knollen. 127
Wyn (*de*) *en derzelver onderscheyt.* 187
- - - *'t Matig en Onmatig Gebruyck.* 191

Z.

Zee Visch. 179
't Zout. 197

AANWYSING DER GEDICHTEN VAN DEN HEERE JACOB CATS,

Die in geen andere van zyn Werken te vinden zyn;

ALS MEDE DE

LOF- en ROUW-GEDICHTEN en GRAFT-SCHRIFTEN

OP DEN

HEERE JACOB CATS.

De Heer J Cats, draagt zyne Werken op aan de Heeren Staaten van Holland en Weſt Vriesl. Pag. 237

— — — *Aan de Heeren, Schout, Burgermeeſters &c. der Stadt Dordrecht.* 239

— — — *Aan de Heeren Bailju, Burgermeeſters &c. der Stadt Middelburg.* 241

— — — *Aan de Heeren Bailju, Burgermeeſters &c. der Stadt Zierickzee.* 243

— — — *Aan de Heeren Bailju, Burgermeeſters &c. der Stadt Brouwershaven.* 245

— — — *Aanſpraak van Hollandt, aan Carel de tweede, Koning van Groot-Brittanje &c* 247

— — — *Aan de Heer C. Boey, op het uytgeven van 't Boek zyner Pſalmen.* 250

— — — *Aan W. Teelingh, op zyn Boeck, 't Noodwendig Vertoog, &c.* 255

— — — *Aan D. D. Udemans, op zyn Boeck, de Verkeerde Wereld.* 257

— — — *Aan D. Philips van Lansbergen, op zyn Boek, van 't Gebruyck des Quadrants.* 259

— — — *Aan D. P. van Lansbergen op zyn Boeck van den loop des Aerdtkloot, &c.* 261

De

AANWYSING, &c.
De Heer J. Cats, Simeons Lof-Sang Liet. Pag. 263
— — — Aanſpraacke aan den Overleeden Heere, Mr Joban de Brune. 264
— — — Aan de Doorluchtige, Wytberoemde en Konſtryke Princeſſe Eliſabeth, Oudſte Dogter des Konings van Bobemen, &c. 265
— — — Byſchrift, op zyn eyge Afbeelding. 266
— — — Op het geſpreck van den Heer Joban van Beverwyck, over de Ontleediging. 267
— — — 't Zeggen van een Liefhebber der Ontleedinge. 269
— — — Op het Geſpreck van de Heelkonſt. 270
— — — Op 't Beelt van de Hr. J. van Beverwyck. 272
— — — Op de Tytel-Plaat van 't Proef-ſtuck der Schryfkonſte, door Samuel de Swaef. 273
— — — Op de Nederlandſche Hiſtorie van Pieter Bor, Chriſtiaensz. 274
— — — Aan D. Philips Lansbergen, op zyn Boeck van 't Gebruyk des Aſtrolabiums. 276
— — — Op de Korte Beſchryving van Zuyt-Holland, door Mr. Jacob van Eyck. 278
— — — Op het Boeck van D. D. Jacob van Oudenboven, de Beſchryving van Oudt-Hollandt, nu Zuyt-Hollandt. 279
— — — Op het voortreflick Werk van Jonckvr. Anna Maria Schuurman, over het Vraeghſtuck, of de tyt van 's menſchen leven gezet of veranderlyck is, &c. 281
— — — Principiis Obſta. 282
— — — Opſchrift, boven de Poort van het Oude Vrouwe Huys te Dortrecht. 283
— — — Opſchrift, boven de Schoorſteen-Mantel in de Weeskamer tot Dortrecht. 284
Lof- en alle de Rouw Gedichten en Graft-Schriften op den Heere J. Cats. 285—321

EYNDE.

20.